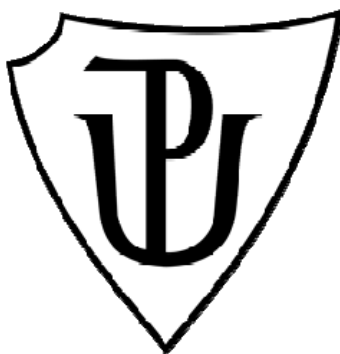

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

**RODIČOVSKÝ KONFLIKT A SPECIFICKÉ STRACHY
V ADOLESCENCI S OHLEDEM NA STRATEGIE ZVLÁDÁNÍ ZÁTĚŽE**

**INTERPARENTAL CONFLICT AND SPECIFIC FEARS IN
ADOLESCENCE CONSIDERING COPING STRATEGIES**

Rigorózní práce

Autor: Mgr. Lenka Dvorská

Olomouc
2013

„Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny informační zdroje uvedla v seznamu literatury.“

.....
Lenka Dvorská

I. Úvod	1
II. Teoretická část	3
1 Percepce rodičovského konfliktu dítětem/adolescentem	3
1.1 Rodičovský konflikt	3
1.2 Adolescenti a rodičovský konflikt	4
1.2.1 <i>Adolescence</i>	4
1.2.2 <i>Vliv rodičovského konfliktu na adolescenty</i>	5
2 Teoretické přístupy k pojetí rodičovského konfliktu a vlivu na dítě	7
2.1 Kognitivně-kontextuální rámec	7
2.2 Teorie emoční jistoty	10
2.3 Hypotéza senzitivizace dětí rodičovským konfliktem	11
2.4 Model specifických emocí	12
2.5 Hypotéza přelévání	13
2.6 Kompenzační hypotéza	14
3 Strachy dětí a adolescentů	15
3.1 Teoretická východiska pojetí strachu	15
3.2 Emoce strachu ve vývojové perspektivě	19
3.2.1 <i>Strachy v dětství a dospívání</i>	19
3.2.2 <i>Strachy v dospělosti a stáří</i>	24
3.3 Vnitřní a vnější determinanty vývoje emoce strachu	25
3.3.1 <i>Vnitřní determinanty – temperament, osobnost</i>	25
3.3.2 <i>Vnější determinanty – rodinné prostředí, širší sociálně-kulturní kontext</i>	26
3.4 Specifické strachy	27
4 Specifické strachy adolescentů v souvislosti s vnímaným rodičovským konfliktem	28
5 Genderové rozdíly ve vnímaném konfliktu rodičů a prožívání strachů	30
5.1 Genderové rozdíly ve vztahu k rodičovskému konfliktu	30
5.2 Genderové rozdíly ve vztahu ke specifickým strachům	31
6 Nejrozšířenější metody měření vnímaného rodičovského konfliktu a strachů	32
6.1 Měření vnímaného rodičovského konfliktu	32
6.2 Měření strachů	34
7 Zvládání zátěže	36
7.1 Transakční pojetí zvládání zátěže	36
7.2 Zvládání v adolescenci	37
7.3 Zvládání a rodičovský konflikt	38
8 Shrnutí teoretické části	40
III. Výzkumná část	41
1 Cíl výzkumu a výzkumná otázka	41
1.1 Cíl výzkumu	41
1.2 Výzkumná otázka	41
2 Výzkumný soubor	41
2.1 Projekt ELSPAC	41
2.2 Použitý výzkumný vzorek	42
3 Použité metody	42
3.1 Children's Perception of Interparental Conflict Scale (CPIC)	43
3.2 Koláč strachu	43
3.3 Dotazník CTK (Coping Tomáše Kohoutka)	44

3.4	NEO pětifaktorový osobnostní inventář – škála Neuroticismus.....	46
4	Zpracování dat	47
4.1	Zpracování dat z dotazníku CPIC.....	47
4.2	Zpracování dat z metody Koláč strachu	48
4.3	Zpracování dat pro dotazník CTK.....	53
4.4	Zpracování dat pro škálu Neuroticismus	55
5	Výsledky.....	56
5.1	Popisné statistiky	56
5.1.1	<i>CPIC</i>	56
5.1.2	<i>Koláč strachu</i>	58
5.1.3	<i>Dotazník CTK</i>	60
5.1.4	<i>Škála Neuroticismus</i>	63
5.2	Výsledky explorační analýzy	64
5.2.1	<i>Strach spojený s budoucím životem</i>	64
5.2.2	<i>Strach z kritiky a selhání</i>	67
5.2.3	<i>Strach z konfliktu</i>	69
5.2.4	<i>Strach z budoucích romantických vztahů</i>	70
5.2.5	<i>Strach z osamělosti</i>	72
5.2.6	<i>Strach týkající se aktuálního romantického vztahu</i>	73
6	Interpretace výsledků a diskuze	75
<u>IV. Závěr</u>		82
<u>V. Seznam použité literatury</u>		85

Abstrakt rigorózní práce

Přílohy

Příloha č. 1: Syntaxy jednotlivých subškál a škál dotazníku CPIC

Příloha č. 2: Syntax jednotlivých škál dotazníku CTK

Příloha č. 3: Syntax pro škálu Neuroticismus dotazníku NEO

Příloha č. 4: Histogram – škála Neuroticismus

I. Úvod

Problematika rodičovského konfliktu a jeho vlivu na vývoj a adaptaci dítěte se v českém prostředí stává stále aktuálnější, přičemž se pozornost začíná více soustřeďovat na prožívání této situace adolescenty. Tato práce vychází z magisterské diplomové práce, přičemž byla explorační analýza rozšířena o konstrukt strategií zvládání zátěže. Dále byla práce rozšířena o kapitoly týkající se období adolescence, projektu ESPAC¹ a úplný výpis strachů spadajících do jednotlivých kategorií. Teoretické přístupy k pojetí rodičovského konfliktu a vlivu na dítě byly doplněny o hypotézu přelévání se a kompenzační hypotézu.

Intenzivní rodičovské konflikty jsou obecně spojeny s problémy v sociálním i osobnostním vývoji dětí. U adolescentů se navíc objevuje specifický vliv konfliktů na jejich přátelské a romantické vztahy. Rodičovský konflikt také představuje riziko pro výskyt úzkosti a vyšší úroveň strachuplnosti u dětí (Peleg-Popko & Dar, 2001). Vliv konfliktu na děti a adolescenty je přitom spíše dán vnímáním významu konfliktu pro ně samotné a rodinu než pouze výsledkem frekvence konfliktu či jeho dalších charakteristik (Cummings & Davies, 2002).

Strachy představují speciální oblast prožívání dětí a adolescentů, přičemž výsledky studií ukazují, že až 60 % dětí je svými strachy ovlivněno v běžném životě (Muris, Merckelbach, Mayer & Prins, 2000). S rodičovským konfliktem jsou úzce svázané zejména strachy týkající se konfliktu samotného, jeho vlivu na stabilitu rodiny a role, kterou v konfliktu zastává dítě (Atkinson et al., 2009).

Výsledky původní magisterské práce byly poněkud nejednoznačné, a proto byly do této práce zahrnuty také strategie zvládání zátěže jako kontrolní prediktor výskytu specifických strachů v adolescenci na základě vnímaného rodičovského konfliktu.

Teoretická část této práce obsahuje popis teoretických konstruktů, které se k tématu vztahují. Úvod teoretické části je zaměřen na percepci rodičovského konfliktu dětmi obecně, důraz je přitom kladen také na souvislost rodičovského konfliktu a vývojového období adolescence. Dále jsou popsány základní teoretické přístupy k této problematice, na něž navazuje oddíl práce zabývající se strachy. Nejprve je zmíněno pojetí strachu dle různých teoretických škol, které je dále doplněno vývojovou perspektivou a determinantami strachu. Kapitola zaměřená na téma strachy je uzavřena strachy specifickými ve spojení s percepcí rodičovského konfliktu adolescenty. Dále se teoretická část práce věnuje genderovým

¹ Projekt ELSPAC (European Longitudinal Study of Pregnancy and Childhood) – viz kapitola 2.1. Projekt ELSPAC na str. 41.

rozdílům v rámci percepce rodičovského konfliktu a strachů. Na tuto kapitolu navazuje část práce týkající se strategií zvládnání zátěže, jak v obecném tak na adolescenci zaměřením pojetí. Teoretická část práce je zakončena propojením rodičovského konfliktu a strategií zvládnání zátěže.

Empirická část práce se zaměřuje se na zjištění možnosti predikce specifických strachů v adolescenci na základě vnímání rodičovského konfliktu, přičemž jsou do analýzy jako kontrolní prediktory zahrnuty strategie zvládnání. V této části jsou také popsány použité techniky zjišťování vnímání rodičovského konfliktu a strachů. Konkrétně jde o kvantitativní výzkum exploračního charakteru, jenž vychází z informací od respondentů studie ELSPAC.

II. Teoretická část

1 Percepce rodičovského konfliktu dítětem/adolescentem

1.1 Rodičovský konflikt

Rodičovský konflikt, který nabývá mnoha různých podob od běžných denních rozepří až po vážné verbální, emocionální a fyzické útoky mezi rodiči, představuje fenomén, jež se vyskytuje napříč celou populací (Kim et al., 2009). Určitá míra konfliktovosti je běžná v každém intimním vztahu, ale konflikty se mohou lišit svou intenzitou, výsledky a účinky (Cummings & Davies, 2002).

Při posuzování vlivu rodičovského konfliktu na děti je nutné brát v potaz, zda se jedná o konflikt konstruktivní či destruktivní. Konstruktivní konflikt se vyznačuje nejen dosažením oboustranně uspokojujícího řešení, ale také probíhá v přátelské atmosféře, kde dochází k minimalizaci výbuchů hněvu a jsou respektovány názory obou partnerů (Davies, Myers, Cummings & Heindel, 1999). Fincham, Grych a Osborneová (1994) uvádějí, že takto probíhající konflikt má na děti stejný vliv jako jiný typ diskuze, přičemž zároveň poskytuje dětem příležitost k získání dovedností pro úspěšné řešení problematických situací (Kim et al., 2008). Naproti tomu je pro destruktivní konflikt charakteristická eskalace hostility, hněvu a postupné rozšiřování konfliktu na další oblasti vztahu (Davies et al., 1999). Dále tento konflikt zůstává nedořešený a často se obsahově vztahuje k dítěti (Fincham et al., 1994). Pokud jsou konflikty navíc časté a velmi intenzivní, představují významný rizikový faktor pro maladaptaci dětí (Pryor & Pattison, 2007).

Mnoho studií poukazuje na souvislost mezi destruktivním rodičovským konfliktem a adaptací dětí (Grych, Seid & Fincham, 1992; Peleg-Popko & Dar, 2001). Výzkumy provedené v minulých letech jasně prokazují skutečnost, že děti reagují na rodičovský konflikt zvýšenou mírou strachu, distresem a hněvem (Cummings & Davies, 2002). Grych, Seid a Fincham (1992) akcentují zejména multidimenzionalitu tohoto jevu a rozdílnost pohledu rodičů a dětí.

Johnson, Lavoie a Mahoneyová (2001) zdůrazňují vliv intenzity rodičovského konfliktu na problematický sociální a osobnostní vývoj dětí. Také výzkum provedený Peleg-Popkovou a Darem (2001) poukazuje na spojitost mezi nízkou kvalitou manželství rodičů a sociální úzkostností dětí, přičemž ta je spojena s vyšším výskytem specifických strachů u dětí. Fincham, Grych a Osborneová (1994) zdůraznili, že děti, jež se obviňují za problémy rodičů,

cítí se bezmocné, ohrožené nebo neschopné se s konfliktem vyrovnat, se mohou stát ustrašenými a úzkostnými. Obecně je tedy možné říci, že vliv rodičovského konfliktu na děti se projevuje buď problémy typu externalizovaného, nebo internalizovaného (Ching, 1996).

Ačkoliv se výzkumy zabývající se vlivem rodičovského konfliktu od počátku soustředily na negativní stránku tohoto jevu, je nutné podotknout, že manželský konflikt představuje běžnou a nevyhnutelnou součást manželství a rodinného života, zejména pokud je široce definován a zahrnuje jakékoliv rozepře, neshody či prudší vyjádření emocí v každodenním životě (Cummings & Davies, 2002).

1.2 Adolescenti a rodičovský konflikt

1.2.1 Adolescence

Vývojové období adolescence spadá zejména do druhého desetiletí života a způsob periodizace se liší podle autorů. Tato práce vychází z pojetí, podle něhož termín adolescence označuje celé období mezi dětstvím a dospělostí. V rámci tohoto pojetí je možné rozdělit adolescenci na časnou (10/11 – 13 let), střední (14 – 16 let) a pozdní (17 - 20 let). Mezi základní charakteristiky adolescence patří dokončení pohlavního zrání v rámci fyzického rozvoje, kognitivní vývoj, změny v prožívání, utváření identity a sociální učení (Macek, 2003).

Tělesná proměna má v adolescenci různé subjektivní významy, které se odvíjejí od představ o atraktivitě, psychické vyspělosti a reakcí sociálního okolí (Breckenridge & Vincent, 1960). Macek (2003) dále uvádí, že zevnějšek je důležitou součástí identity, má svou sociální hodnotu a stává se tak cílem i prostředkem.

V rámci kognitivního vývoje si adolescenti postupně osvojují abstraktní, flexibilní a systematické způsoby myšlení a experimentují s vlastními myšlenkami. Dále se u nich také rozvíjí schopnost akceptovat a řešit hypotetický problém (Breckenridge & Vincent, 1960). Piaget (Piaget & Inhelderová, 2001) nazval období adolescence stadiem formálních operací, pro něž je charakteristické postupné uvolňování myšlení ze závislosti na realitě. Schopnost formálních myšlenkových operací poskytuje příležitost pro zkoumání vztahu mezi rodiči a dítětem, která následně umožňuje vývoj obecných reprezentací vztahů (Allen & Land, 1999).

V oblasti emocí dochází k diferenciaci citových zážitků, přibývá vyšších citů (Švancara, 1979) a může dojít ke zvýšení emoční lability². Specifický význam získávají v průběhu adolescence „emoce a city související s erotickou sférou života, estetické city a mravní citění“ (Macek, 2003, s. 48). Vlivem konfrontace reality každodenního života s představami a sny dochází v adolescenci také k tzv. prvnímu vystřízlivění. Velmi důležitou roli hrají sebereflexe a seberegulace, které se stávají hodnotou samy o sobě (Macek, 2003). Adolescence je také považována za období, ve kterém se rozšiřuje akční rádius emocionální odezvy na jednotlivé podněty, diferencující se citové zážitky a přibývá vyšších citů. Z hlediska emocionálního vývoje představuje adolescence relativně dlouhé období, přičemž v jednotlivých etapách jsou emocionální projevy odlišné (Macek, 2003). Časná a střední adolescence je spojována s velkými emocionálními změnami (Larson, Moneta, Richards & Wilson, 2002). Období pozdní adolescence je autory považováno za klidnější díky klesajícímu vlivu změn, jež nastaly v průběhu časně a střední adolescence. Pokud v časně a střední adolescenci uváděli respondenti subjektivní pokles pocitu štěstí, pak v pozdní adolescenci došlo k jeho nárůstu. Stejně tak dochází k poklesu emočních změn (např. tendence jednat agresivně) mezi těmito obdobími (Salisch & Vogelgesang, 2005), které mohou být vysvětleny vyšší stabilitou období pozdní adolescence (Larson et al., 2002).

V adolescenci dochází také k novému pojetí identity, které je spojeno s hlubším sebezpoznáním prostřednictvím srovnávání se s druhými lidmi a hodnocením od druhých lidí (Breckenridge & Vincent, 1960). Důležitými se pro adolescenty stávají také tzv. možná já, která vyjadřují budoucí představy a přání a doplňují tak tzv. ideální já, jež má v sobě prvky tzv. chtěného i tzv. požadovaného já (Macek, 2003). Ve vztahu k druhým dochází k rozvoji komunikačních dovedností, ke snaze o „zrovnoprávnění“ vlastní pozice v rámci rodiny a k „zhodnocení“ v okruhu vrstevníků (Macek, 2003). Vrstevnické skupiny mají v období adolescence zvláštní význam, protože umožňují „vzájemné poskytování názorů, pocitů a vzorců chování, „zkoušení“ bez větších závazků.“ (Macek, 2003, s. 57).

1.2.2 Vliv rodičovského konfliktu na adolescenty

Většina výzkumů zabývajících se vlivem rodičovského konfliktu na děti se zaměřuje na děti v předškolním a mladším školním věku. Zatím méně studií obrací svoji pozornost na to, jak je rodičovským konfliktem ovlivněno fungování adolescentů (Mann & Gilliom, 2002).

² Období adolescence bylo dříve považováno za čas emocionálně nestabilní, bouřlivý a dramatický. Novodobé transkulturní výzkumy však tuto tendenci jednoznačně nepotvrdily a poukázaly na to, že emoční nestabilita v adolescenci je spjata s emoční labilitou v dětství (Macek, 2003).

V kontextu předrozvodového manželského konfliktu jsou to však spíše starší děti a adolescenti, kteří mohou na situaci reagovat problematickým chování (Hines, 1997). Cummings a jeho kolegové (2006) dále upozorňují na skutečnost, že spojitost mezi rodičovským konfliktem a emoční nejistotou je silnější u starších dětí. Rodičovský konflikt negativně ovlivňuje i další oblasti fungování adolescentů; např. Bickhamová a Fieseová (1997) uvádějí, že u středoškolských studentů vnímaný rodičovský konflikt negativně koreluje s self-esteem a integrací identity.

Adolescence také představuje období, ve kterém je zásadním tématem navazování romantických vztahů, jež je ovlivněno modelem partnerství, které adolescent zná ze své původní rodiny. V případě vysoce konfliktních rodin je partnerství často charakterizované menší mírou intimacy (Doyle, Brendgen, Markiewicz & Kamkar, 2003) a její absence se pak odráží také v adolescentově vnitřním mentálním modelu partnerství (Mann & Gilliom, 2002). Konflikty rodičů tak moderují spojitost mezi navazováním romantických vztahů a adaptací v adolescenci, protože rodiče, kteří se často hádají, neposkytují svým dětem dostatečný vzor interpersonálních dovedností nutných pro navazování a udržování blízkých vztahů (Doyle et al., 2003). V navazování romantických vztahů hraje důležitou roli také pocit emoční jistoty, který pochází z původní rodiny (Mann & Gilliom, 2002). Adolescenti vystavení opakovaným rodičovským konfliktům, které ohrožují stabilitu rodiny a jejich pocit bezpečí, se tak mohou snažit nalézt romantický vztah kvalitativně odlišný od manželství rodičů (Kim et al., 2009). Steinbergová, Davilaová a Fincham (2006) uvádějí, že percepce vysoké míry konfliktů mezi rodiči může vyústit v neschopnost cítit k nim blízkost. Tato absence blízkosti je pak spojena s pesimistickým pohledem adolescentů na jejich vlastní budoucí romantické vztahy a může vyústit v tendenci hledat rizikové romantické zkušenosti (Steinberg, Davila & Fincham, 2006).

Rodičovský konflikt neovlivňuje pouze navazování romantických vztahů, ale také fungování adolescentů v sociálních vztazích obecně (Kim et al., 2009). Způsob, jakým rodiče zvládají konflikty, tak přímo ovlivňuje očekávání adolescentů ohledně sociálních interakcí a jejich reagování. Vzhledem k tomu, že v konfliktních rodinách se spíše vyskytují méně adaptivní způsoby zvládání konfliktů, existuje zde riziko, že adolescenti z těchto rodin mají omezenou šanci naučit se konstruktivnímu řešení konfliktních situací (Margolin, Oliver & Medina, 2001). Coiro a Emery (1998) dodávají, že emoční zkušenosti či chování praktikované v jednom vztahu může být přeneseno na další členy systému, tj. děti se naučí určitá schémata chování, která jsou vhodná pro roli muže, ženy, manžela či manželky na základě interakcí svých rodičů. Zároveň také existuje vyšší pravděpodobnost, že adolescenti

z konfliktních rodin budou zažívat více konfliktů v rámci svých dalších sociálních a intimních vztahů (Kim et al., 2009). V této souvislosti poukazuje Steinbergová s kolegy (2006) na možnou souvislost se sebenaplňujícím se proroctvím. Pokud adolescent očekává, že ve všech jeho vztazích se vyskytnou konflikty jako v manželství jeho rodičů, pak se může nevědomě chovat právě takovým způsobem, jenž ke vzniku konfliktů povede.

Skutečnost, že rodičovský konflikt má v adolescenci zásadní vliv, je zřejmě dána tím, že adolescenti mají za sebou relativně dlouhé období, v němž byli svědky rozličných interakcí mezi rodiči (David & Murphy, 2004). Je tedy možné říci, že souvislost mezi adaptačními problémy adolescentů a rodičovským konfliktem je z velké části ovlivněna právě historií vystavení konfliktům (Mann & Gilliom, 2002).

Mezi nejčastější teorie vysvětlující vnímání rodičovského konfliktu dětmi a adolescenty se řadí kognitivně kontextuální rámec Grycha a Finchama (1990), Daviesova a Cummingsova (1994) teorie emoční jistoty, hypotéza senzitivizace a model specifických emocí Crockenbergové a Langrockové (2001). Tyto teorie jsou pak doplněny o hypotézu přelévání a kompenzační hypotézu, které doplňují možnosti pohledu vlivu rodičovského konfliktu na dítě prostřednictvím rodičovství.

2 Teoretické přístupy k pojetí rodičovského konfliktu a vlivu na dítě

2.1 Kognitivně-kontextuální rámec

V roce 1990 publikovali Grych s Finchamem studii, ve které popsali teoretický rámec nastiňující charakteristiky manželského konfliktu, jež ovlivňují dopad konfliktu na děti (Grych & Fincham, 1990). Autoři poukazují zejména na skutečnost, že způsob, jakým děti konflikt vnímají a rozumí mu, je zásadní pro pochopení dopadu konfliktů (Grych et al., 1992).

Tento teoretický výkladový rámec se skládá z několika prvků, které jsou pro přehlednost znázorněny v diagramu č. 1. Jedná se o vlastnosti manželského konfliktu (*properties of conflict episodes*), kontext konfliktu (*context of conflict*) zahrnující distální a proximální souvislosti (*distal and proximal context*), zpracování konfliktu dítětem, které je primární a sekundární (*children's processing of conflict – primary/secondary*), afektivní hodnocení (*affect*) a strategie zvládání (*coping behavior*) (Grych & Fincham, 1990).

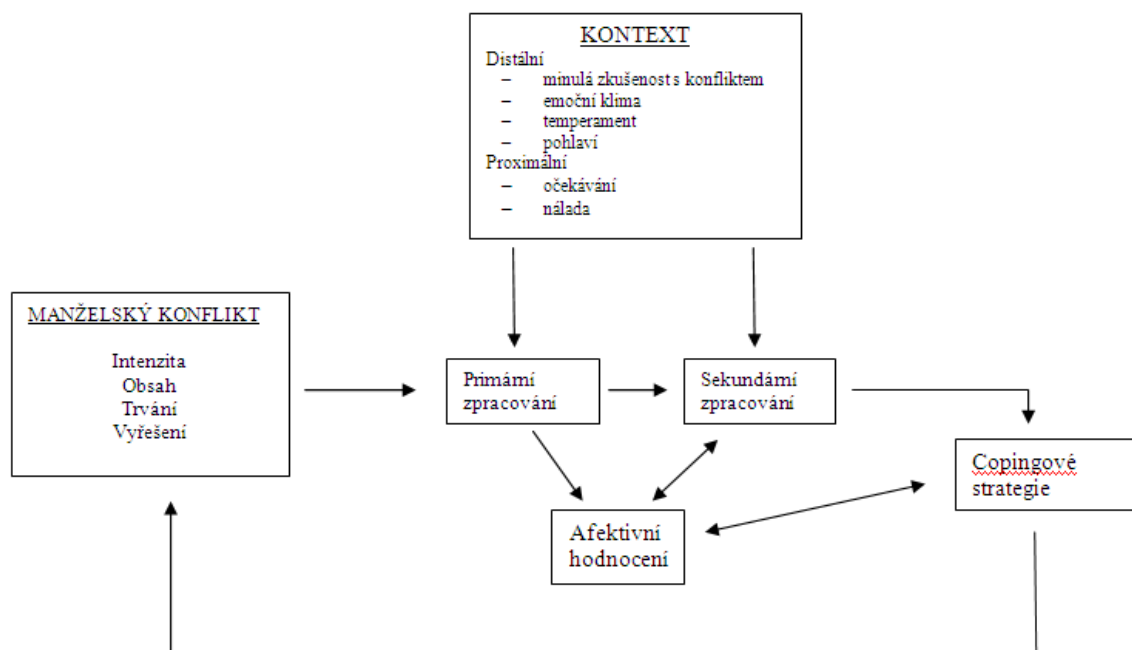

Diagram č. 1: Kognitivně kontextuální rámec umožňující pochopení reakcí dětí na manželský konflikt (upraveno dle Grycha a Finchama, 1990).

Mezi zásadní vlastnosti konfliktu řadí Grych a Fincham (1990) intenzitu, obsah, dobu trvání a řešení. Konflikty s větší mírou *intenzity* mají vyšší potenciál k vyvolání vyšší míry stresu u dětí. *Obsah* konfliktu poukazuje zejména na témata, která se konfliktem řeší, přičemž má na děti nejhorší vliv, pokud se konflikt týká jich samotných anebo manželství rodičů. Pokud se konflikt týká přímo dětí, vyvolává tak v dětech otázku ohledně jejich místa v rodině, popř. odpovědnosti dítěte za konflikt. Grych s Finchamem (1990) také poukazují na to, že čím *déle* konflikt trvá, tím více stresu dítě zažívá. Mezi těmito dvěma jevy ovšem neexistuje lineární souvislost, protože se dítě může na dlouhotrvající konflikty senzitivizovat. Pokud je konflikt pozitivně *vyřešen*, nevykazuje na dítě takovou míru negativního dopadu jako konflikt, jemuž řešení chybí.

Kontext konfliktu zahrnuje velké množství faktorů, včetně fyzického prostředí. Grych a Fincham (1990) ovšem poukazují na to, že největší vliv na vnímání konfliktu dětmi a jejich reakci mají psychologické aspekty. Kontextuální faktory tedy popisují spíše jako vlastnosti účastníků interakce (např. vzpomínky dítěte na předešlé konflikty) než jako objektivní charakteristiky interakce jako takové. V rámci kontextu konfliktu je možné rozlišit distální a proximální souvislosti. *Distální* souvislosti odkazují dle Grycha a Finchama (1990) k relativně stabilním nebo pomalu se měnícím faktorům (předchozí zkušenost s konfliktem, vnímané emoční klima, temperament a pohlaví dítěte). Naproti tomu *proximální* souvislosti popisují myšlenky a pocity dětí před vznikem konfliktu a jeho následným zpracováním

(Grych & Fincham, 1990). Myšlenky se týkají hlavně očekávaného průběhu konfliktu, přičemž očekávání je funkcí jak minulé zkušenosti s konfliktem, tak aktuální situace³.

Zpracování konfliktu dítětem je vymezeno jako proces odpovědi na tři otázky, které si dítě může ohledně konfliktu rodičů klást. Otázky jsou následující: „Co se děje?“, „Proč se to děje?“, „Co s tím mohu udělat?“. Odpovědi dětí na tyto otázky autoři nazývají primárním a sekundárním zpracováním (Grych & Fincham, 1990). *Primární* zpracování zahrnuje afektivní zhodnocení a vyhodnocení konfliktu dítětem vzhledem k ohrožení, negativitě a relevanci pro ně samotné. Rodičovský konflikt, zejména pokud je velmi intenzivní, může v dítěti vyvolat řadu obav. Jedná se zejména o strach ze zatažení do konfliktu, z ohrožení vztahu mezi rodičem a dítětem a také strach z rozpadu rodiny (Grych & Fincham, 1990). Pokud dítě konflikt shledá zásadně neohrožujícím, nedochází již k sekundárnímu zpracování. Jestliže dítě považuje konflikt za negativní a ohrožující, nastupuje dle autorů *sekundární* zpracování. V rámci tohoto zpracování se dítě snaží přijít na to, proč se konflikt objevil (přisuzování kauzality), kdo je za něj odpovědný (přisuzování odpovědnosti) a zda má schopnosti se s ním úspěšně vypořádat. V kontextu sekundárního zpracování může dojít také ke zpětnému přehodnocení primárního zpracování (Grych & Fincham, 1990).

Afektivní hodnocení představuje prostředek ke zhodnocení důležitosti konfliktu a následně ovlivňuje také jeho další zpracování (Grych & Fincham, 1990). Emoční reakce jsou spojeny zejména s očekáváním vývoje konfliktu, atribuováním a strategiemi zvládnání.

Strategie zvládnání jsou v tomto modelu přejaty z práce Folkmanové a Lazaruse (Lazarus, 1999), kteří rozlišují dva typy strategií zvládnání. Jedná se o zvládnání *zaměřené na problém* a zvládnání *zaměřené na emoce*. Pokusy dítěte zasáhnout do konfliktu rodičů představují zvládnání zaměřené na problém. Pokud se dítě snaží zachovat svou vlastní emoční rovnováhu (např. pomocí hledání podpory či vyhnutí se konfliktu), pak jsou aktivovány emoční strategie zvládnání (Cummings & Davies, 2002).

³ Grych a Fincham (1990) uvádějí následující ilustrativní příklad. Pokud dítě slyší, že matka přicházející domů hlasitě bouchne dveřmi, může se domnívat, že je nazlobená a anticipuje bezprostředně hrozící konflikt. Pokud si dítě vybaví své zkušenosti s tím, že konflikty rodičů jsou hostilní a zůstávají nedořešené, začne očekávat intenzivní a zdoluhavý spor. Pokud ke konfliktu mezi rodiči skutečně dojde, prožívá pak dítě více negativních emocí než dítě, které očekávalo méně intenzivní spor. A naopak pokud dítě ze zkušenosti ví, že konflikty mezi rodiči nemají dlouhého trvání a jsou vyřešeny, není pro něj situace tolik zatěžující. Pocity, které dotvářejí proximální souvislosti, zahrnují aktuální náladu dítěte. Pokud se dítě cítí frustrované, protože se mu např. nedaří při učení, může na konflikt reagovat intenzivněji než v případě, že by odpočívalo při hře (Grych & Fincham, 1990).

2.2 Teorie emoční jistoty

Na kognitivně-kontextuální model navazuje práce Daviese a Cummingse (1994), kteří navrhují model, jenž zdůrazňuje afektivní procesy objevující se v případě, kdy je dítě svědkem rodičovské rozepře, přičemž je zdůrazněn vliv konfliktu na emoční jistotu dítěte. Rodičovský konflikt je tak pojímán jako specifická hrozba pro emoční jistotu dítěte v rámci rodiny. Konflikt je vnímán jako více ohrožující, pokud se vyskytuje v kontextu rodinné nestability a stresu. Pokud dítě zažívá převážně vřelé, podporující a soudržné vztahy v rodině, pak má konflikt minimální vliv na jeho emoční a behaviorální adaptaci (Atkinson et al., 2009).

Konstrukt emoční jistoty má své kořeny v teorii citové vazby (Bowlby cit. dle Davies & Cummings, 1994). Obdobně jako v teorii citové vazby, představuje pocit emoční jistoty cíl, k němuž dítě směřuje svými reakcemi na konflikt rodičů. Ovšem naproti teorii citové vazby je emoční jistota cílem sama o sobě, nepředstavuje evoluční mechanismus nutný pro přežití, jímž je raná citová vazba. Podle této teorie nebo hypotézy emoční jistota mediuje vliv manželského konfliktu na adaptaci dítěte prostřednictvím afektivních, behaviorálních nebo motivačních a kognitivních procesů. Schopnost dětí regulovat vlastní emoce může být nejprve porušena opakovaným vystavováním destruktivním rodičovským konfliktům. V případě znaků indikujících vznik dalšího konfliktu může takové dítě projevovat větší známky stresu a reagovat intenzivněji než děti z méně konfliktních rodin. Potřeba emoční jistoty však dítě vede ke snaze redukovat konflikt rodičů; tato snaha (např. pláč, agresivní výpad) se krátkodobě jeví jako úspěšná, ale v delším časovém horizontu vede ke vzniku maladaptivního chování. V neposlední řadě také dochází k ovlivňování vnitřních reprezentací dítěte, jež jsou spjaté s emoční jistotou, jako jsou např. reprezentace vztahu rodičů či reprezentace řešení problémů. Zde je namístě upozornit, že autoři nekladou důraz pouze na destruktivní manželské konflikty, ale poukazují také na potenciál konstruktivních konfliktů, které představují pro dítě příležitost naučit se takové situace úspěšně řešit (Davies & Cummings, 1994).

Cummings, Schermerhornová, Davies, Goeke-Moreyová a Cummingsová (2006) vysvětlují tuto teorii pomocí analogie, jež přirovnává emoční jistotu k mostu mezi dítětem a okolním světem. Dobře fungující svazek rodičů funguje jako bezpečná základna (*secure base*), bytelný most, podporující exploraci a kontakt dítěte s ostatními. Pokud ovšem manželský konflikt naruší bytelnost mostu, dítě může začít s explorací váhat, nemá dostatek

důvěry, nebo se může začít řídit nekontrolovatelně vpřed bez schopnosti nalézt vhodné pevné místo v interakci s druhými a v sobě.

Na základě této teorie je možné odlišit tři typy dětí (Cummings & Davies, 2002). Děti s jistým typem (*secure*) emoční jistoty se o konflikt rodičů zajímají, ale tento jejich zájem je dobře regulovaný a začleněný do širšího kontextu emoční jistoty. Odmítající (*dismissing*) typ dětí vykazuje vyšší míru zjevné emoční reaktivity (*distres*) a nižší úroveň pocíťovaných negativních a hostilních vnitřních reprezentací. Zapletené (*preoccupied*) děti vyjadřují nejistotu zvýšenou emoční reaktivitou a hostilními vnitřními reprezentacemi (Cummings & Davies, 2002). Je tedy možné shrnout, že emoční nejistota dítěte se projevuje zvýšenou mírou emoční reaktivity, regulací vystavení se konfliktu (vyhnutí se nebo zasáhnutí do konfliktu) a negativními či hostilními vnitřními reprezentacemi významu konfliktu pro dítě a rodinu (Davies, Forman, Rasi & Stevens, 2002).

V případě, že se dítě cítí emočně nejisté s ohledem na vztah jeho rodičů, strach a zaujatost problémy rodičů mohou zvýšit riziko vzniku dlouhodobých problémů typu internalizovaného. Emoční jistota také mediuje vztah mezi rodičovským konfliktem a problémy dětí typu externalizovaného a internalizovaného (Cummings et al., 2006). Expozice rodičovskému konfliktu tak zvyšuje náchylnost dětí k psychickým problémům prostřednictvím podlamování jejich schopnosti udržet si emoční jistotu v rámci rodinných vztahů (Davies & Woitach, 2008).

2.3 Hypotéza senzitivizace dětí rodičovským konfliktem

S teorií emoční jistoty je úzce propojena hypotéza senzitivizace. Na základě této hypotézy je možné usuzovat, že dlouhodobé vystavení destruktivnímu rodičovskému konfliktu vede k progresivním negativním emočním reakcím dětí (Cummings & Davies, 2002). Opakované vystavení konfliktu tak dítě „připravuje“ k negativnějším emočním reakcím v kontextu dalších konfliktů rodičů (Davies & Cummings, 1994) a dítě se stává senzitivnější k možnému ohrožení jeho emoční jistoty (Davies & Woitach, 2008).

Pokud ovšem dítě pochází z vysoce konfliktního prostředí, může senzitivizace po omezenou dobu plnit i adaptivní funkci (Cummings & Davies, 2002), protože umožňuje dítěti rychle reagovat na stres (Mann & Gilliom, 2002). Mezi důležité faktory negativně ovlivňující senzitivizaci dítěte patří hostilita a odtazítost mezi rodiči. Dlouhotrvající hostilní vztahy mezi rodiči predikují nárůst zjevné emoční reaktivity u dětí v průběhu jednoho roku (Davies, Sturge-Apple, Winter, Farrell & Cummings, 2006).

Poslední cestou je propojení manželského a rodičovského chování, jež úzce souvisí s hypotézou přelévání (*spillover hypothesis*).

2.5 Hypotéza přelévání

Hypotéza přelévání vychází z předpokladu, že konflikty manželů jako páru ovlivňují emocionální klima a další interakce v rodině, což se týká zejména rodičovství a vztahu mezi rodičem a dítětem (Benson, Buehler & Gerard, 2008; Bradford, Vaughn & Barber, 2008).

Tato hypotéza tak předpokládá pozitivní souvislost mezi rodičovským konfliktem a vztahem mezi rodičem a dítětem prostřednictvím přesunu emocí, afektů a nálad v rámci manželského svazku do vztahu mezi rodičem a dítětem, což se také odráží v celkovém fungování dítěte (Krishnakumar & Buehler, 2000; Bradford, Vaughn & Barber, 2008). Negativní interakce mezi dospělými (rodiči) se tak promítají do negativních interakcí rodiče s dítětem a ústí v horší schopnost přizpůsobení se u dětí. Zároveň také konflikty mezi rodiči limitují efektivní rodičovské chování, což může v adolescenci vyústit ve vyšší výskyt problémového chování (Benson, Buehler & Gerard, 2008). Při zkoumání tohoto modelu bylo zjištěno, že externalizující chování dívek souvisí s agresí matky, zatímco vyhýbavé chování matky je spojeno s internalizujícími projevy dívek. Agrese a zlost otce souvisela s externalizujícími projevy u chlapců, internalizující potíže byly predikovány agresí a strachem otce. S agresí otce byl spojen také rostoucí strach, smutek a zlost u dívek (Crockenberg & Langrock, 2001).

Bradford, Vaughn a Barber (2008) dále upozorňují na skutečnost, že je obtížné udržet pozitivní interakce mezi rodičem a dítětem v prostředí manželského konfliktu, protože ve zdravých manželských vztazích jsou to právě pozitivní afekty a emoce, které umožňují rodičům, aby jejich rodičovství bylo konzistentní, pečující a přirozené (Krishnakumar & Buehler, 2000). V rámci této hypotézy se tak spojují jak poznatky vycházející s Minuchinovy teorie rodinných systémů, která upozorňuje na tendenci rodičů “odčerpávat” negativní afekty z partnerských konfliktů na dítě, což vede ke snížení napětí v manželském vztahu, tak i teorie sociálního učení, která pomocí konceptu modelování poukazuje na vliv chování rodičů na chování dítěte (O’Brien, Bahadur, Gee, Balto & Erber, 1997; Sturge-Apple, Davies, Cichetti & Cummings, 2009).

V kontrastu k této hypotéze pak stojí kompenzační hypotéza (*compensatory hypothesis*), která vychází ze zcela opačných předpokladů.

2.6 Kompenzační hypotéza

Kompenzační hypotéza oproti hypotéze přelévání předpokládá negativní spojitost mezi rodičovským konfliktem a vztahem mezi rodičem a dítětem; pokud je tedy vztah mezi rodiči narušený a manželství je vnímáno jako neuspokojivé, mohou mít rodiče tendenci uspokojovat svoje potřeby prostřednictvím svého vztahu s dítětem (Krishnakumar & Buehler, 2000; Bradford, Vaughn & Barber, 2008).

Uspokojení z pevného emočního pouta s dítětem může kompenzovat nespokojenost v partnerském vztahu a snižovat tak dopady stresu, které plynou z konfliktů s partnerem. Rodič se jeví jako velmi zainteresovaný do svého vztahu s dítětem a snaží se vztah neustále prohlubovat. Zároveň ovšem dochází k vymizení rodičovského aspektu ze vztahu rodič-dítě. Rodič se stává příliš benevolentním a ztrácí tak možnost výchovného působení na dítě (Krishnakumar & Buehler, 2000). Sigel (1986 in Zimet & Jacob, 2001) uvádí, že tato tendence k vytvoření silného vztahu s dítětem jako kompenzací manželského konfliktu, je více typické pro matky než pro otce.

Tato hypotéza je potvrzována existencí trans-generačních koalic, v rámci nichž se rodič obrací na dítě s potřebou podpory a intimity, které jsou běžně čerpány ze vztahu s partnerem (Bradford, Vaughn & Barber, 2008).

Kompenzační hypotéza ovšem může platit také naopak; pokud rodiče považují manželství za velmi uspokojivé, může přítomnost dítěte v tomto svazku působit "rušivě", což ztěžuje vznik kvalitního vztahu mezi rodičem a dítětem (Bradford, Vaughn & Barber, 2008).

Shrnutí předchozích modelů

Kognitivně-kontextuální model a teorie emoční jistoty představují komplementární a kompatibilní výkladové rámce, které se ovšem liší v kladení důrazu na kognitivní nebo afektivní procesy. Každý model ovšem zahrnuje fenomény, které jsou pro druhý model stěžejní. Tedy i kognitivně kontextuální model poukazuje na důležitost afektivních procesů, podobně jako teorie emoční jistoty neopomíná vliv kognitivních procesů. Ačkoliv by se mohlo zdát, že tyto dva modely jsou vzájemně propojené, výzkum Manna a Gilliomové (2002) poukazuje na skutečnost, že modely jsou na sobě spíše nezávislé, přičemž představují dva rozdílné kanály pro zpracování informací o rodičovském konfliktu. Hypotéza přelévání a kompenzační hypotéza pak představují doplnění velmi široké optiky, jíž je možné na vliv rodičovského konfliktu na dítě pohlížet.

3 Strachy dětí a adolescentů

Strach společně s úzkostí představují psychické jevy, které zná každý člověk ze své vlastní zkušenosti a které ho doprovázejí v průběhu celého života (Vymětal, 2004).

Strach jakožto základní emoci je možné definovat jako „nepříjemný prožitek vázaný na určitý objekt nebo situaci, které v jedinci vyvolávají obavu z ohrožení“ (Vymětal, 2004, s. 12). Je tedy reakcí na nebezpečí, skutečné nebo zdánlivé (Rogge, 1999), a má signální a obrannou funkci (Vymětal, 2004). Úzkost je naproti tomu charakterizována absencí konkrétního objektu, který ji vyvolává, a vedle napětí bývá provázena také bezradností (Vymětal, 2004), slabostí, bezmocností a nemohoucností, přičemž může úzkost nabývat trvalého charakteru (Rogge, 1999). Dle Roggea (1999) je strach často vázán na jeden objekt, zatímco úzkost se vyznačuje mnohoznačností, která člověka znejišťuje.

Emoce strachu se u člověka projevuje na několika rovinách. Levenson (1994 cit. dle Michalčáková, 2007) popisuje roviny subjektivního prožívání neboli rovinu psychickou, dále mimickou, vokalizační, fyziologickou a motorickou, tedy rovinu chování. Na prožitkové úrovni zahrnuje strach pocity napětí, neklidu či sevřenosti, která může vést až k ochromení. Fyziologické změny doprovázející strach jsou spíše nespecifické a zasahují téměř všechny orgány a funkční systém. Jedná se např. o zrychlení srdečního rytmu, zpomalení či zrychlení dechu, sucho v ústech či zvýšení svalového tonu (Vymětal, 2004).

3.1 Teoretická východiska pojetí strachu

Problematika strachu a úzkosti je v rámci jednotlivých psychologických směrů zpracována odlišně s akcentem na různé aspekty těchto fenoménů. Za základní prameny pojednávající o původu a vývoji strachů lze považovat zejména psychoanalytické teorie (včetně pozdějších neofreudiánských teorií) a teorie učení (Michalčáková, 2007), avšak problematikou strachu a úzkosti se zabývají i kognitivně a humanisticky orientované směry psychologie.

Psychoanalytické teorie

Úzkost je dle zastánců *psychoanalytické psychologie* jedním z hlavních faktorů utvářejících osobnost. Ti se domnívají, že vzniká jako následek separace od těla matky při porodu (Vymětal, 2004). Zážitek tohoto oddělení, jenž je nazýván prožitkem praúzkosti (Michalčáková, 2007), se tak stává prvotním modelem úzkosti (Vymětal, 2004). Dle *Freuda* (1936 cit. dle Han, 2009) vzniká tento prožitek automaticky, a je tedy možné mluvit o

automatické úzkosti, která plní signální funkci. Na obecné úrovni rozlišil Freud tři základní typy úzkosti: objektivní úzkost neboli strach, neurotickou úzkost a morální úzkost (Doige, 2002). Strach má objektivní identifikovatelnou příčinu a vzniká z konfliktu mezi egem a světem. Neurotická úzkost vzniká již v dětství na základě konfliktu mezi egem a id. Pokud se ego dostane do konfliktu se superegem, vzniká morální úzkost (Hall, Lindzey, Loehlin & Manosevitz, 1997). Za prazákklad úzkosti je některými hlubinnými psychology považován strach ze smrti, kterou je také možné pojímat jako specifický druh separace (Vymětal, 2004).

Ačkoliv se Freudovi následovníci vymezili proti striktně biologickému a pudovému pojetí, akcent na oblast strachu a úzkosti zůstal zachován. Auchter (1988 cit. dle Michalčáková, 2007) poukazuje na skutečnost, že např. Karen Horneyová či Harry Stack Sullivan se zaměřili zejména na kulturní vliv a vlivy prostředí, které mají dle jejich názoru na formování strachu a úzkosti zásadní vliv.

V rámci své teorie popisuje *K. Horneyová* (cit. dle Hall et al., 1997) tzv. strach živé bytosti, který člověk získá na základě konfrontace s nekontrolovatelnými silami okolního světa, přičemž v něm tato konfrontace vyvolá pocit bezmoci a zranitelnosti. V této souvislosti zdůrazňuje Horneyová vhodné působení sociálního prostředí, které zahrnuje např. hřejivou atmosféru, naplňování potřeb dítěte a jeho povzbuzení či také konfrontaci s přáními a vůlí ostatních (Michalčáková, 2007). Pokud se tohoto dítěti nedostává a jsou-li jeho rodiče panovační, přehnaně ochraňující, lhostejní či nevypočitatelní, vzniká v dítěti pocit hlubokého ohrožení a izolovanosti – tedy základní úzkost (Horney, 1950 cit. dle Drapela, 2008). Dítě se cítí nejisté, přecitlivělé a lehce zranitelné. Obdobný vliv má na dítě také rodičovský konflikt. Pokud rodiče zklamou ve své funkci „bytelného mostu“, dítě nemá dostatek jistoty pro zkoumání okolního světa a může se u něj objevit i pocit izolovanosti (Cummings et al., 2006).

Výše uvedené přístupy byly založeny převážně na klinických podmínkách a pohybovaly se v krajních polohách dimenze nature-nurture. V dnešní době je však zřejmé, že na genezi strachu mají vliv oba póly této dimenze a pro přesnější porozumění a popis daných emocí je nutné zabývat se jejich součinností (Michalčáková, 2007).

Teorie učení

Na rozdíl od psychoanalytických teorií s klinickým pozadím, vycházejí teorie učení z přísně kontrolovaných laboratorních podmínek a jsou charakteristické snahou aplikovat takto získané poznatky do běžného života (Michalčáková, 2007).

Teorie učení akcentuje v genezi strachu naučený prvek, jenž zásadně determinuje lidské chování (Merckelbach, de Jong, Muris & van den Hauten, 1996). Strach i úzkost vznikají podle principu klasického podmiňování *I. P. Pavlova*, jehož teorie je založena na spojení dvou podnětů – podmíněného a nepodmíněného (cit. dle Drapela, 2008). V případě několika opakování (nebo i po silné jednorázové zkušenosti) začne původně neutrální podnět vyvolávat strach a úzkost – vznikne podmíněná reakce (Praško & Kosová, 1998). Podle této teorie je nezbytným předpokladem pro vznik strachu, aby se původně neutrální podnět spojil (v čase, prostoru, významově) s událostí, kterou jedinec vnímá jako bolestivou, děsivou nebo frustrující. Pokud se ovšem obávaný podmíněný podnět bude opakovaně vyskytovat bez následné nepodmíněné averzivní situace, dojde postupem času k vyhasínání podmíněné reakce, tedy strachu (Durecová, 2000). Učebnicovým příkladem podmiňování emoce strachu je experiment *Jamese Watsona* z roku 1920 s jedenáctiměsíčním chlapcem Albertem, známý jako případ „Little Albert“. Watson u tohoto chlapce vypěstoval silný strach z bílého potkana (podmíněný reflex) pomocí velmi silného zvukového podnětu, který se vyskytoval vždy, když chlapec na potkana sahal (Harris, 1979). K podobnému efektu dochází také u dětí často vystavených rodičovskému konfliktu. Jak vyplývá z výše uvedené hypotézy senzitivizace a teorie emoční jistoty, tyto děti se stávají na konflikt citlivější a reagují negativně i na náznak možnosti vzniku názorového nesouladu (Mann & Gilliom, 2002; Davies et al. 2006).

Dalšími mechanismy uplatňujícími se při získávání strachu a úzkosti jsou dva způsoby učení – učení nápodobou a informační učení, kdy není nutný přímý kontakt s ohrožujícím podnětem. Emoce strachu u člověka vzniká na základě pozorování strachu druhých, kteří jej v určité situaci projevují. Ke vzniku strachu může vést také informace o ohrožení jako taková (Muris et al., 2002). Vznik strachu prostřednictvím negativních informací byl potvrzen také studií zjišťující strachovou reakci dětí na imaginární zvíře podobné psovi nazvané „the beast“ (Muris, Bodden, Merckelbach, Ollendick & King, 2003). Autoři zjistili, že strach dětí ze zvířete se měnil dle typu informací (příběhu o zvířeti), jež jim byly sděleny; pokud bylo zvíře popsáno pozitivně jako něčí kamarád, úroveň strachu byla nižší, zatímco popis zvířete jako nebezpečného tvora strach zvýšilo.

Úzkost a strach tvoří klíčové prvky také v teorii *J. Dollarda* a *N. Millera* ze 40. let 20. století, která představuje spojení psychoanalytických myšlenek s experimentálním výzkumem v kontextu daného sociokulturního prostředí (Drapela, 2008).

Kognitivní pojetí

K rozmachu kognitivních teorií úzkosti a strachu došlo ve 20. letech 20. století. Tyto teorie zavádějí kognitivní mezičlánek „očekávání“ mezi podnět a reakci na něj, který představuje předpoklady jedince o tom, co se nejspíš stane, pokud se objeví určitý podnět (Praško, 2005). „Tato anticipace může sama vyvolat úzkostnou reakci. Ovšem i úzkostnost sama je samozřejmě obávaným podnětem, takže očekávání úzkosti může úzkost vyvolat – tzv. strach ze strachu.“ (Praško, 2005, s. 43)

Zásadní roli v této teorii hraje subjektivně vnímaná závažnost situace ohrožení (Beck, 1989 cit. dle Praško, 2005). K rozvoji strachu, který může být i nepřiměřený, vede dle tohoto pojetí nesprávná interpretace a hodnocení situace jedincem. Pokud jedinec usoudí, že je schopen situaci zvládnout, přestane ji vnímat jako ohrožující a místo strachu začne pociťovat emoce spjaté s výzvou. Při vzniku úzkosti nebo strachu hraje podstatnou roli také selektivní vnímání podnětů daným jedincem, přičemž úzkostní lidé vnímají podněty ze svého okolí z hlediska možnosti vlastního ohrožení (Praško, 2005).

S kognitivní teorií úzkostí koresponduje výše uvedený kognitivně-kontextuální rámec umožňující pochopení reakcí dětí na rodičovský konflikt. Jejich společným jmenovatelem je mezičlánek „očekávání“, který v kognitivně kontextuální teorii představují např. myšlenky dítěte o tom, co nastane, pokud matka při příchodu domů hlasitě bouchne dveřmi (Grych & Fincham, 1990). V tomto okamžiku se projevuje také selektivní vnímání podnětů (hlasitě bouchnutí dveřmi). Zároveň se zde objevuje také role subjektivně vnímané závažnosti situace, která je v případě dítěte z konfliktního domova dána zejména historií konfliktu, od níž se dále odvíjí anticipace průběhu konfliktní situace.

Humanistická psychologie

Vymětal (2004) poukazuje na skutečnost, že k vysvětlení vzniku nadměrného strachu a úzkosti lze dospět pomocí pojmu sebepojetí, jež má svůj původ v humanistické psychologii. Tento psychologický směr v čele s C. R. Rogersem zdůrazňuje optimistické tendence člověka, jeho jedinečnost a sebeaktualizaci (Michalčáková, 2007).

„Sebepojetí obsahuje hodnocení a prožívání sebe samého i okolí“ (Vymětal, 2004, s. 21) a pro jeho formování je žádoucí bezpodmínečně akceptující, empatické a stabilní rodinné prostředí (Michalčáková, 2007). Lidé mají představy o tom, jací jsou, jací by měli a chtěli být. Subjektivní svět člověka i svět vnější jsou ve vědomí a v rámci zkušeností uspořádány tak, aby lidé obou světům rozuměli. Pokud ale jedinec narazí na něco neobvyklého, nového či neznámého, musí se s tím vyrovnat. Tento proces vyrovnání se bývá

doprovázen strachem a úzkostí. Stejně působí také zážitky, které jsme nezpracovali a nezařadili do sebepojetí (Vymětal, 2004). O ohrožení vývoje sebepojetí je možné uvažovat i v rámci kontextu rodičovského konfliktu na základě modelu specifických emocí. Jak je uvedeno výše, děti se učí chování v konfliktních situacích na základě modelů chování rodičů shodného pohlaví (Crockenberg & Langrock, 2001). Pokud ovšem nesouhlasí s jednáním rodiče, je obtížné jej zvnitřnit a zařadit do sebepojetí, což může být doprovázeno strachem a úzkostí.

Úzkost a strach se dle humanisticky orientovaných psychologů dostavují také v okamžicích omezování přirozených potřeb. Nejedná se pouze o potřeby biologické, ale také psychosociální a duchovní. Člověk pak nemůže uplatnit vrozenou tendenci k pozitivnímu vývoji, a pokud tento stav trvá dlouho a stane se chronickým, může člověk pociťovat silný strach a úzkost (Vymětal, 2004). Tuto reakci je možné chápat jako reakci na situaci „ohrožení přirozeného vývoje lidské individuality“ (Vymětal, 2004, s. 22). S omezováním přirozených potřeb dítěte (být milován, chráněn) souvisí také rodičovský konflikt, jenž naplňování těchto potřeb ohrožuje, a může tak u dítěte vyvolat negativní emoce včetně strachu (Crockenberg & Langrock, 2001).

3.2 Emoce strachu ve vývojové perspektivě

3.2.1 Strachy v dětství a dospívání

Peleg-Popková a Dar (2001) uvádějí, že dětské strachy jsou obvyklým jevem, přičemž Slee a Cross (1989 cit. dle Peleg-Popko & Dar, 2001) považují strachy dětí za možnost porozumění způsobu, jakým děti reflektují svět.

Evans, Gray a Leckman (1999) poukazují na skutečnost, že existují dvě široké skupiny strachů. Jedná se o strachy fundamentální, biologicky podložené, které jsou vrozené a velmi silné. Tato skupina, někdy nazývána prepotentní strachy, zahrnuje celkovou averzi k neznámému, obavy z nových tváří nebo stimulů, jako jsou např. hlasité zvuky. Dále sem také náleží strach z cizích lidí a separační anxieta. Pro prepotentní strachy je charakteristické, že se objevují u všech dětí v určité fázi vývoje, a jejich vznik je spojen s biologickým zráním mozku, kognitivním a sociálním vývojem. Později vznikající (zhruba od čtvrtého roku věku) skupinu strachů tvoří strachy více specifické, diferencované a vázané na kontext, přičemž jsou tyto strachy pravděpodobně více spjaté se zkušeností než s biologickými faktory. Vznik těchto strachů vyžaduje vyšší kognitivní schopnosti a je spojen s magickým myšlením.

Prenatální období a porod

Lidský zárodek a posléze plod je v kontaktu s okolním světem prostřednictvím těla matky, přičemž okolnosti působící na matku, zejména dlouhodobé nebo intenzivní, tak přímo či nepřímo ovlivňují jeho tělesné a psychické zdraví (Wolke, 1998). Otázka vlivu prostředí na zdraví a vývoj dosud nenarozeného dítěte je v popředí zájmu vědců od 40. let minulého století (van der Bergh, Mulder, Mennes & Glover, 2005).

Vymětal (2004) uvádí, že příchod dítěte na svět představuje velkou zátěž jak pro matku, tak pro dítě, které se ocitá v neznámém světě velmi odlišném od předchozího prostředí. „Působí na ně chlad, napřímení těla, neznámé tlaky, dýchá, chybí mu pravidelný tlukot matčina srdce“ (Vymětal, 2004, s. 30). Strach i úzkost jsou reakcemi organismu na vnímané nebezpečí a ohrožení a je tedy možné domnívat se, že pro dítě je porod právě takovou ohrožující situací. V této souvislosti je možné mluvit o tzv. porodním traumatu, kdy vlastní zrození představuje první situaci, ve které se člověk setká s úzkostí (Freud, 1969 cit. dle Michalčáková, 2007; Vymětal, 2004).

Novorozenecké a batolecí období

Novorozencům a kojencům je vrozená úleková reakce, kterou je možné dle Vymětala (2004) považovat za předstupeň strachu. Již v tomto období jsou mezi dětmi díky vrozeným dispozicím a temperamentu značné rozdíly v míře reakce na nečekané podněty. V tomto období je dítě zcela závislé na pečující osobě, která mu pomáhá zvládat nepříjemně vnímané prožitky. Schopnost pečující osoby adekvátně rozpoznat povahu napětí a odstranit ji vhodným způsobem umožňuje dítěti vytvořit spojitost mezi specifickým napětím a prostředkem k jeho minimalizaci. Tím dochází k postupné diferenciaci a reprezentaci původně difuzních prožitků (Vymětal, 2004; Drvota, 1971).

V období mezi 3. a 4. měsícem je možné u dětí pozorovat úlek, který je způsoben prudkým přiblížením se nějakého objektu (Vavrda, 2000). Významnou, vývojově charakteristickou reakcí je tzv. *strach z cizích*. Jedná se o úzkostnou reakci na přiblížení cizí osoby, která se může začít projevovat mezi 6. a 8. měsícem, typicky vrcholí v rozmezí 8. a 10. měsíce a v průběhu druhého roku postupně mizí, ačkoliv je ji v omezené míře možné pozorovat i u dětí tří a čtyřletých (Stroufe, 1977). Příčiny tohoto strachu jsou různými psychologickými školami vysvětlovány odlišně. Teorie sociálního učení a R. Spitz jej vysvětlují jako strach ze separace od mateřského objektu. Etologický přístup v čele s J. Bolwbyem na tento strach nahlíží jako na určitý biologický program, jehož cílem původně bylo ochránit jedince před ohrožením od jiných lidí (Kulísek, 2000). Zastánci kognitivních

směrů pak předpokládají, „že si dítě vytváří kognitivní schémata tváří známých lidí a ta pak porovnává s konkrétní tváří [...] případná neschopnost příchozího zařadit je pak zdrojem úzkosti“ (Vavrda, 2000, s. 54).

V období mezi 7. a 12. měsícem se u dětí při odloučení od matky objevuje *separační úzkost*, jež vrcholí mezi 14. a 18. měsícem a v průběhu dětství by měla vymizet. Její výskyt i postupné vymizení představují známku zdravého vývoje. Behaviorální psychologové spojují tuto úzkost „s naučeným zjištěním dítěte, že s absencí matky se pojí výrazně častější výskyt stavů diskomfortu“ (Vavrda, 2000, s. 57). Dle autorů zastávajících etologický přístup představuje separační úzkost vrozený mechanismus zajišťující, že se dítě nevzdálí od pečující osoby (Kulísek, 2000). V souvislosti se separační úzkostí vystupuje do popředí také problematika citové vazby. Citovou vazbu definoval Bowlby (1969 cit. dle Kulísek, 2000) jako stálé emoční pouto, pro které je charakteristická potřeba vyhledávat konkrétní osobu a být v její blízkosti, a to zejména ve stresové situaci. Citová vazba se vyvíjí společně se strachem z cizích a separační úzkostí, přičemž absence těchto vývojových mezníků značí problémy ve vývoji dítěte.

Gulloneová (1999) uvádí, že ve věku 6 až 9 měsíců se objevuje počátek strachu z hloubky nebo výšky, který je spojen s rozvojem samostatné lokomoce dítěte. Tento strach je evoluční a má dispoziční charakter. K těmto strachům je možné přiřadit také strach ze záchodu, jež popisuje Rogge (1999) v souvislosti se strachem ze zániku. Dítě se bojí sednout si na záchod, protože se domnívá, že bude staženo do tmavé díry společně s vodou.

Obecně je tedy možné říci, že během prvních dvou let života děti zažívají zejména konkrétní a bezprostřední strachy (Peleg-Popko & Dar, 2001).

Předškolní věk

Strachy v předškolním věku jsou obvykle vázány na události a charakteristiky, které se týkají bezprostředního prostředí dítěte. Stále mohou přetrvávat strachy spojené se separací od rodičů a zvyšuje se počet strachů spojených s určitými kvalitami prostředí (Gullone, 2000).

V tomto vývojovém období dominují zejména strachy spojené s imaginárními bytostmi či malými zvířaty (Miller, 1992 cit. dle Peleg-Popko & Dar, 2001). Intenzita strachu ze zvířat s přibývajícím věkem dle některých autorů klesá, přičemž dochází ke specifikaci obsahu tohoto strachu (Bowd, 1983 cit. dle Michalčáková, 2007). Vymětal (2004) uvádí, že děti ve věku 4 až 5 let často zažívají strach ze tmy, což je spojeno s velkou sugestibilitou a mohutným rozvojem fantazie, jež jsou pro tento věk typické. Tyto strachy jsou spojené s předoperační fází myšlení, která se vyznačuje antropomorfismem, magičností a

egocentristem (Piaget & Inhelderová, 2001) a ve spojení s živou představivostí umožňuje vznik strachů, které jsou vázány na tento nereálný svět. Děti se tak bojí duchů, strašidel, pohádkových bytostí apod. (Muris et al., 2002). Strachy dětí se ovšem postupně mění z imaginárních na tzv. reálné, tedy takové, u kterých existuje vysoká pravděpodobnost, že se s nimi dítě setká ve svém každodenním životě (Bouldin & Pratt, 1998).

Vavrda (2000) dále uvádí dvě významné skupiny strachů, které jsou spojeny s předškolním věkem. Jedná se o úzkost, kterou s sebou přináší narození sourozence, a o strach plynoucí z nástupu do mateřské školy.

Školní věk

Počátek tohoto období je charakterizován přetrvávajícími strachy z imaginárních bytostí a jevů. Magický svět dítěte je ovšem postupně přetvářen na svět realistický, přičemž k příklonu k realitě dojde dříve u chlapců než u dívek (Vymětal, 2004).

Mezi často uváděné strachy v tomto vývojovém období patří strach z lékařského zákroku, nemoci a zranění (Muris et al., 1997), přičemž specifickou oblast představuje strach z ošetření zubařem (Kleinknecht & Bernstein, 1978). Společným jmenovatelem těchto strachů je obava z bolesti.

Za jeden z největších zdrojů strachů ve školním věku lze dle Vymětala (2004) považovat školní prostředí, které se výrazně liší od všech předchozích, s nimiž se dítě během svého života setkalo. Strach může v dítěti vyvolávat jak autoritativní charakter samotné školy, tak nároky, které jsou na dítě v průběhu školní docházky kladené (Vavrda, 2000). Michalčáková (2007) uvádí další situace spojené se školou, jež mohou v dítěti vyvolávat strach. Jedná se např. o dlouhodobou separaci od rodičů, vztahy s učiteli a ostatními spolužáky, zkouškové situace či přestup do jiné třídy nebo školy.

Přibližně do věku osmi až devíti let „prožívají děti katastrofy a neštěstí jako aktualizace již existujících strachů ze zániku a odloučení“ (Rogge, 1999, s. 97). Proto je v tomto období pro děti důležitá osobní podpora. V případě přetrvávajícího rodičovského konfliktu a neschopnosti rodičů dítěti poskytnout dostatečnou emoční jistotu (Davies & Cummings, 1994) tak může dojít k nárůstu strachů tohoto typu.

Do období mezi devátým a desátým rokem je pak možné klást počátek strachu ze smrti, jehož výskyt je spojen s postupným vývojem konceptu smrti u dětí. V tomto věku totiž dochází k pochopení a přijetí definitivnosti smrti a spolu se schopností hypotetického uvažování dává prostor zabývat se myšlenkou smrti sebe i blízkých, jež vede ke vzniku strachu z ní (Loučka & Vančura, 2011).

Přibližně o rok později se u dětí také začíná objevovat zvýšený strach ze srovnání (Vavřda, 2000). Mezi desátým a jedenáctým rokem významně roste důležitost toho, jak dítě vyjde ze srovnání s druhými, a to zejména se svými vrstevníky. Negativní odezva ohrožuje self jedince, čímž dochází ke vzniku silné úzkosti, jíž se dítě snaží vyhnout, a tato snaha může vést až k úplnému utlumení aktivit, ve kterých by dítě neobstálo (Vavřda, 2000).

Doba dospívání

Jedním z prvních, kdo se začal zabývat strachy adolescentů, byl v roce 1897 G. Stanley Hall, který strachy rozdělil do čtyř skupin – strachy ze zvířat, z vody, smrti a nemoci (Rose & Ditto, 1983). V dnešní době představuje adolescence a následná dospělost období, v němž obecně dochází k poklesu frekvence a intenzity strachu, přičemž je tento pokles potvrzen jak průřezovými, tak longitudinálními studii (Westenberg, Drewes, Goedhart, Siebelink & Treffers, 2004). Westenberg a jeho kolegové (2004) ovšem poukazují na to, že celkový pokles strachů maskuje rozdílné vývojové tendence dvou širokých kategorií strachů – strachů týkajících se fyzického nebezpečí a strachů ohledně sociálního hodnocení.

Zatímco strachy z fyzického nebezpečí či ohrožení mají od dětství do adolescence sestupnou tendenci, strachy ze sociálního hodnocení (společně se strachem z nedostatečného výkonu) mají trend opačný. Také Li a Zhang (2008) poukazují na skutečnost, že adolescence představuje období, kdy roste pravděpodobnost výskytu strachu spojeného se sociálními a akademickými kompetencemi. Tento normativní nárůst strachů ze sociálního hodnocení je možné vysvětlit zráním sociálně-kognitivních funkcí a většími požadavky, které jsou na adolescenty (ve srovnání se školním věkem) kladeny ze strany rodičů, učitelů a společnosti (Westenberg et al., 2004).

S nárůstem kognitivní kapacity v adolescenci je spojen také počátek existenciálních strachů, které mají normativní charakter (Berman, Weems & Stickle, 2006). Tato kategorie zahrnuje zejména strach ze smrti, obavy z prázdnoty a bezvýznamnosti žití a strach ze zavržení. Smrt je adolescenty chápána jako konečné odloučení a představuje pro ně významné téma, se kterým se vyrovnávají různým způsobem – např. humorem, cynismem, provokacemi, riskantními hrami či idealizací a mýtizací smrti (Michalčáková, 2007).

Michalčáková (2007) uvádí další kategorii strachů, která souvisí s fyzickými změnami v dospívání. „Tělesné proměny, spolu s vývojem sekundárních pohlavních znaků, znamenají pro dospívajícího náročnou situaci z hlediska adaptace; kritika či negativní hodnocení sociálního okolí mohou mít negativní dopad na sebehodnocení dospívajícího“ (Michalčáková, 2007, s. 45).

3.2.2 Strachy v dospělosti a stáří

Období dospělosti a stáří se obecně vyznačuje menším počtem strachů (Gullone, 2000), které se liší od strachů v dětství.

Dospělost

V období mladé dospělosti představuje rodičovství jeden z nejvýznamnějších zdrojů strachu. Vavrda (2000) poukazuje zejména na dvě obavy: Zda se narodí zdravé dítě a zda bude jedinec schopen být dobrým rodičem. Strach z toho, že člověk nebude dobrým rodičem, pramení ze dvou faktorů. „Jsou jimi společenská tendence posuzovat rodiče podle činů a úspěchů (neúspěchů) jejich dětí spolu s osobnostní strukturou jedince“ (Vavrda, 2000, s. 69). Do této kategorie strachů patří také obava z toho, že dítě bude představovat pro rodiče přílišné omezení jeho zájmů a aktivit. Pro období dospělosti je také typické budování kariéry, jež může být spojeno se strachy týkajícími se uplatnění a úspěchu v oboru (Vavrda, 2000).

Období střední dospělosti je doprovázeno strachy, které mají své kořeny v uvědomování si ztráty mnoha možností a bilancování dosavadního života (Michalčáková, 2007; Vavrda, 2000). V tomto období může docházet k tzv. krizi středního věku (Michalčáková, 2007), neboli krizi padesátníků (Vavrda, 2000). Obvykle se tato krize týká mužů, jež nezdědka prožívají pocity ohrožení, které souvisí s nadcházejícím obdobím nižší výkonnosti. Ženy v této době procházejí klimakteriem, které s sebou také nese určité formy strachu, jako je např. strach ze ztráty ženskosti (Vavrda, 2000).

Stáří

Odchod do důchodu a s ním spojené změny představuje jeden ze zdrojů strachu v období pozdní dospělosti a stáří. Konec aktivního pracovního života představuje pro jedince velkou životní změnu, která může být dle Vavrdu (2000) doprovázena strachem ze ztráty sociálních kontaktů a izolace.

S postupem involučních změn se člověk stává méně schopným vykonávat řadu aktivit, které souvisejí se soběstačností. V této době se tak může začít vyskytovat strach z bezmocnosti a odkázanosti na péči druhých (Vavrda, 2000).

V tomto období dochází také k opětovnému nárůstu strachu ze smrti, nebo spíše umírání. Tento strach je spojen s častými nemocemi, které jsou pro tento věk typické a které mohou být „hrozbou pomalého a bolestivého umírání“ (Vavrda, 2000, s. 75). Strach ze smrti provází člověka po celý jeho život a výzkumné studie zaměřující se na souvislost mezi věkem

a strachem ze smrti nedospěly k jednotnému závěru. Thorson a Powell (1994 cit. dle Wu, Tang & Kwok, 2002) uvádějí negativní korelaci mezi věkem a strachem ze smrti. Fortner & Neimeyer (1999 cit. dle Wu et al., 2002) poukazují na skutečnost, že strach ze smrti s věkem neklesá, ale že ve stáří spíše dochází k jeho stabilizaci. Jiné studie ovšem dokládají spíše na křivočarý trend; strach ze smrti je relativně velký v mládí, vrcholí v dospělosti a ve stáří klesá (Neimeyer, Wittkowski & Moser, 2004). Na pozadí těchto nejednotných zjištění zřejmě nabývá na důležitosti rozlišování strachu ze smrti jako takové a strachu z umírání, který se může ve stáří zvyšovat.

3.3 Vnitřní a vnější determinanty vývoje emoce strachu

Strach představuje velice složitou a komplexní problematiku, protože je podmíněný celou řadou působících faktorů (Michalčáková, 2007). Proto je nutné zaměřit se také na činitele, jež se odrážejí ve vývoji, kvalitě a podobě této emoce. Temperament a osobnost představují vnitřní činitele, zatímco rodinné prostředí a širší sociálně-kulturní kontext reprezentují činitele vnější. S ohledem na téma práce zde budou tyto determinanty stručně popsány, přičemž důraz bude kladen zejména na souvislost mezi strachem a rodičovským konfliktem, jemuž bude níže věnována samostatná kapitola.

3.3.1 Vnitřní determinanty – temperament, osobnost

Osobnostní charakteristiky mají určitý vliv na to, jak intenzivně a často jedinec zažívá emoci strachu. Mezi charakteristiky s největším vlivem patří ty, jež mají svůj základ v temperamentu (Michalčáková, 2007). Praško (2005) poukazuje na souvislost mezi temperamentem dítěte, jeho strachy a reakcemi rodičů. Vrozený temperament totiž ovlivňuje nejen způsob, jakým dítě strachy a úzkost prožívá, ale také to, jak na něj reagují rodiče. Chování dětí včetně projevů strachu tak může být také odpovědí na reakce rodičů.

Temperament je dle Smékala (2004) považován za most mezi tělem a osobností a je možné jej charakterizovat jako způsob distribuce základní životní vitality a síly. Schwartz, Snidmanová a Kagan (1999) zjistili, že určité aspekty inhibovaného temperamentu⁴ přetrvávají od věku dvou let až do adolescence a jsou později spojeny se sociální úzkostností. U starších dětí byl temperament popisován dle Eysenckovy typologie. Bylo zjištěno, že

⁴ Autoři popisují chování dětí s inhibovaným temperamentem následovně: V případě neznámé situace děti častěji přerušují probíhající činnost, méně komunikují a hledají blízkost a ochranu blízké osoby; v přítomnosti neznámé osoby se stáhnou do sebe.

predispozice k prožívání emocí strachu a úzkosti lze předpokládat v kvadrantu introverze a emoční lability (Spenceová & Spence, 1966 cit. dle Michalčáková, 2007). V rámci výzkumu ELSPAC byly u třináctiletých respondentů předpokládané vztahy dimenzí neuroticismu a extroverze s počty strachů nalezeny, avšak tyto vztahy byly slabé. Děti spadající do temperamentového typu melancholik udávaly nejvyšší počet strachů, zatímco děti typu sangvinik udávaly strachů nejméně (Michalčáková, 2007).

3.3.2 Vnější determinanty – rodinné prostředí, širší sociálně-kulturní kontext

Prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, „disponuje velkým potenciálem v ovlivňování a formování jeho osobnosti“ (Michalčáková, 2007, s. 59). Rodina, škola, sousedé, vrstevníci i kultura hrají významnou roli v emocionálním vývoji dítěte. Tento vliv ovšem není jednosměrný, neboť dítě se svými charakteristikami a činnostmi formuje vztahování se okolí k němu (Morris, Silk, Steinberg, Myers & Robinson, 2007).

Mezi nejvýznamnější faktory rodinného prostředí patří styl výchovy, osobnost rodičů a jejich partnerství. Dle Darlinga a Steinberga (1993 cit. dle Morris et al., 2007) reflektuje *styl výchovy* postoje a chování rodičů vůči dětem, přičemž pomáhá utvářet emoční klima rodiny. Pokud se výchovný styl vyznačuje přílišnou péčí a ochranou, fixací, ambivalentním postojem či přehnanými očekáváními, může dojít k zúzkostnění dítěte (Vymětal, 2004). Na úzkost dítěte mohou mít vliv také některé *osobnostní charakteristiky* rodiče. Jedná se zejména o úzkostné matky, matky citově chladné či histriónské a otce, kteří se projevují jako perfekcionističtí, slabí anebo naopak tvrdí a hrubí (Vymětal, 2004). S výchovným stylem a osobnostními rysy rodičů úzce souvisí partnerství rodičů. Jak uvádějí Peleg-Popková a Dar (2001), spokojenost v manželství úzce souvisí s rodičovstvím a schopností dětí adaptovat se. Pokud jsou rodiče v partnerství nespokojeni, vyskytují se v něm časté konflikty a nesoulad, je dítě vystaveno možnému riziku nespokojení vlastních potřeb, nepříznivému modelu soužití a možným adaptačním problémům. Důležitým mediátorem tohoto vztahu je ovšem podoba a průběh rodičovského konfliktu, jak uvádějí např. Cummings a Davies (2002).

V rámci sociálně-kulturního prostředí je v souvislosti se strachy věnována pozornost zejména socioekonomickému statutu (SES) rodiny, z níž dítě pochází. Bylo zjištěno, že u dětí pocházejících z rodin s nízkým SES se ve vyšší míře vyskytují strachy spojené se zvířaty, penězi a zaměstnáním, zatímco u dětí z rodin s vyšším SES se vyskytují spíše školní strachy (Angelino et al., 1956 cit. dle Gullone, 2000). Graziano, DeGiovanni a Garcia (1979 cit. dle Gullone, 2000) dále zjistili, že strachy dětí z rodin s nízkým SES byly specifitější a často se

týkaly strachu z opuštění rodiči a cizích lidí. Na základě těchto informací Gulloneová (1999) poukazuje na skutečnost, že tyto děti mají tendenci vnímat nejbližší okolí jako nebezpečné a hostilní.

Další sledovanou proměnnou v rámci vnějších determinant strachu představuje kultura, která ovlivňuje podobu rodinného systému, sdílené kulturní normy a hodnoty, jež se zpětně odrážejí do celkové interakce rodiny s dítětem (Michalčáková, 2007). Gulloneová (2000) uvádí, že na základě transkulturních studií je předpokládán pozitivní vztah mezi emocemi strachu a úzkosti a kulturním prostředím podporujícím sebekontrolu, sociální inhibici a vyhovění sociálním normám.

3.4 Specifické strachy

Specifické strachy představují běžnou součást dětství a trvají obvykle pouze omezenou dobu (Muris et al., 2002b). V některých případech mohou ovšem tyto strachy přetrvávat a začít ovlivňovat každodenní život dětí. V tomto případě se již nejedná o běžné strachy, ale spíše o fobie (Muris et al., 2002b). Dle Laneové a Gulloneové (1999) se zkoumání specifických strachů stalo v posledních letech důležitým tématem psychologických výzkumů.

Laneová a Gulloneová (1999) uvádějí, že u dětí jsou nejčastěji vyskytujícími se strachy ty, jež se vztahují ke smrti anebo k nebezpečí. V roce 1968 se mezi nejčastější strachy u dětí řadily strach z posláni za ředitelem, popálení, sražení autem, vážná nemoc či strach z hádky rodičů (Scherer & Nakamura, 1969 cit. dle Lane & Gullone, 1999). V roce 1992 se mezi nejčastější strachy zařadil také strach z AIDS a úmrtí v rodině (Lane & Gullone, 1999). Pro úplnost je nutné dodat, že výsledky těchto výzkumů jsou založené na škále FSSC (Fear Survey Schedule for Children). Na základě výsledků různých studií zabývajících se specifickými strachy u dětí sestavil Muris a jeho kolegové (1997) pořadí deseti nejčastěji se vyskytujících strachů dle FSSC-R⁵. Jedná se o následující strachy 1) neschopnost dýchat, 2) sražení autem, 3) bombový útok, 4) uhoření, 5) pád z velké výšky, 6) vloupání lupiče do domu, 7) zemětřesení, 8) smrt, 9) nemoc, 10) hadi.

V roce 1998 se v dospělé populaci ve Velké Británii nejčastěji vyskytovaly strachy ze zvířat, zejména hadů a strach z výšek (Curtis, Magee, Eaton, Wittchen & Kessler, 1998).

Se specifickými strachy souvisí také problematika jejich vzniku. Mezi nejvlivnější teorie vzniku specifických strachů se řadí Rachmanův trojcestný model (1977 cit. dle Muris et al., 2002b), který je možné zařadit mezi neasociativní vysvětlení, jež kladou důraz na

⁵ Fear Survey Schedule for Children – Revised.

evoluční význam strachů. Dle Rachmana (tamtéž) jsou při získávání specifických strachů důležité tři typy zkušeností; jedná se o klasické averzivní podmiňování, modelování a přenos negativních informací.

Muris a jeho kolegové (2002b) ovšem poukazují na skutečnost, že ačkoliv je možné tímto modelem vysvětlit určité množství strachů, existují strachy, jejichž vznik modelu neodpovídá. Příkladem takového strachu je strach z vody, jehož vznik není možné u podstatné části dětí vysvětlit cestou podmiňování, modelování anebo informování. Reakci na nedostatečnou schopnost modelu vysvětlit vznik všech specifických strachů představuje multifaktoriální model (Muris et al., 2002b). Tento model vychází z následujících předpokladů: 1) většina dětí trpí běžnými vývojovými strachy, jež s věkem ustupují, 2) u menšiny dětí existuje genetická predispozice ke vzniku maladaptivních strachů, 3) tato genetická predispozice je manifestována určitými rysy chování, 4) vznik extrémně přetrvávajících strachů přecházejících do fobie je podmíněn interakcí enviromentálních faktorů, běžných strachů a geneticky danými rysy chování, 5) pokud již specifická fobie vznikla, je podporována kognitivními chybami (Muris et al., 2002b).

4 Specifické strachy adolescentů v souvislosti s vnímaným rodičovským konfliktem

Johnson, Lavoie a Mahoneyová (2001) poukazují na spojitost rodičovského konfliktu s pocity osamělosti adolescentů, které mohou plynout z problematického navazování a udržování dalších sociálních vztahů, které je dáno nedostatečnými schopnostmi řešit sociální situace mimo rodinné prostředí. Osamělost spojená s adolescentním vnímáním rodičovského konfliktu a rozpadající se rodiny může souviset s úzkostí a stresem v dalších sociálních situacích⁶.

Atkinsonová se svými kolegy (2009) poukazují na skutečnost, že rodičovský konflikt může u dívek vyvolat obavy z vlivu konfliktu na kohezi a stabilitu rodiny. Kim s kolegy (2009) dodává, že rodičovský konflikt ohrožující stabilitu rodiny může vést k hledání náhradního vztahu, který je odlišný od vztahu s rodiči a poskytuje pocit jistoty. Zároveň však do tohoto vztahu mohou být přeneseny obavy o jeho existenci⁷.

⁶ Na základě těchto poznatků byla v rámci této empirické studie vytvořena kategorie **strach ze samoty**.

⁷ Z těchto informací byla vytvořena kategorie **strach ze ztráty či ohrožení vztahu**.

Adolence jako taková je spojena s kladením důrazu na hodnocení od ostatních lidí (Bokhorst, Westenberg, Oosterlaan & Heyne, 2008). Ačkoliv je strach ze sociálního hodnocení často považován za normativní, výsledky studie Westenberga a jeho kolegů (2004) tento předpoklad nepotvrzují. V rámci jejich výzkumu jsou výsledky týkající se souvislosti mezi adolencí a strachem z kritiky pro nekónickou populaci nekonzistentní. K obdobným výsledkům dochází Westenberg s kolegy také pro provedení další studie v roce 2007. Zároveň je také možné předpokládat, že pokud rodičovský konflikt snižuje sociální dovednosti dětí (Johnson, Lavoie & Mahoney, 2001), přičemž tento nedostatek si děti uvědomují, pak se u nich mohou objevit obavy ze zvládnání sociálních situací⁸.

Steinbergová, Davilaová a Fincham (2006) uvádějí, že adolenci z konfliktních domovů, kteří mají obavy z rozpadu rodiny, mohou tyto obavy přenášet do svých romantických vztahů. Tito autoři také dodávají, že rodičovský konflikt může být spojen s negativním očekáváním ohledně vlastních budoucích romantických vztahů⁹.

Hypotéza emoční jistoty popisuje rodiče jako pomyslný bezpečný „most“ mezi dítětem a okolním světem, který pokud je narušen rodičovským konfliktem, neumožňuje bezpečné zkoumání okolního světa a navazování vztahů (Cummings et al., 2006). Vznikající pocit ohrožení pak může být spojen s pocitem neschopnosti efektivně se vypořádat s těžkostmi, které život přináší (Grych & Fincham, 1990).¹⁰

Cummings a Davies (2002) poukazují na zvýšenou vnímavost vůči konfliktům druhých u dětí opakovaně vystavených rodičovskému konfliktu, která je spojena se strachem z konfliktů či s neschopností konfliktní situaci konstruktivně vyřešit (Ching, 1999)¹¹.

Obecně je tedy možné shrnout, že se jedná zejména o strachy sociální a generalizované.

⁸ Pomocí těchto poznatků byla vytvořena kategorie **strach z kritiky a selhání**.

⁹ Z těchto poznatků byla vytvořena kategorie **strach týkající se romantických vztahů**.

¹⁰ Na základě těchto informací byla vytvořena kategorie **strach z budoucnosti**.

¹¹ Pomocí těchto informací byla vytvořena kategorie **strach z konfliktu**.

5 Genderové rozdíly ve vnímaném konfliktu rodičů a prožívání strachů

Vzhledem k tomu, že se u obou výše popsanych témat vyskytují významné genderové rozdíly, je jim věnována samostatná kapitola.

5.1 Genderové rozdíly ve vztahu k rodičovskému konfliktu

Rozdíly mezi dívkami a chlapci jsou patrné nejen v oblasti specifických strachů, ale také v jejich vnímání rodičovského konfliktu. Davies a Cummings (1994) uvádějí, že chlapci na rodičovský konflikt častěji reagují agresí a výchovnými problémy, zatímco dívky se spíše stáhnou do sebe a vzroste u nich míra úzkostnosti. U chlapců je tedy rodičovský konflikt spojen spíše s externalizujícími problémy, zatímco u dívek s internalizujícími (Kerig, 1998). Cummings, Davies a Simpsonová (1994) také uvádějí, že zatímco je pro chlapce manželský konflikt spojený s vyšší mírou ohrožení, u dívek se jedná spíše o vyšší míru sebeobviňování.

Davies a Lindsayová (2004) v souvislosti s genderově odlišným vnímáním poukazují na věkovou podmíněnost těchto rozdílů. Zatímco v mladším věku na rodičovský konflikt více reagují chlapci, v období adolescence dochází k obratu a konflikt představuje větší hrozbu pro dívky, jež mohou reagovat depresivními symptomy a dalšími emočními problémy.

Vysvětlení této odlišnosti mezi dívkami a chlapci je možné nalézt v biopsychosociálním modelu, jež popisují Davies a Lindsayová (2004). Tito autoři vycházejí z předpokladu, že v období adolescence jsou dospívající vystaveni zvýšenému tlaku ohledně tradičních mužských a ženských rolí. Hypotéza „genderového zesilování“ uvádí, že zvyšující se fyzické rozdíly mezi dívkami a chlapci v pubertě vytváří prostřednictvím socializačních činitelů motivační tlak k potvrzení konvenčních sociálních rolí a zvyšuje povědomí adolescentů ohledně genderových rozdílů. Ve snaze o snížení tohoto tlaku se adolescenti začínají podřizovat společenským očekáváním (Davies & Lindsay, 2004). V tomto procesu se chlapci začínají zaměřovat více na sebe jako na jedinečné bytosti s určitou působností (*agency*), zatímco dívky se orientují více na rodinu a ostatní (*communion*), přičemž vnímají sebe sama v kontextu určité skupiny (David & Murphy, 2004). Z toho také plyne jejich větší ohrožení rodičovským konfliktem (Davies & Lindsay, 2004).

Atkinsonová, Dadds, Chipuerová a Daweová (2009) v souvislosti s rodičovským konfliktem popisují čtyři strachy, které jsou s ním úzce provázané. Jedná se o strach z eskalace konfliktu rodičů, strach ze zatažení do konfliktu, strach z rozpadu rodiny na

základě konfliktu a strach o citovou vazbu k rodičům. Ve shodě s biopsychosociálním modelem pak dospívající chlapci vnímají rodičovský konflikt jako ohrožení sebe sama (nezávislosti a bezpečnosti), zatímco pro dívky představuje konflikt ohrožení stability a soudržnosti rodiny, přičemž se také obávají své role v konfliktu.

5.2 Genderové rozdíly ve vztahu ke specifickým strachům

Otázka genderové podmíněnosti specifických strachů zatím nebyla zcela zodpovězena. Některé výzkumy poukazují na rozdíly ve straších mezi chlapci a dívkami (McCathie & Spence, 1991; Bouldin & Pratt, 1999; Curtis et al., 1998; Gullone, 2000), v jiných výzkumech nebyla signifikantní souvislost nalezena (Westenberg, Gullone, Bokhorst, Heyne & King, 2007).

Mezi studie, jež potvrzují vliv genderu na výskyt specifických strachů, patří výzkum Bouldinové a Pratta (1998) s dětmi v mladším školním věku, při němž byla použita škála FSSC. Výsledky této studie naznačují, že dívky všeobecně uvádějí více strachů a dosahují vyšších skóre zejména v položkách týkajících se strachů ze zvířat a neznáma. Vyšší počet specifických strachů u žen potvrzuje také Curtis se svými kolegy (1998), přičemž poukazují také na výskyt vyššího počtu jednoduchých fobií z těchto strachů plynoucích. King (1993 cit. dle Gullone, 1999) uvádí, že při použití FSSC dívky skórují výše ve všech pěti faktorech.

Gulloneová (1999; 2000) také poukazuje na genderové rozdíly ve straších a uvádí, že dívky se všeobecně bojí více tmy, špíny, zvláštních zvuků, osamělosti, lidských vztahů, únosu a loupeže. Naproti tomu se u chlapců častěji vyskytují strachy z tělesného zranění, selhání, nočních můr a imaginárních bytostí.

Také výzkum Li a Zhang (2008) potvrzuje genderové rozdíly a navíc autoři považují gender za signifikantní prediktor celkového počtu specifických strachů v adolescenci. Vysvětlení této genderové odlišnosti plyne zřejmě z odlišné socializace dívek a chlapců. Skutečnost, že dívky uvádějí více strachů, koresponduje se stereotypem, že dívky se všeobecně více bojí, zatímco chlapci nesmí být „strašpytlové“ (Gullone, 1999).

6 Nejrozšířenější metody měření vnímaného rodičovského konfliktu a strachů

6.1 Měření vnímaného rodičovského konfliktu

Children's Perception of Interparental Conflict Scale (CPIC) představuje nejpoužívanější nástroj k měření vnímaného rodičovského konfliktu dětmi. Jejími autory jsou Grych, Seid a Fincham (1992), kteří poukazují jak na důležitost chápání konfliktu jako multidimenzionálního jevu, tak na rozdílný pohled, který mají na konflikt rodiče a děti. Škála měří jak objektivní vlastnosti konfliktu, tak jeho vnímání dítětem (Bickham & Fiese, 1997).

Škála vychází z Grychova a Finchamova kognitivně kontextuálního teoretického rámce (1990) a byla konstruována na vzorku 222 dětí ve věku 9-12 let. Následně byla provedena validizace pomocí vzorku 144 dětí ve stejném věku (Grych et al., 1992). CPIC původně obsahoval čtyři subškály popisující dimenze manželského konfliktu (frekvence, intenzita, vyřešení a obsah) a čtyři škály zaměřující se na reakci dětí či jejich interpretaci konfliktu (sebeobviňování, ohrožení, schopnost zvládnání a stabilita příčin konfliktu). Pro lepší porozumění vnímání konfliktu dětmi byly zahrnuty další dva faktory. Faktor předpověditelnosti konfliktu a faktor triangulace zabývající se pravděpodobností zahrnutí dítěte do konfliktu.

Původní verze škály prošla několika úpravami a finální verze obsahuje 51 položek, ke kterým se děti vyjadřovaly na tříbodové škále pomocí kroužkování „souhlasím“ (true), „spíše souhlasím“ (sort of true) a „nesouhlasím“ (false). Vysoké skóre pro každou dimenzi znamenalo negativní formy konfliktu nebo negativní ohodnocení, např. vyšší skóre pro škálu řešení značí horší vyřešení konfliktu (Grych, Seid & Fincham, 1992). Těchto 51 položek tvoří devět subškál (Grych et al., 1992).

Subškály jsou definované následovně: *Frekvence* – vyjadřuje vnímanou četnost konfliktů mezi rodiči; *Intenzita* – vnímaná úroveň agresivních projevů mezi rodiči při hádce; *Řešení* – způsob řešení konfliktu mezi rodiči či obvyklé vyústění; *Obsah* – odráží, zda dítě/adolescent vnímá konflikt rodičů obsahově spojený se svými činy nebo svou osobou; *Ohrožení* – popisuje hrozbu, kterou dítě či adolescent vnímá jako vyplývající z konfliktní situace mezi rodiči; *Účinnost zvládnání* – zvládnutí vystavení rodičovskému konfliktu a možnost zasáhnout či ovlivnit průběh konfliktu mezi rodiči; *Sebeobviňování* – vnímání rodičovského konfliktu jako způsobeného vlastní vinou; *Triangulace* – vnímání sebe sama

jako „zataženého“ do rodičovského konfliktu; *Stabilita* – vnímání stability příčin vzniku konfliktu (Lacinová et al., 2009).

Pomocí explorativní faktorové analýzy těchto subškál byly zjištěny následující tři faktory/škály: Vlastnosti konfliktu (*Conflict Properties*), Ohrožení (*Threat*) a Sebeobviňování (*Self-Blame*). Tyto škály vykazují akceptovatelné hodnoty vnitřní konzistence (Crombachovo alfa se pohybovalo v rozmezí 0,62-0,83) a re-testové reliability. Vysoké skóry na škále Vlastnosti konfliktu značí vyšší míru hostility a agrese, častější konflikty a jejich nedořešení. Škála Ohrožení měří, do jaké míry se dítě cítí konfliktem ohrožené a jak je schopné konflikt zvládnout. Třetí škála Sebeobviňování¹² hodnotí frekvenci konfliktů, které se přímo týkají dítěte, a míru, do jaké dítě viní sebe samo za vznik konfliktu (Grych et al., 1992). Validita těchto faktorů byla potvrzena pomocí korelace se škálami týkajícími se rodičovského konfliktu, které vyplnili rodiče, a korelace se škálami přizpůsobení dětí, které byly administrovány rodičům, učitelům a vrstevníkům (Reese-Weber & Hesson-McInnis, 2008).

Na základě výzkumu Bickhamové a Fiesové (1997) byla potvrzena možnost využití škály i pro respondenty ve věku pozdní adolescence. Výsledky 215 studentů ve věku 17 až 21 let potvrdily konzistenci faktorové struktury škály, jak byla popsána Grychem, Seidem a Finchamem v roce 1992. Zároveň také škála prokázala dostatečnou reliabilitu (Crombachovo alfa se pohybovalo v rozmezí 0,85-0,95) a externí validitu (Bickham & Fiese, 1997).

V roce 2008 použili Reese-Weberová a Hesson-McInnis CPIC u pozdních adolescentů a jejich data poukázala na existenci pěti faktorů, přičemž k původním třem přidali faktor stability a faktor triangulace (Reese-Weber & Hesson-McInnis, 2008). Složení respondentů se ve všech aspektech (pohlaví, etnicita, věk, rodinná struktura) blížilo respondentům Grycha, Seida a Finchama z roku 1992, přičemž jediný rozdíl představovalo jejich školní zařazení. Zatímco Grych, Seid a Fincham získali respondenty ze soukromých univerzit, Reese-Weberová a Hesson-McInnis se zaměřili na žáky státních vysokých škol. Při analýze dat zjistili, že pětifaktorový model vykazuje nejvyšší stupeň shody. Autoři tuto skutečnost vysvětlují rostoucími kognitivními schopnostmi ve věku pozdní adolescence; s rostoucí komplexitou kognitivních funkcí jsou respondenti ve věku pozdní adolescence schopni rozlišit rozmanité aspekty interpersonálního konfliktu.

¹² Studie Bickhamové a Fiesové (1997) ovšem upozorňuje na interpretaci škály sebeobviňování, jež souvisí s věkem dítěte a jeho emočním a kognitivním vývojem, který ovlivňuje způsob interpretace událostí. Mladší děti mají tendenci více se obviňovat za rodičovský konflikt, proto u nich škála sebeobviňování nabývá nejvyšších hodnot. U dětí ve školním věku (4. a 5. třída) mají na vnímání konfliktu rodičů největší vliv jeho vlastnosti (Grych et al., 1992; Bickham & Fiese, 1997).

Naproti tomu Nigg a jeho kolegové ve své studii z roku 2009 preferují čtyřfaktorové řešení, ve kterém k třem faktorům od Grycha, Seida a Finchama (1992) přidávají čtvrtý faktor spojující triangulaci a stabilitu. Tento výsledek byl získán pomocí dat od respondentů ve věku 6-18 let, z nichž polovina byla tvořena dětmi s poruchou ADHD, přičemž některé z nich trpěli přidruženou poruchou chování. Je tedy možné, že existence výsledných čtyř faktorů mohla být ovlivněna částečně klinickým vzorkem, protože předchozí výzkumy se zabývaly neklinickou populací.

6.2 Měření strachů

Fear Survey Schedule for Children (FSSC) představuje nejpoužívanější metodu k měření dětských strachů a byl vytvořen Schererem a Nakamurou (1968 cit. dle Gullone, 1999). Původní dotazník zahrnuje 80 položek hodnocených na pětibodové škále. Později byla tato verze revidovaná Ollendickem a tříbodová škála nahradila původní pětibodovou (Gullone, 1999). V 90. letech 20. století došlo k druhé revizi Kingem a Gullone, přičemž tato škála obsahuje 75 položek a je možné z ní odvodit pět faktorů: 1) strach ze smrti a nebezpečí, 2) strach z neznáma, 3) strach ze selhání a kritiky, 4) strach ze zvířat, 5) strach na základě psychického stresu – medicínské strachy (Gullone & Lane, 2002).

Gulloneová a Laneová (2002) poukazují na výhody použití psychometricky validních škál. Jejich administrace je nenáročná a nevyžaduje velké finanční prostředky, přičemž je možné za relativně krátký čas získat velké množství dat. Tato data je možné objektivně skórovat a minimalizovat tak případné zkreslení výzkumníkem. Další výhodou je možnost identifikovat velké množství strachů, jejich intenzitu a obsah. Nesporným kladem je také srovnatelnost dat napříč různými skupinami respondentů, což umožňuje srovnání s ohledem na věk a vývoj.

Gulloneová (1999) ovšem popisuje také rizika, jež s sebou tato metoda nese. Vedle chyb na straně respondentů, jako je např. vliv sociální žádoucnosti, je to zejména problematika úplnosti výčtu strachů. S počtem strachů jsou také spojeny kognitivní a verbální schopnosti respondentů. Gulloneová (1999) poukazuje na skutečnost, že někteří autoři na základě FSSC poukazují na výskyt menšího množství strachu v dětství, přičemž počet strachů s rostoucím věkem stoupá. Tento výsledek je však možné vysvětlit také tím, že starší děti označí více strachů ne proto, že se ve skutečnosti bojí více věcí než mladší děti, ale proto, že si více strachů pamatují (Gullone, 1999). Přes všechny výše uvedené výhody FSSC ovšem v posledních letech vyvstává otázka, co tato škála skutečně měří (McCathie & Spence, 1991).

McCathie a Spence (1991) poukazují na skutečnost, že strachy, které se vztahují k nebezpečí a smrti, se konzistentně umísťují na prvních mezi běžnými strachy, a ačkoliv jsou děsivé, pravděpodobnost jejich výskytu je velmi nízká. Z tohoto McCathie a Spence (1991) usuzují, že děti spíše jednotlivé položky hodnotí dle emocí, které v nich položka aktuálně vyvolává, než ve vztahu ke skutečné frekvenci, s níž jednotlivé strachy zažívají v běžném životě.

Potvrzení tohoto představují výsledky studií, jež k zjištění strachů použily dvě metody – FSSC a metoda volné otázky „Čeho se bojíš nejvíc?“. Výsledky byly prokazatelně odlišné, zejména pokud volná otázka předcházela administraci FSSC-II. Pokud otázka následovala až po administraci FSSC-II, byly odpovědi velmi podobné položkám škály (Gullone & King, 1993 cit. dle Lane & Gullone, 1999; Michalčáková, 2007). V případě, že volná otázka předchází administraci FSSC, je výsledný žebříček strachů odlišný (Lane & Gullone, 1999). Ve výzkumu Laneové a Gulloneové (1999) se adolescenti ve věku 11 až 18 let nejvíce báli pavouků, smrti (v obecném smyslu a smrti blízkých) a ztráty přátel nebo samoty. Strach ze smrti byl velmi výrazný také na základě vyplnění FSSC. Dále se tyto adolescenti nejvíce báli nemožnosti dýchat a nehody člena rodiny. Výzkum autorek potvrdil dřívější poznatky Murise, Marckelbacha a Collarise z roku 1997. Tito autoři se zabývali strachy dětí ve věku 11 až 13 let. Dle FSSC-R se tyto děti bály nejvíce nemožnosti dýchat, dále vážné nemoci a bombového či vojenského útoku. V případě volné otázky se nejvíce bály pavouků, únosu, predátorů a tmy. Obdobné výsledky ukázal také výzkum dětí ve věku 8 až 13 let (Muris et al., 2000). V čele žebříčku strachů na základě volných výpovědí byli pavouci následovaní strachy ze smrti nebo nehody blízkých. Naproti tomu v popředí strachů dle FSSC byl strach z nemožnosti dýchat, domovního vloupání a strach z bombového nebo vojenského útoku. Obecně je možné říci, že nejčastěji vyskytující se strachy dle FSSC spadají do faktoru Strach ze smrti a nebezpečí. Naproti tomu ve volných výpovědích se více projevují strachy ze zvířat a strachy spojené s každodenním životem (Muris, Marckelbach, Ollendick, King, Meesters & van Kessel, 2002a). Muris a jeho kolegové (2002a) také poukazují na skutečnost, že velmi častý strach z nemožnosti dýchat (dle FSSC-R) se ve volných výpovědích nevyskytuje. Dále také zdůrazňují, že ačkoliv FSSC-R obsahuje položky zaměřující se na reálné strachy, jiné položky vypovídají spíše o úzkostném rysu dětí než o aktuální úrovni strachů.

Na základě těchto údajů je v této práci použita metoda volného generování strachů - Koláč strachu, protože práce vychází z předpokladu, že takto získané výpovědi plynou spíše z běžných strachů adolescentů než z emočních reakcí přítomných v době administrace metody.

7 Zvládání zátěže

Zvládání je v soudobé psychologii nejčastěji popisováno jako specifické vyjádření obecných sklonnů ke konkrétnímu typu prožívání a chování, které se projevuje v situacích vyžadujících vysoké nároky na přizpůsobení se (Blatný & Osecká, 1998). Nespecifickou somatickou reakcí na zátěžovou situaci je dle Selyeho (cit dle Charvát, 1970) stres chápaný jako stav, ve kterém se nachází živý organismus při mobilizování obranných nebo nápravných zařízení. Křivohlavý (1994) považuje za stres vnitřní stav člověka, který je něčím explicitně ohrožený, případně takové ohrožení očekává a zároveň se domnívá, že jeho obrana proti nepříznivým vlivům není dostatečně silná. Baumgartner (2001) uvádí tři různé pohledy na pojem stres. Pod pojmem stres je možné vnímat celkovou těžkou situaci, která na člověka působí, dále odpověď organismu na stresující činitele a do třetice je možné stres chápat jako celkový vnitřní stav člověka v nepříznivé situaci.

Na zvládání zátěže je možné pohlížet jako na komplexní dynamický fenomén zahrnující nejméně tři hlavní oblasti (Kohoutek, Mareš & Ježek, n.d.). Jedná se o zdroje zátěže, způsoby a výsledky jejího zvládání. Pojetí zvládání se v průběhu 20. století měnilo a postupně vznikly tři generace škol, které i v dnešní době představují tři teoretické přístupy ke zvládání (Balaščíková & Blatný, 2003). Jedná se psychoanalytické pojetí, které zvládání v podstatě ztotožňuje s ego-obrannými mechanismy. Freud (1937 cit dle Balaščíková & Blatný, 2003) považoval zvládání za nevědomý obranný mechanismus, který byl vyvolán vnitřními sexuálními a agresivními konflikty a který měl sloužit k potlačení negativních emocí. Lazarus a jeho transakční pojetí zvládání, jež zahrnuje kognitivní a situační determinanty, reprezentuje další školu, z níž vychází také tato práce. Poslední školu představuje interakční přístup, který klade důraz na vztah mezi osobností a situačně-kognitivními charakteristikami situace (Balaščíková & Blatný, 2003).

7.1 Transakční pojetí zvládání zátěže

Lazarus formuloval kognitivně-transakční pojetí zvládání založené na interakci/transakci mezi osobou a prostředím (Baumgartner, 2001). V tomto pojetí je na člověka a prostředí pohlíženo jako na dva prvky, které spolu sdílí dynamický a vzájemně reciproční vztah (Folkman, Lazarus, Gruen & DeLongis, 1986). Stres v tomto pojetí vyjadřuje vztah mezi člověkem a jeho okolím, které je osobou hodnoceno jako namáhavé, překonávající možnosti jedince či jako ohrožující jeho duševní pohodu (*well-being*) (Folkman et al., 1986). V rámci této teorie

jsou popisovány dva procesy, které jsou zásadními zprostředkovateli vztahu mezi člověkem ve stresu a prostředím na jedné straně a bezprostředními či dlouhodobými výsledky tohoto vztahu na straně druhé. Prvním z těchto procesů je kognitivní zhodnocení (*cognitive appraisal*) a druhým procesem je strategie zvládnání zátěže (Folkman et al., 1986).

Proces kognitivního zhodnocení situace umožňuje jedinci vyhodnotit, zda je určitý kontakt s okolím relevantní pro jeho pocit duševní pohody a pokud ano, tak jakým způsobem. Folkmanová a její kolegové (1986) popisují dva druhy kognitivního zhodnocení – primární a sekundární (*primary and secondary appraisal*). V rámci primárního zhodnocení jedinec zvažuje, jaký význam konkrétní situace má, zda je ohrožující, jaké pro něj může mít následky (Folkman et al., 1986) a zda nad ní má kontrolu (Lazarus & Folkman, 1984 cit dle Seiffge-Krenke, 2006). Do oblasti sekundárního kognitivního zhodnocení zahrnuje Folkmanová a její kolegové (1986) také zvažování různých možností zvládnání. Jedinec odhaduje svoje schopnosti, uvažuje nad tím, zda a co je možné udělat a také se snaží anticipovat důsledky svého jednání (Baumgartner, 2001). Pokud člověk později získá nové informace, které změní jeho pohled na situaci, nastává fáze přehodnocení (*reappraisal*) (Baumgartner, 2001).

Transakční pojetí strategií zvládnání definuje zvládnání jako proces odpovědi na stimul, který je člověkem vyhodnocený jako náročný (Lazarus, 1999). Lazarus (1999, Folkman et al., 1986) zahrnuje do procesu zvládnání emoční, kognitivní a behaviorální snahy o vypořádání se s požadavky interakce jedinec – prostředí. Zvládnání má dvě hlavní funkce (Folkman et al., 1986). První funkcí je vypořádání se s problémem působícím distres¹³ (zvládnání orientované na problém – *problem-focused coping*) a druhou je regulace emocí (zvládnání orientované na emoce – *emotion focused coping*). Obě tyto formy zvládnání mají mnoho podob a lidé obvykle používají oba způsoby při řešení problémů.

7.2 Zvládnání v adolescenci

Dle Macka (2003) se adolescenti ve svém každodenním životě setkávají s mnoha problémy a starostmi, které se týkají rodinného života, vztahů s vrstevníky, školy a samotné osoby adolescenta (nové pocity, zdravotní obtíže atd.). Nejedná se o mimořádné události, ale o chronické starosti, které většina lidí považuje za běžné. Lazarus (1993 cit dle Macek, 2003) však poukazuje na výrazný vliv těchto starostí na zdraví a osobní pohodu. Zdrojem starostí nejsou jen běžné události, ale také se dle Compase (1992 cit dle Macek, 2003) jedná o „tzv.

¹³ Distres představuje stres spojený s negativními pocity a je protikladem kladně působícího eustresu (Baumgartner, 2001)

normativní životní události, které souvisejí s adolescentní změnou statusu a osvojováním nových rolí (Macek, 2003, s. 73). Compas (1992 cit dle Macek, 2003) dále uvádí, že četnost strategií zvládání se v adolescenci zvyšuje a dochází také ke změnám strategií zvládání, jež jsou závislé na rozvoji kognitivních schopností a motivace, který je během tohoto vývojového období prudký (Lazarus, 1999).

Pro adolescenty jsou velmi důležité zkušenosti spojené se zvládáním zátěžových situací, které souvisejí s interakcí s významnými druhými (Seiffge-Krenke, 2006). Z výzkumu, který provedla Seiffge-Krenkeová v roce 1995 (Seiffge-Krenke, 2006), vyplynulo, že podle adolescentů je 80% stresorů spojeno se vztahy s blízkými osobami. V těchto situacích dochází k realizaci strategií zvládání, jejíž počet se během adolescence zvyšuje a zároveň se tyto strategie mění. Zatímco mladší adolescenti (10/11-13 let spoléhají spíše na strategie zaměřené na řešení problému, starší dospívající (14 let a výše) používají spíše strategie zaměřené na emoce (Gelhaar & Seiffge-Krenke et al.,¹⁴ 2007). V období adolescence také dochází k růstu flexibility strategií zvládání (Williams & McGillicuddy-De Lisi, 2000).

7.3 Zvládání a rodičovský konflikt

Konflikt mezi rodiči vyvolává u dětí a adolescentů distres, strach a zlobu, přičemž vystavení intenzivním a častým rodičovským konfliktům je spojeno jak s problémových chováním dětí a adolescentů, tak se zdravotními problémy (např. Cummings & Davies, 2002; Nicolotti, El-Sheikh & Whitson, 2003).

Styl reagování dětí a adolescentů na rodičovský konflikt je v čase relativně stabilní a bylo zjištěno, že dlouhodobé přizpůsobení se rodičovskému konfliktu a zdravotní problémy vznikají obvykle na základě konzistentních vzorců neadaptivních zvládacích strategií, které jsou odpovědí na vystavení chronickému stresu, což rodičovský konflikt bezpochyby představuje (Nicolotti, El-Sheikh & Whitson, 2003). Ačkoliv je dlouhodobé vystavení těmto konfliktům spojeno s negativní následky, není je možné pozorovat u všech dětí a adolescentů, kteří byli takovýmito situacím vystaveny. Za proměnnou, jež může tento rozdíl vysvětlit, jsou často považovány rozdílné strategie zvládání.

O'Brienová a její kolegyně (1997) poukazují na skutečnost, že strategie zvládání typu vyhýbání se a odpoutání pozornosti v rámci vnímaného rodičovského konfliktu jsou spojeny s

¹⁴ Vzhledem k dotazníku CTK, který je v této studii použit a který z transakčního pojetí vychází, se dále podrobněji zaměřím pouze na toto pojetí.

poklesem úzkosti, která z rodičovského konfliktu pramení, ale zároveň s nárůstem depresivity u adolescentů, zejména, pokud byl rodičovský konflikt spojen s obavou ze ztráty lásky rodičů. Vyšší míra vyhýbavých strategií zvládnání je ovšem také pokládána za faktor, který zvyšuje náchylnost k externalizačním, internalizačním a s jástvím spojeným problémům (Nicolotti, El-Sheikh & Whitson, 2003). Hypotéza emoční jistoty poukazuje ovšem také na to, že strategie vyhýbání se může být pro dítě v rámci rodičovského konfliktu adaptivní, protože může limitovat vystavení dítěte konfliktu a tím také snižuje šanci na zapojení dítěte do konfliktu (Cummings, Davies & Simpson, 1994). Někteří autoři (např. Michael, Torres & Seemann, 2007) poukazují i na skutečnost, že rodičovský konflikt podporuje vyhýbavé strategie zvládnání u adolescentů.

Kraaijová a její kolegové (2003) uvádějí, že kognitivní strategie zvládnání mají u adolescentů velký vliv na to, zda se po prožití stresových situací začnou objevovat emoční problémy. Pokud adolescenti používají pozitivní kognitivní strategie zvládnání, jako je např. pozitivní přehodnocení, snižuje se u nich šance na výskyt emočních problémů v porovnání s jejich vrstevníky, kteří používají negativní kognitivní strategie zvládnání, jako je např. sebeobviňování či neustále přemítání o problému (Kraaij, Garnefski, deWilde, Dijkstra, Gebhardt, Maes & Doest, 2003).

Kerig (2001 in Nicolotti, El-Sheikh & Whitson, 2003) uvádí, že ačkoliv zvládací strategie dětí představují velmi důležitou proměnnou ve vztahu mezi rodičovským konfliktem a jeho následky pro děti, nebyla jim dosud v odborné literatuře věnována dostatečná pozornost. Způsob, jakým adolescenti zvládají rodičovský konflikt má velký vliv, protože předurčuje způsob, jakým budou v budoucnosti zvládat další konflikty a stresové situace v jiných sociálních kontextech prostřednictvím mechanismu zobecnění. Zároveň jsou také strategie zvládnání adolescentů faktorem, který může rodičovský konflikt modifikovat. Strategie zvládnání tak mohou mít jak mediující tak moderující vliv v rámci rodičovského konfliktu (Shelton & Harold, 2007).

Výsledky dosavadních výzkumů jsou smíšené a nedávají jasnou odpověď na vliv strategií zvládnání dětí v rámci rodičovského konfliktu. Strategie zvládnání tak buď dítě chrání před vznikem těžkostí, které jsou spjaty s rodičovským konfliktem a nebo náchylnost k těmto těžkostem zvyšují. Není tedy možné řícti, že strategie zvládnání mají jednoznačně pozitivní nebo negativní vliv, ale spíše zvyšují či snižují riziko pro vznik specifických problémů (včetně zdravotních), které jsou spojeny s vystavením rodičovského konfliktu (Nicolotti, El-Sheikh & Whitson, 2003).

8 Shrnutí teoretické části

Rodičovský konflikt představuje běžnou součást každodenního života adolescentů, přičemž míra, v jaké adolescenty ovlivní, záleží zejména na jejich vnímání celé situace (např. Davies & Woitach, 2008). Teoretické přístupy zabývající se vnímání rodičovského konfliktu dětmi ve své podstatě představují komplementární a kompatibilní výkladové rámce, které se liší v kladení důrazu na kognitivní nebo afektivní procesy. Každý model ovšem zahrnuje fenomény, které jsou pro jiný model stěžejní (Crockenberg & Langrock, 2001; Mann & Gilliom, 2002). Rodičovský konflikt ovlivňuje duševní pohodu dětí mnoha způsoby, přičemž Peleg-Popková a Dar (2001) akcentují zvýšenou úzkostnost a strachuplnost.

V průběhu ontogeneze dochází k proměně strachů, přičemž původ strachů se liší dle konkrétních psychologických škol. Adolescentní strachy, jež mohou být ovlivněny rodičovským konfliktem, jsou spojené zejména s blízkými vztahy a vnímáním sebe sama jako originální osobnosti. Zároveň jsou strachy ovlivňovány vnitřními a vnějšími determinantami.

Genderové rozdíly se projevují jak ve vnímání rodičovského konfliktu, tak v prožívání strachů. Dívky obecně zažívají více strachů a rodičovský konflikt pro ně představuje ohrožení existence a stability rodiny. Chlapci uvádějí méně strachů a rodičovský konflikt je pro ně spojen zejména s ohrožením jejich vlastní individuality (McCathie & Spence, 1991; Kerig, 1998; Bouldin & Pratt, 1999; Curtis et al., 1998; Gullone, 2000; Davies & Lindsay, 2004).

Za proměnnou, která může působit jako mezičlánek mezi vnímaným rodičovským konfliktem a specifickými strach v adolescenci, je možné považovat strategie zvládání. Pozitivní strategie zvládání negativně souvisí s internalizujícími a externalizujícími problémy adolescentů v konfliktních rodinách a tyto strategie jsou častěji používány adolescenty z méně konfliktních rodin (Nicolotti, El-Sheikh & Whitson, 2003). A obráceně, adolescenti, kteří používají spíše negativní strategie zvládání, jako např. sebeobviňování, vykazují více internalizujících a externalizujících problémů (O'Brien, Bahadur, Gee, Balto & Erber, 1997), mezi něž je možné zařadit i různé formy strachů.

III. Výzkumná část

1 Cíl výzkumu a výzkumná otázka

1.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zjistit, zda je možné na základě vnímání rodičovského konfliktu adolescenty predikovat výskyt specifických strachů u této věkové skupiny s ohledem na strategie zvládání zátěže, které vystupují jako kontrolní prediktor.

1.2 Výzkumná otázka

Výzkumná otázka, vyplývající z výše uvedeného cíle výzkumu, zní následovně:

„Umožňuje vnímaný rodičovský konflikt predikovat výskyt specifických strachů v adolescenci pokud je kontrolován i vliv strategií zvládání zátěže?“

Vzhledem k novosti tématu je tato práce zaměřená explorativně a k exploraci vztahů je použita metoda binární logistická regrese.

2 Výzkumný soubor

2.1 Projekt ELSPAC

Výzkumný soubor užitý v této práci tvoří adolescenti, kteří se účastní studie ELSPAC. Projekt ELSPAC (European Longitudinal Study of Pregnancy and Childhood) je mezinárodní, longitudinální, epidemiologická studie, jejímž cílem je identifikace současných rizik pro zdravý a optimální vývoj dítěte a navržení způsobu jejich prevence. Studie byla založena Světovou zdravotnickou organizací (WHO) v letech 1991 a 1992 a do projektu je v současnosti zapojeno 5 evropských zemí (Velká Británie, ostrov Man, Česká republika, Ukrajina a Rusko). Koordinačním centrem celého projektu je pak Institut dětského zdraví sídlící v Bristolu.

V ČR je nositelem projektu Výzkumné pracoviště preventivní a sociální pediatrie (pod vedením doc. L. Kukly) při Lékařské fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Zde probíhá pediatrické sledování dětí, zajištění dotazníkové části šetření a celkové organizační zajištění celého projektu.

Psychologický výzkum je od roku 1999 realizován Institutem výzkumu dětí, mládeže a rodiny (pod vedením prof. P. Macka) při Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. Individuální psychologické vyšetření probíhá opakovaně v intervalu cca 2 – 3 roků a dosud proběhlo šest šetření, a to v osmi, jedenácti, třinácti, patnácti, sedmnácti a devatenácti letech. Během celého výzkumu byly dodržovány etické zásady stanovené Masarykovou univerzitou při sbírání a zpracovávání dat.

Základní populaci vybranou ke zkoumání v rámci studie v České republice tvoří všechny děti narozené v období od 1. března 1991 do 30. června 1992 s trvalým bydlištěm v Brně (cca 6500 rodin) a děti narozené v období od 1. dubna 1991 do 30. června 1992 s trvalým bydlištěm ve Znojmě (cca 1500 rodin), přičemž psychologického šetření se účastnili pouze respondenti žijící v Brně (blíže o projektu viz Smékal & Macek, 2002; Smékal, Lacinová & Kukla, 2004; Sejrková, 1999). V současné době získal projekt novou podobu a zaměřuje se na fenomén rané dospělosti v brněnských rodinách.

2.2 Použitý výzkumný vzorek

Výzkumný soubor této práce tak tvoří 322 respondentů ve věku 17 let. Jedná se o ty respondenty, kteří v letech 2008-2009 vyplnili dotazník CPIC, účastnili se metody Koláč strachu a v letech 2006-2007 (tedy v 15 letech) jim byl administrován dotazník CTK a dotazník NEO, jehož škála Neuroticismus¹⁵ je v práci použita jako další prediktor výskytu strachů. Z těchto 322 respondentů je 157 chlapců (48,8 %) a 165 dívek (51,2 %). Jedná se o výběr vzorku z původně náhodného výběru o velikosti N = 864 (všechny děti s trvalým bydlištěm v Brně narozené od 1. 3. 1991 do 30. 6. 1992) (Sejrková, 1999; Smékal & Macek, 2002; Smékal et al., 2004; Lacinová, Michalčáková & Ježek, 2009).

3 Použité metody

V rámci výzkumu byl použit dotazník CPIC pro zjišťování vnímání rodičovského konfliktu dětmi. Specifické strachy byly zjišťovány pomocí metody Koláč strachu a pro zjištění zvládacích strategií byl použit dotazník CTK (Coping Tomáše Kohoutka).

¹⁵ Neuroticismus stejně jako copingové strategie jsou považovány za stabilní rys a charakteristiku osobnosti, a proto nepředstavují starší data od stejných respondentů překážku (Roberts, Caspi & Moffitt, 2001; Lahey, 2009).

3.1 Children´s Perception of Interparental Conflict Scale (CPIC)

Children´s Perception of Interparental Conflict Scale (CPIC) představuje nástroj k měření vnímaného rodičovského konfliktu dětmi, který vychází z kognitivně kontextuálního teoretického rámce (Grych & Fincham, 1990; Grych et al., 1992).

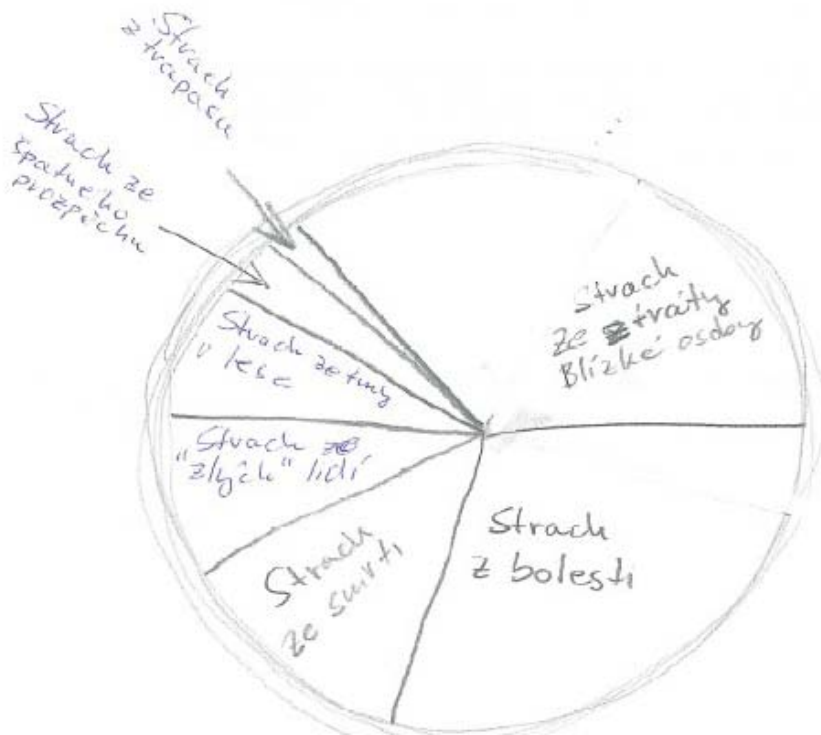
Ve srovnání s výše zmíněnými studii se ve studii ELSPAC neprojevovalo rozdílné faktorové řešení s přibývajícím věkem respondentů, a proto i tato práce vychází z původního třífaktorového řešení (*Vlastnosti konfliktu, Ohrožení, Obviňování*), které je v českých podmínkách založeno na osmi subškálách (*Frekvence, Intenzita, Řešení, Obsah, Ohrožení, Účinnost zvládnání, Sebeobviňování, Triangulace*). Ty jsou tvořeny 37 položkami, přičemž subškála *Stabilita* nespadá do žádného z faktorů (Lacinová et al., 2009). Znění českých položek je uvedeno níže v tabulkách č. 1 až 3, kde je také znázorněna faktorová struktura. Na všechny položky respondenti reagují pomocí tříbodové škály, přičemž každé tvrzení hodnotí jako *pravdivé* (1), *částečně pravdivé* (2), nebo *nepravdivé* (3). Respondenti jsou instruováni, aby vypovídali o svých rodičích a v případě, že jsou rodiče rozvedeni nebo spolu nebydlí, jsou respondenti požádáni, aby vypovídali o situacích, kdy jsou rodiče spolu a neshodnou se, nebo aby zohlednili vzpomínky na dobu, kdy spolu rodiče bydleli (Lacinová et al., 2009).

3.2 Koláč strachu

Koláč strachu představuje „metodu volného generování subjektivně pocíťovaných strachů respondentem a jejich následné zakreslení do tzv. koláče“ (Michalčáková, 2007, s. 80). Tato metoda byla využita pro studii ELSPAC a jak uvádí Michalčáková (2007) byla inspirována výzkumem Šimčákové z roku 1999. Výhodou metody je možnost svobodného vyjádření, které není omezeno předem definovanými kategoriemi a také představuje sebesouzení, jež Grych a Fincham (1990) považují za nejvalidnější způsob měření strachů i deprese.

Způsob administrace této metody je následující. Respondenti byli požádáni, aby na list papíru A4 nakreslili kruh, „který bude představovat jejich ‚celý‘ strach“ (Michalčáková, 2007, s. 80). Poté měli do kruhu zakreslit jednotlivé strachy ve formě výsečí, které byly označeny názvem konkrétního strachu (viz obrázek č. 1). Původním záměrem bylo, aby velikosti jednotlivých výsečí korespondovaly s velikostí jednotlivých strachů. Vzhledem k častému symetrickému rozložení výsečí u respondentů v období rané adolescence nebylo možné tento údaj zohledňovat (Michalčáková, 2007). Proto bylo ke koláčům doplněno dotazování na

intenzitu jednotlivých strachů, ve kterém měli respondenti zařadit své strachy do tří skupin popisujících intenzitu strachu („hodně se bojím“, „bojím se“, „trochu se bojím“).

Obrázek č. 1: Ukázka Koláče strachu

3.3 Dotazník CTK (Coping Tomáše Kohoutka)

Protože v České republice dosud neexistuje standardizovaný dotazník pro zjišťování strategií zvládnání, byla v této práci použita pilotní verze dotazníku CTK (Coping Tomáše Kohoutka), který byl již testován v rámci brněnského psychologického vyšetření ve studii ELSPAC. Tento dotazník vychází z transakčního pojetí zvládnání a jeho struktura je inspirována podobnými metodami, jako je např. SACQ (Student Adaptation to College Questionnaire) autorů Bakera a Syrika (1989), které jsou využívány v zahraničí (Kohoutek et al., n.d.).

V rámci konstrukce dotazníku byly sledovány principy a předpoklady transakčního pojetí zvládnání zátěže (Kohoutek et al., n.d.). Vzhledem k tomu, že Lazarus a Folkmanová (1984) uvádějí důležitost hodnocení při stanovení míry zátěže (cit. dle Kohoutek et al., n.d.), není zvládnání vázáno jen na výjimečnou, neobvyklou nebo nadhraniční zátěž. Dále nejsou zátěž ani zvládnání brány jako patologické fenomény a způsoby zvládnání se pojí k situaci. Působení stresorů v jednotlivých životních oblastech se projevuje také v dalších doménách.

Dotazník se skládá ze dvou částí. První část zkoumá strukturu vnímání zátěže (27 položek) a druhá část se zaměřuje na zvládnání zátěže (34 položek). V první části respondenti

na škále 1 – 4 (1 – *vůbec neplatí*, 2 – *trochu platí*, 3 – *docela platí*, 4 – *platí*) vyjadřují, do jaké míry se jich dané tvrzení týká. V další části respondenti na stejné škále popisují, jak moc se obvykle chovají určitým způsobem, když narazí na problém.

První část dotazníků zahrnuje šest kategorií vnímání problému. Jedná se o následující kategorie:

1. **problematické vztahy s vrstevníky a kolektivem**¹⁶ - zahrnuje oblast absence dobrého kamaráda/kamarádky, vztahů v třídním kolektivu a porozumění s vrstevníky
2. **školní výkonnost a neshody s autoritami**¹⁷ - je sycena zejména položkami „*Rodiče jsou nespokojeni s mým školním prospěchem.*“ a „*Mám pocit, že nemůžu zvládnout učivo tak, jak bych měl/a.*“; tato kategorie se týká také postojů rodičů k chování a úpravě zevnějšku, neshod s učiteli a „*pocitů nedostačivosti ve vztahu k požadavkům školy a pocitu demotivace ve vztahu ke škole*“ (Kohoutek n.d., s. 3)
3. **konflikty s rodiči a pocit omezování**¹⁸ - signalizuje stálý význam rodičů a je nejvíce sycen položkou „*Hádáme se s rodiči.*“; kategorie se dále týká i konfliktů mezi rodiči a jejich postojů k chování respondentů; kategorie zahrnuje i pocity omezování ze strany rodičů
4. **problémy s vyučujícími ve škole**¹⁹ - obsahuje otázky zaměřené na vztah mezi učitelem a adolescentem a jeho chování vůči učitelům
5. **další aspekty vývojové změny**²⁰ - zahrnuje otázky týkající se subjektivně pocívaných změn (pozitivních i negativních) v životě, bezradnosti ve vztahu k neznámým pocitům a potížím s romantickými vztahy
6. **problémy v rodině**²¹ - obsahuje položky „*V naší rodině došlo k nějaké závažné nepříznivé události*“ a „*Rodiče nejsou spokojeni s mými kamarády*“

Druhá část dotazníku, zaměřující se na způsoby zvládnání zátěže, obsahuje sedm hlavních kategorií, které kombinují plánovité strategie i nezvládnutí situace a zvládací a obranné reakce. Jedná se o následující faktory:

1. **faktor odklonu od problému**²² - zahrnuje různé způsoby kognitivního nebo behaviorálního vyhnutí se problému či úniku od problému, jako je např. snaha

¹⁶ Kategorie je v rámci statistického zpracování pojmenována „P1-problémy s vrstevníky“

¹⁷ Kategorie je v rámci statistického zpracování pojmenována „P3-problémy se školou“

¹⁸ Kategorie je v rámci statistického zpracování pojmenována „P2-problémy s rodiči“

¹⁹ Kategorie je v rámci statistického zpracování nahrazena autory dotazníku kategorií „P4-problémy s učiteli“

²⁰ Kategorie je v rámci statistického zpracování pojmenována „P5-problémy s novými pocity“

²¹ Kategorie je v rámci statistického zpracování pojmenována „P6-problémy v rodině“

²² Faktor se je v rámci statistického zpracování nazván „C2 – coping odpoutáním se, zapomenutím“

nemyslet na problém, fantazijní řešení či aktivity, u nichž lze na problém zapomenout apod.

2. **faktor aktivního řešení**²³ - obsahuje snahu zorientovat se v problému a získat o něm informace, problém redefinovat a vyhledat někoho, kdo by mohl pomoci problém řešit
3. **faktor izolace**²⁴ - vyznačuje se obavami ze svěřování se ostatním a skrýváním problému či nedůvěrou v schopnost ostatních pochopit problém
4. **faktor podlehnutí problému a selhání kontroly**²⁵ - obsahuje neovládnutí se, myšlení na problém
5. **faktor sebevědomého řešení problému**²⁶ - projevuje se aktivitou či prosazením vlastní vůle
6. **faktor skrývání reakcí**²⁷
7. **faktor hledání informací**²⁸ - zahrnuje i sociální izolaci a poradu s dospělou autoritou (Kohoutek et al., n.d.).

Validitu dotazníku CTK zatím nelze ověřit, protože v současné době nejsou dostupné další studie, které by umožnily provést srovnání.

3.4 NEO pětifaktorový osobnostní inventář – škála Neuroticismus

Tento inventář vycházející z lexikální faktorové analýzy patří k vícerozměrným dotazníkům a byl vytvořen Costou a McCraem v roce 1992 (Hřebíčková & Urbánek, 2001). Je tvořen následujícími pěti dimenzemi: neuroticismus, extroverze, otevřenost vůči zkušenosti, přívětivost a svědomitost. Vzhledem k tomu, že tato práce využívá pouze škálu Neuroticismus jako kontrolní, je zde podrobněji popsána pouze ona.

Škála Neuroticismus se zaměřuje na individuální rozdíly v emocionální stabilitě a labilitě. Emocionálně stabilní jedinci jsou bezstarostní, klidní, vyrovnaní a vykazují vyšší odolnost vůči psychickému vyčerpání. Naproti tomu jsou lidé vysoce skórující v dimenzi neuroticismus spíše úzkostnější, nejistí a při překonávání potíží pociťují zejména negativní prožitky (Hřebíčková & Urbánek, 2001). Právě vyšší úzkostnost spojená s neuroticismem představuje důvod zařazení škály do analýzy. Její zařazení má předejít možnosti zkreslení,

²³ Faktor se je v rámci statistického zpracování nazván „C1 – coping aktivním hledáním řešení“

²⁴ Faktor se je v rámci statistického zpracování nazván „C3 – coping stažením se do sebe“

²⁵ Faktor se je v rámci statistického zpracování nazván „C4 – coping emoční nezvládání/podléhání“

²⁶ Faktor se je v rámci statistického zpracování nazván „C5 – coping aktivní/asertivní“

²⁷ Faktor se je v rámci statistického zpracování nazván „C6 – coping tajeáním“

²⁸ Faktor se je v rámci statistického zpracování nazván „C7 – coping hledáním informací“

kdy by byl výskyt strachů ovlivněn spíše neuroticismem respondentů než jejich vnímáním rodičovského konfliktu.

4 Zpracování dat

V rámci této práce představují statistické procedury klíčový postup pro explorační analýzu.

K tomu, aby bylo možné zpracovávat strachy uvedené v Koláči strachu statisticky, bylo nutné strachy kategorizovat, čímž tato data získala dichotomický charakter. Výzkumná otázka společně s dichotomickou závislou proměnnou pak vedly k použití binární logistické regrese (Field, 2002; Řeháková, 2000). Dotazník CPIC a škála Neuroticismus z dotazníku NEO byly zpracovány dle manuálu k těmto metodám.

Všechny statistické procedury byly provedeny pomocí programu SPSS²⁹, verze 19.0, kvalitativní analýza koláčů strachu byla provedena za použití programů Excel a Atlas.ti.

4.1 Zpracování dat z dotazníku CPIC

Vzhledem k ověření třífaktorové struktury dotazníku CPIC na vzorku patnáctiletých respondentů studie ELSPAC (Lacinová et al., 2009) byly škály a subškály v této práci vytvořeny pomocí již existujících syntaxů (viz příloha č. 1). Jediný rozdíl představuje subškála Triangulace, u které byly k původním čtyřem položkám přidány další tři.

Položky náležící k jednotlivým subškálám a škálám jsou popsány v tabulce č. 1 až 3.

²⁹ Pro větší přehlednost a srozumitelnost výsledků uvedených v tabulkách je vhodné zmínit termíny a zkratky, které se v textu vyskytují:

M (mean) – průměrná hodnota

SD (standard deviation) – standardní (směrodatná) odchylka

S.E. (standard error) – standardní (směrodatná) chyba

r - Pearsonův korelační koeficient

B – B koeficient logistické regrese

Exp(B) – exponenciál B koeficientu

Wald – Waldův test

df (degrees of freedom) – stupně volnosti

Sig. (significance) – hladina významnosti

Tabulka č. 1: Položky náležející do škály Vlastnosti konfliktu

Vlastnosti konfliktu – škála druhého řádu		
Frekvence	Intenzita	Řešení konfliktu
1. Moji rodiče se skoro nikdy nehádají.	2. Když spolu rodiče v něčem nesouhlasí, v klidu to prodiskutují.	6. Když se rodiče hádají, obvykle se nakonec usmíří.
3. Moji rodiče si často stěžují jeden na druhého.	4. Když se moji rodiče hádají, skoro nikdy nekřičí.	14. Když se rodiče kvůli něčemu neshodnou, obvykle najdou řešení.
9. Moji rodiče se k sobě chovají nehezky i přede mnou.	12. Když se rodiče hádají, říkají jeden druhému ošklivé věci.	17. I po skončení hádky se na sebe rodiče dál zlobí.
10. Moji rodiče na sebe často nadávají	13. Když se rodiče hádají, hodně křičí.	
11. Často vidím, jak se moji rodiče hádají	16. Rodiče se při hádce opravdu rozčílí.	

Tabulka č. 2: Položky náležející do škály Ohrožení

Ohrožení – škála druhého řádu		
Ohrožení	Účinnost zvládnutí	Triangulace
20. Když se moji rodiče hádají, obávám se, co se stane mně.	5. Když se rodiče hádají, obvykle dokážu pomoci situaci zlepšit.	21. Když se rodiče hádají, cítím se mezi nimi jako v pasti.
24. Když se moji rodiče hádají, bojím se, že se stane něco zlého.	7. Když se rodiče hádají, jdu jim radši z cesty.	22. Když se rodiče hádají, chťejí po mně, abych mezi nimi vyřizoval/a jejich vzáky. <i>(nová položka)</i>
27. Když se moji rodiče hádají, dělám si starosti, že bude některý z nich zraněn.	8. Když se moji rodiče hádají, vůbec neposlouchají, co jim říkám.	29. Při hádkách rodičů chce matka, abych byl/a na její straně.
30. Když se moji rodiče hádají, bojím se, že budou křičet i na mě.	15. Když se rodiče hádají, nevím, co mám dělat.	31. Když se rodiče hádají, chťejí, abych jejich spor rozsoudil/a. <i>(nová položka)</i>
35. Když se moji rodiče hádají, dělám si starosti, že by se mohli rozvést.	18. Když se rodiče hádají, nedokážu je nijak zastavit.	33. Když se rodiče hádají, mám pocit, že bych se měl/a stavět na něčí stranu.
		34. Když se rodiče hádají, je pro mne těžké být zadobře s jedním z nich, aniž bych měl/a pocit, že se tím vzdaluji tomu druhému. <i>(nová položka)</i>
		36. Při hádkách rodičů chce otec, abych byl/a na jeho straně.

Tabulka č. 3: Položky náležející do škály Obviňování

Obviňování – škála druhého řádu	
Obsah konfliktu	Sebeobviňování
19. Rodiče se často hádají kvůli věcem, které dělám ve škole.	25. Když se rodiče hádají, můžu za to obvykle já.
23. Rodiče se často hádají kvůli něčemu, co jsem udělal/a.	28. Když se rodiče hádají, vím, že za to dávají vinu mně, i když to neříkají.
26. Moji rodiče se často pohádají, když udělám něco nesprávného.	32. Když se rodiče hádají, dávají za to vinu mně.
	37. Když se rodiče hádají, není to kvůli mně.

4.2 Zpracování dat z metody Koláč strachu

Z výpovědí respondentů v rámci metody Koláč strachu byly vytvořeny kategorie mapující obsahovou stránku strachů. Strachy jednotlivých respondentů byly zpracovány pomocí programu Excel a následná kategorizace pomocí programu Atlas.ti, který slouží ke kvalitativní analýze dat.

Vzhledem k tomu, že se tato práce zabývá specifickými strachy adolescentů, které mohou souviset s rodičovským konfliktem, byly nejprve vyřazeny z další analýzy obecné strachy spadající do následujících kategorií (Michalčáková, 2007): školní strachy, strach ze zvířat, strachy z obecného ohrožení, strachy z ohrožení druhými lidmi, strachy vázané na určité místo, strachy o zdraví, tělo a z nepříjemných tělesných prožitků, imaginární strachy, strachy zprostředkované médii, dopravní strachy, strachy z trestu, strachy z předmětů, látek či jejich vlastností, spánkové strachy, sportovní strachy, strachy ze zabloudění, ztracení a strach z nesplnění očekávaného přání. Následující tři kategorie nebyly vyřazeny celé, ale pouze určité do nich spadající strachy. Z kategorie strachy ze ztráty někoho, obavy o někoho, něco byly vyřazeny všechny strachy týkající se ztráty či obavy o něco a také strachy z úmrtí rodiny, bližních a přátel. Z kategorie generalizované strachy byly ponechány strachy týkající se vlastní budoucnosti, přičemž byly vyřazeny strachy prezentované nejširšími obecnými pojmy. V kategorii strach z vlastní nedostačivosti byly ponechány strachy týkající se možnosti selhání, zklamání ostatních a případné kritiky.

Zbývající strachy byly zařazeny do jedné z osmi kategorií, které vznikly na základě teoretických poznatků ohledně strachů v adolescenci a vlivu rodičovského konfliktu, přičemž výsledné znění kategorií vzniklo propojením teorie a dat. Jedná se o následující kategorie.

- strach ze **samoty**
- strach ze **ohrožení či ztráty rodiny**
- strach ze **ohrožení či ztráty přátelství**
- strach z **kritiky a selhání**
- strach spojený s **budoucím romantickým vztahem**
- strach spojený s **aktuálním romantickým vztahem**
- strach z **budoucího života**
- strach z **konfliktu**

Teoretický základ jednotlivých kategorií je podrobněji popsán výše v kapitole Specifické strachy adolescentů v souvislosti s vnímaným rodičovským konfliktem na str. 28.

Do kategorie **strach ze samoty** spadají následující strachy: např. budu sám/sama, samota, budu žít sám/sama, zůstanu úplně sám/sama.

Na základě teoretických poznatků byla vytvořena kategorie strach ze ztráty³⁰ vztahu, která však byla po konfrontaci s daty rozdělena na následující dvě kategorie: **strach z ohrožení či ztráty rodiny**, zahrnující např. strach ze ztráty rodinného zázemí, rozvod

³⁰ Do této kategorie byly zařazeny pouze ty ztráty, u kterých bylo zřejmé, že nejsou synonymem smrti.

rodičů, ztráta domova, rozpad rodiny a **strach z ohrožení či ztráty přátelství**, která obsahuje strachy ohledně zhoršení vztahů s kamarády, ztráty přátel či ztráty přátelství.

Kategorie **strach z kritiky a selhání** zahrnuje např. strach ze zklamání blízkých, ztrapnění se či poklesu v očích rodiny.

Pomocí teoretických znalostí byla vytvořena kategorie strach týkající se romantických vztahů, která byla následně rozdělena na dvě samostatné kategorie. Jedná se o kategorii **strach spojený s aktuálním romantickým vztahem**, jako je např. ztráta partnera, rozchod, nevěra, zklame mě přítel/přítelkyně, a o kategorii **strach spojený s budoucím romantickým vztahem**, která zahrnuje např. strach z nenalezení přítele, zamilování se do nepravého či nepoznání ideálního partnera.

Strachy týkající se obav z neznámého v životě, z neuchycení se v životě či z celkově neúspěšného života byly zařazeny do kategorie **strach z budoucího života**.

Kategorie **strach z konfliktu** zahrnuje obavy z hádek s blízkými či neshody s rodinou. Úplné výpisy strachů spadajících do jednotlivých kategorií jsou uvedeny v následujících tabulkách č. 4-11 (vzhledem k autentičnosti výpovědí jsou strachy přepsány doslovně dle odpovědí respondentů, tedy i s gramatickými chybami).

Tabulka č. 4: Strachy spadající do kategorie Strach ze samoty

Strach ze samoty					
samota (45x)	že budu sám	zůstanu v životě sama	nechci být sám	strach z opuštěnosti	strach, že zůstanu sama
osamělost					

Tabulka č. 5: Strachy spadající do kategorie Strach z konfliktu

Strach z konfliktu					
strach z nedorozumění	výsledky hádek rodičů	hádky s blízkýma	nedorozumění s rodinou	strach z toho že mamka se svým přítelem budou hádat	neshod
hádky doma	hádky s rodiči				

Tabulka č. 6: Strachy spadající do kategorie Strach z ohrožení či ztráty rodiny

Strach z ohrožení či ztráty rodiny					
zhoršení vztahů v rodině	zhoršení vztahů s rodinou	rozpad rodiny	ztratím rodinné zázemí	rozpadne se mi rodina	ztráta rodičů (rodiny)
ztráta rodičů	nemít rodinu	rozvod rodičů	ztráta domova	zhoršení současné situace a vztahů v rodině	opuštění rodiny
ztráta domova	rozpad rodiny	rodina, její vztahy	že mě někdo z rodiny, koho mám ráda opustí	rozpad vztahu s partnerovou matkou	strach ze ztracení lidí z rodiny, kteří jsou pro mě důležití
rozpad rodiny	ztráta domova	rozvod rodičů	někdo z rodiny mě opustí	rozpad rodiny	někdo z rodiny mě opustí
rozpad rodiny	přijdu o rodinu	ztráta domova	přijdu o rodinu	ztráta rodiny	přijdu o blízké
přijdu o rodinu	rozpad rodiny	opuštění někým z rodiny	strach z toho že mamka se svým přítelem rozejdou	ztráta domova	rozpad rodiny
strach ze ztráty rodiny	přijdu o své blízké	přijdu o rodinu	rozpad rodiny	ztráta blízkých (třeba kvůli jejich stěhování)	ztráta domova

Tabulka č. 7: Strachy spadající do kategorie Strach z ohrožení či ztráty přátelství

Strach z ohrožení či ztráty přátelství					
nemít přátele	ze ztráty přátel	ztráta přátel	bez přátelství	přijdu o kamarády	ztráta kamaráda
strach, že mě kamarádi opustí	ztráta blízkého přítele	přijdu o nějakého dobrého kamaráda	ztratím kamarády	ztratit někoho z kamarádů	ztráta přátel
ztráta přátel	ztráta kamošů	ztráta kamaráda	ztráta vztahů - konec nějakého kamarádství	o kamarády - spíš o to, že je ztratím	ztráta přátel
ztráty přátel	přijít o kamarády	ztráta kamarádů	strach ze ztráty přátel	ztráta kamarádů	bez přátel
ztráty kamaráda	že bych mohla přijít o své přátele	ztráta přátel	ztráta kamaráda	ztráta nejlepší kamarádky	strach ze ztráty kamaráda
Ztráta kamarádů	ztráta kamarádů	ztráta přátel	že stratím kamarády	přijdu o své přátele	ztratit přítele (přítel = kamarád)
přijdu o kamaráda	ztráta kamarádství	ztratit kamaráda/přítele	přijdu o kamarády	ztráta přátel	ztráta přátelství
ztráta dobrého kamaráda	zhoršení vztahů s kamarády	ztráty kamarádů	ztráta kamarádů	někdo se mnou přestane kamarádit	ztráta přátel
ztratím kamarády	bojím se, že ztratím všechny dobré kamarády	ztratím svoji nejlepší kamarádku	stratím přátele	stráta kamarádů a přátel	ztráta kamarádů
budu bez kamarádů	stráta kamarádů	stratím kamarády	ztráta nejlepšího přítele	že ztratím přátele a kamarády	ztráta přátel
ztráty přátel	ztráta kamarádů	přátelství	ztráta přátel	ztráta přátel, známých, kamarádů	ztráta kamaráda
ztráta přátelství někoho fakt důležitého	rozpad přátelského vztahu	ztráta nejlepší kamarádky	přijdu o přátele	budu bez kamarádek	

Tabulka č. 8: Strachy spadající do kategorie Strach z kritiky a selhání

Strach z kritiky a selhání					
sklamáním svých blízkých	vystupovat před lidmi cokoli předvádět..	z kritiky	bojím se, abych někoho hodně blízkého nezklamal	ze zklamání (já zklamal někoho)	nebít už oblíbený ve společnosti, ztrapnit se
strach, že zklamal své nejbližší	zavržení, selhání	strach z odmítnutí	zklamání druhých	výsměch	posměch
abych nezklamal své kamarády	bojím se, že se ztrapním na veřejnosti	že se ztrapním	bojím se projevit na veřejnosti	sklamal rodiče	bojím se že se ztrapním
trapasy	nebýt oblíbená	vystupování na veřejnosti	vystupování na veřejnosti	z toho, abych nezklamala lidi ve svém okolí	strach z toho, že mě lidé odsoudí
posměch	někoho zklamal	strapnění - trapas	někoho zklamal	ztráta dobré pověsti	klesnu v očích rodiny
nebudu oblíbená	ztrapním se	zklamal svoje blízké	spolužáci se mi budou smát	zklamal sama sebe	ztrapním se
ztracení přáteli	bojím se, že zklamal ostatní	vysokých nároků	zklamání mamky a rodiny	že udělám něco čím zklamal rodinu	toho, že zklamal své blízké
z vystupování (koncerty, recitály)	nesplnění očekávání druhých lidí	zklamání rodičů	že se mi okolí bude smát (za cokoli)	zklamal rodiče	zklamání někoho
zklamal své nejbližší	nepřijetí do kolektivu	selžu	trapné situace	nebudu oblíbený	abych nepůsobil na okolí špatným dojmem
veřejné znemožnění	někoho zklamal	trapná situace			

Tabulka č. 9: Strachy spadající do kategorie Strach spojený s budoucím romantickým vztahem

Strach spojený s budoucím romantickým vztahem					
strach o budoucí vztah	život bez manželky	nenajít "pravého"	špatný výběr partnera	strach z toho, že nebudu mít partnera	hledání vhodného partnera
z toho, že si nikdy nenajdu přítelkyni	toho že nenajdu pro mě vyhovujícího partnera	neúspěch v lásce	že si nenajdu vztah	že nenajdu životního partnera	že si správně nevyberu budoucí partnerku
nenajdu partnera, se kt. bych chtěla být	že moje příští partnerka bude ta pravá	zamilování se do nesprávného	špatný výběr životního partnera	nemít partnera (životního)	nikdy nepoznám ideálního partnera

Tabulka č. 10: Strachy spadající do kategorie Strach spojený s aktuálním romantickým vztahem

Strach spojený s aktuálním romantickým vztahem					
strach z nevěry že můj mi kluk bude nevěrný	nevěra	ztráty mého partnera	rozchod s přítelem	O svého přítele	rozchod s přítelem
rozchod s přítelem	rozchod s milovanou osobou	ztráta mého partnera	konec vztahu s přítelem	změna ve vztahu s přítelem	zklame mě přítelkyně
nevěra přítele	se se mnou rozejde partnerka	ztráta partnerky	ztráta přítele	rozpad vztahu s partnerem	láska/vztahy
o vztah s partnerem	rozchod se svým klukem	ztráta přítele	rozchod s partnerkou	rozchodu	budu bez partnera, kterého mám ráda

nevěra	konec lásky	rozchod s přítelem	krize ve vztahu nebo rozchod	ztráta přítele	rozpad partnerského vztahu
ztráta partnera	ztráty přítelkyně				

Tabulka č. 11: Strachy spadající do kategorie Strach z budoucího života

Strach z budoucího života					
strach z neznámého	nevyberu si správně práci	neúspěch zaměstnání, život	nedosáhnu toho čeho jsem chtěl	bojím se, že nebudu dělat práci, kterou chci	mám strach z toho, že se mi v budoucnu nebude dařit
co budu dělat v budoucnu za práci	že ze me nic nebude (v životě)	budoucí život (vlastní zabezpečení)	strach z toho, že nepovedu tak, jak chci	nezjistím, jaký je smysl mého života	budoucí život nebude takový, jaký chci
že nenajdu v životě to, co hledám	z toho, že skončím v blbě práci	strach z neznáma	neznámého	nezdar - nesplní se mi to, čeho chci dosáhnout	z neznáma - bojím se toho, co bude
něco neznámého	neznáma	toho co neznám	budoucnosti - styl života	strach z neznámých věcí	neupesí v budoucím životě
strach z budoucího života	neúspěch v životě	v životě se neuchitím	neuspějí v životě	že neuspějí v životě	špatného budoucího života
jestli v životě něčeho dosáhnu	že ze mě nic nebude	strach z života z toho co mě v něm čeká	strach o budoucí život	má budoucnost nebude podle mých představ	z toho, že se v životě nedokážu to, co chci
strach z budoucnosti a mého budoucího života	nic se mi nebude dařit dle mých představ	obavy z toho, co mě čeká	strach z neznámého	budoucnost	nebude se mi v životě dařit
trach z toho, že mi nevyjde budoucnost	z nepříznivé budoucnosti	že zkazím budoucnost	životě nedosáhnu čeho chci	že v životě ničeho nedosáhnu	neznámo
v budoucnu nebudu dělat to, co chci	o svoji budoucnost				

4.3 Zpracování dat pro dotazník CTK

Skóry pro jednotlivé faktory/kategorie tohoto dotazníku byly vypočítány dle syntaxu (viz příloha č. 2). Tabulky č. 12-13 uvádějí znění jednotlivých položek dle kategorií.

Tabulka č. 12: Položky náležející do jednotlivých kategorií vnímání problému

Kategorie vnímání problému					
P. s vrstevníky	P. s rodiči	P. se školou	P. s učiteli	P. s novými pocity	P. v rodině
13. V naší třídě jsou špatné vztahy.	3. Špatně se snášíme se sourozencem/sourozenci.	7. Rodiče jsou nespokojení s mým školním prospěchem.	8. Rodiče nesouhlasí s tím, jak se chovám a jak se upravuji.	15. Mám potíže s láskou.	1. Hádáme se s rodiči.
14. Někteří z mých vrstevníků se ke mně chovají nepřátelsky.	5. Mám pocit, že mě rodiče příliš omezují.	9. Mám pocit, že nemůžu zvládnout učivo tak, jak bych měl/a.	10. Často nosím poznámky.	24. Nevím si rady s některými svými pocity, které jsem dříve neznal/a.	2. Rodiče se mezi sebou hádají.
16. S většinou svých vrstevníků si nerozumím.	8. Rodiče nesouhlasí s tím, jak se chovám a jak se upravuji.	12. Škola mě nebaví, nejraději bych už do školy nechodil/a.	11. Mám neshody a problémy s některými z učitelů.	25. Na řadu věcí se teď dívám o hodně jinak, než když jsem byl/a mladší.	4. V naší rodině došlo k nějaké závažné nepříznivé události.
17. Schází mi dobrý kamarád/kamarádka.	22. Mám více neshod s dospělými než dřív.	20. Jsem nespokojený/á se svými schopnostmi, s tím, co dovedu.		26. Mám pocit, že nevím, co vlastně chci.	19. Mám zdravotní problémy.
	23. Nemůžu se věnovat tomu, co chci a co plánuji.	21. Trápí mě, že nevím, co chci dělat po ukončení školy.		27. Představuji si, že bych chtěl/a hodně věcí ve svém životě změnit.	
				28. S mnoha lidmi si rozumím lépe než dřív.	

Tabulka č. 13: Položky náležející do jednotlivých kategorií stylů zvládnání – 1. část

Stylы zvládnání – 1. část			
C. aktivním hledáním řešení	C. odpoutáním se, zapomenutím	C. stažením se do sebe	C. emoční nezvládnání/podléhání
7. Promýšlím, jak by se dal problém řešit.	11. Představuji si, jak se problém vyřeší sám.	26. Nemyslím, že by můj problém někdo pochopil, a tak si raději nechám vše pro sebe.	13. I když se snažím ovládat a jednat rozumně, často se mi to nakonec nepodaří.
10. Snažím se něco aktivně podniknout, abych problém vyřešil/a.	14. Raději „vypnu“ a od problému si odpočinu u televize a podobně.	32. Je mi lépe, když jsem sám/sama.	29. Stává se, že to na mě dolehne tak silně, že se neovládnu.
12. Omlouvám se a snažím se napravit, co se stalo.	16. Snažím se zapomenout na to, co se stalo.	34. Když jsem ve společnosti, se svými kamarády, pomáhá mi to, i když se s nimi o problému nebavím.	35. Musím na problém pořád myslet, i když nechci.
22. Snažím se přijít na to, kde jsem sám/sama udělal/a chybu.	18. Snažím se dělat něco, u čeho můžu na problému zapomenout.		
24. Hledám někoho, kdo by mi pomohl.	23. Myslím na neskutečné nebo fantastické věci, abych se cítil/a lépe.		
	30. Raději nechci na problém ani myslet.		

Tabulka č. 14: Položky náležející do jednotlivých kategorií stylů zvládnání – 2. část

Styly zvládnání – 2. část		
C. aktivní/asertivní	C. tajejním	C. hledáním informací
1. Usiluji o to otevřeně si prosadit svou.	4. Nechci, aby na mě druzí viděli, že něco není v pořádku.	19. Pohovořím si s učitelem.
5. Nedělá mi obtíže vyříkat si problém s tím, koho se týká.	20. Nechci, aby o mém problému kdokoli věděl.	21. Snažím se najít si o problému co nejvíce informací v knihách, na internetu a podobě.
9. Neskrývám svoje pocity a dávám je otevřeně najevo.	27. Snažím se nedávat najevo svoji zlost a rozrušení.	

4.4 Zpracování dat pro škálu Neuroticismus

Skóry této škály pro jednotlivé respondenty byly vypočítány dle syntaxu (viz příloha č. 3).

Tabulka číslo 15 uvádí znění jednotlivých položek.

Tabulka č. 15: Položky náležející do škály Neuroticismu

Škála Neuroticismus	
1. Obvykle si nedělám starosti.	31. Málokdy pocítím strach nebo úzkost.
6. Často se cítím horší než ostatní.	36. Často mě rozčílí, jak se mnou lidé jednají.
11. Pokud jsem vystaven(a) velkému stresu, mám občas pocit, že se zhroutím.	41. Pokud se něco nedaří, až příliš často se nechávám odradit a mám pocit, že to vzdám.
16. Málokdy se cítím osamělý(á) nebo smutný(á).	46. Málokdy jsem smutný(á) a depresivní.
21. Často se cítím upjatý(á) a sevřený(á).	51. Často se cítím bezmocný(á) a potřebuji někoho, kdo by mi pomohl vyřešit mé problémy.
26. Někdy se cítím zcela bezcenný(á).	56. Někdy se tak stydím, že bych se nejraději neviděl(a).

5 Výsledky

Následující část textu se zabývá popisnými statistikami škál a subškál dotazníku CPIC, kategorií strachů a výsledky explorační analýzy.

Pro zjišťování vnitřní konzistence škál dotazníku CPIC bylo použito Cronbachovo alfa. K potvrzení vhodného zařazení jednotlivých strachů do jedné z osmi kategorií byl použit Cohenův koeficient shody Kappa (Hendl, 2004).

5.1 Popisné statistiky

Následující část práce se zaměřuje na statistické deskriptivy škál dotazníku CPIC a jednotlivých kategorií strachů.

5.1.1 CPIC

Deskriptivní statistiky byly u škály CPIC provedeny na úrovni osmi subškál, přičemž skóry byly počítány jako průměr hodnocení položek spadajících do jednotlivých subškál (viz tabulka č. 16). V tabulce č. 17 jsou uvedeny průměry jednotlivých subškál dle pohlaví respondentů (pro ilustraci jsou v tabulce také uvedeny celkové průměrné hodnoty).

Tabulka č. 16: *Deskriptivní statistiky jednotlivých subškál dotazníku CPIC*

	Frekvence	Intenzita	Řešení	Obsah	Ohrožení	Schopnost zvládnání	Sebeobviňování	Triangulace
N Platné	315	315	315	315	314	314	315	315
Chybějící	7	7	7	7	8	8	7	7
M	1,64	1,78	2,35	1,21	1,30	2,04	1,23	1,34
SD	0,58	0,57	0,60	0,38	0,37	0,48	0,33	0,31
Zešikmení ^{*)}	0,75	0,56	-0,79	2,17	1,41	-0,12	1,69	1,04
Strmost ^{**)}	-0,48	-0,69	-0,41	4,76	1,35	-0,59	2,69	0,86
Minimum	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Maximum	3,00	3,00	3,00	3,00	2,60	3,00	2,75	2,43

^{*)}S.E.= 0,14, ^{**)}S.E.= 0,27

Tabulka č. 17: Průměry jednotlivých subškál dotazníku CPIC dle pohlaví

Pohlaví		Frekvence	Intenzita	Řešení	Obsah	Ohrožení	Schopnost zvládání	Sebeobviňování	Triangulace
Muž	M	1,58	1,72	2,48	1,24	1,27	2,07	1,24	1,34
	SD	0,54	0,55	0,55	0,40	0,37	0,45	0,33	0,30
Žena	M	1,70	1,84	2,23	1,18	1,32	2,02	1,21	1,35
	SD	0,59	0,58	0,63	0,37	0,37	0,51	0,33	0,33
Celkem	M	1,64	1,78	2,35	1,21	1,30	2,04	1,22	1,34
	SD	0,57	0,57	0,60	0,38	0,37	0,48	0,33	0,31

Co se týče rozložení, vykazují všechny subškály s výjimkou subškály Účinnost zvládání výrazné zešikmení. Tento výsledek je obdobný jako závěry studie Lacinové, Michalčákové a Ježka (2009). Vzhledem k tomu, že bude použita metoda logistické regrese, která je dostatečně robustní, nepředstavuje absence normálního rozložení problém pro statistické zpracování. Pro úplnost jsou korelace mezi jednotlivými subškálami uvedeny v tabulce č. 18.

Tabulka č. 18: Korelace jednotlivých subškál dotazníku CPIC

r	Frekvence	Intenzita	Řešení	Obsah	Ohrožení	Schopnost zvládání	Sebeobviňování
Intenzita	0,78**						
Řešení	-0,68**	-0,60**					
Obsah	0,13*	0,16**	-0,01				
Ohrožení	0,48**	0,51**	-0,37**	0,20**			
Schopnost zvládání	-0,29**	-0,32**	0,27**	-0,14*	-0,46**		
Sebeobviňování	0,17**	0,20**	-0,09	0,73**	0,23**	-0,12*	
Triangulace	0,33**	0,28**	-0,22**	0,04	0,43**	-0,28**	0,08

** Korelace je významná na hladině 0,01.

* Korelace je významná na hladině 0,05.

Obdobně jako v původní verzi Grycha, Seida a Finchama (1992) a české verzi Lacinové, Michalčákové a Ježka (2009) vykazují jednotlivé subškály uspokojující vnitřní konzistenci. Pouze u subškály Triangulace je hodnota Cronbachova alfa spíše nižší. Hodnoty Cronbachova alfa jednotlivých subškál jsou popsány v tabulce č. 19.

V rámci subškál škály CPIC se nevyskytuje multikolinearita, maximální hodnota VIF³¹ je 3,17.

Tabulka č. 19: Vnitřní konzistence jednotlivých subškál dotazníku CPIC

Název subškály	Cronbachovo alfa
Frekvence	0,851
Intenzita	0,855
Řešení	0,796
Obsah	0,802
Ohrožení	0,666
Schopnost zvládnání	0,732
Sebeobviňování	0,718
Triangulace	0,628

5.1.2 Koláč strachu

Nejpočetnější skupinu strachů tvoří strach týkající se ztráty či ohrožení přátelství, jež se vyskytuje u 71 respondentů z 322. Naproti tomu nejméně početnou kategorii tvoří strach z konfliktů, jenž se vyskytuje pouze u osmi respondentů. Výskyt jednotlivých kategorií strachů je popsán v tabulce č. 20. Pro statistické zpracování byly strachy kódovány následovně: 1- strach se vyskytuje, 0 - strach se nevyskytuje.

Tabulka č. 20: Kategorie strachů dle nejčastějšího výskytu

Název kategorie strachu	Vyskytuje se	Nevyskytuje se
Strach z ohrožení či ztráty přátelství	71	251
Strach z kritiky a selhání	57	265
Strach ze samoty	51	271
Strach z budoucího života	50	272
Strach z ohrožení či ztráty rodiny	42	280
Strach spojený s aktuálním romantickým vztahem	32	290
Strach spojený s budoucím romantickým vztahem	18	304
Strach z konfliktu	8	314

Procentuální rozložení výskytu jednotlivých kategorií strachů dle pohlaví je popsáno v tabulce č. 21. Ačkoliv dívky udávají strachů více, není tento rozdíl statisticky signifikantní³². Výjimku tvoří kategorie strach týkající se budoucího romantického vztahu, kde je procento výskytu strachu téměř shodné pro obě pohlaví.

³¹ VIF-variance influence factor

³² Statistická nevýznamnost byla zjištěna pomocí chí-kvadrátu.

Tabulka č. 21: Procentuální rozložení jednotlivých kategorií strachů dle pohlaví

	Výskyt v procentech (%)								
	Strach ze ztráty přátelství	Strach z kritiky a selhání	Strach z budoucího života	Strach ze samoty	Strach ze ztráty rodiny	Strach o aktuální RV*)	Strach o budoucí RV*)	Strach z konfliktu	N
Pohlaví muž	21,6	15,3	12,7	12,1	10,8	8,9	5,7	3,1	157
žena	22,4	20,0	18,2	19,4	15,2	10,9	5,5	1,8	165

RV*) = romantický vztah

Shoda posuzovatelů, vyjádřená koeficientem Kappa, je pro jednotlivé kategorie strachů popsána v tabulce č. 22, přičemž hodnota celkové shody pro všechny kategorie nabývá hodnotu $Kappa = 0,88$ a shody jednotlivých kategorií se pohybují v rozmezí 0,81 až 0,95. Tyto hodnoty tedy představují shodu značnou až perfektní (Blackman & Koval, 2000).

Druhým posuzovatelem byla kolegyně s magisterským titulem z psychologie, jež zařadila 100 strachů do jednotlivých kategorií. Z kategorie strach z konfliktu bylo zařazeno všech osm strachů, z tří nejčtetnějších kategorií (strach týkající se přátelství, strach z kritiky a selhání, strach ze samoty) bylo vybráno 14 strachů a ze zbývajících čtyř kategorií 13 strachů. Kromě kategorie strach týkající se budoucího romantického vztahu, ve kterém bylo 13 strachů z 18 vybráno dle toho, aby se co nejméně opakovaly, byl v ostatních kategoriích použit k výběru strachů princip každé n-té položky, přičemž $n = N_{(\text{jednotlivá kategorie strachu})} / 14_{(\text{pro tři nejčtetnější kategorie})}$, popř. $13_{(\text{pro zbývajících čtyři kategorie})}$.

Tabulka č. 22: Míra shody posuzovatelů pro jednotlivé kategorie strachů

Název kategorie strachu	Míra shody posuzovatelů – Cohenovo Kappa
Strach z ohrožení či ztráty přátelství	0,86
Strach z kritiky a selhání	0,95
Strach ze samoty	0,82
Strach z budoucího života	0,92
Strach z ohrožení či ztráty rodiny	0,81
Strach spojený s aktuálním romantickým vztahem	0,95
Strach spojený s budoucím romantickým vztahem	0,91
Strach z konfliktu	0,81

5.1.3 Dotazník CTK

Deskriptivní statistiky u dotazníku CTK byly provedeny na úrovni šestikategorií vnímaného problému a sedmi kategorií, které reprezentují strategie zvládnání. Skóry pro jednotlivé kategorie byly počítány dle syntaxu (viz příloha č. 2) a deskriptivy jednotlivých kategoriích jsou uvedeny v tabulkách č. 23 a 24, přičemž tabulka č. 23 obsahuje šest kategorií vnímaného problému a tabulka č. 24 popisuje sedm kategorií strategií zvládnání. V tabulkách č. 25 a 26 jsou uvedeny průměry pro jednotlivé kategorie dle pohlaví respondentů (pro ilustraci jsou v tabulce uvedeny také celkové průměrné hodnoty) – tyto tabulky jsou opět rozděleny na kategorie týkající se vnímaného konfliktu a na kategorie strategií zvládnání.

Tabulka č. 23: Deskriptivní statistiky jednotlivých kategorií vnímaného konfliktu dotazníku CTK

	Problémy s rodiči	Problémy s vrstevníky	Problémy se školou	Problémy s učiteli	Problémy s novými pocity	Problémy v rodině
N Platné	302	314	317	312	315	316
Chybějící	20	8	4	10	7	6
M	0,44	0,54	0,74	0,44	1,09	0,71
SD	0,54	0,45	0,52	0,50	0,47	0,50
Zešikmení ^{*)}	1,69	1,07	0,67	1,41	0,41	1,02
Strmost ^{**)}	3,11	1,37	-0,06	2,25	0,01	1,60
Minimum	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Maximum	3,00	2,20	2,20	2,67	2,50	3,00

^{*)} S.E. = 0,15

^{**)} S.E. = 0,31

Tabulka č. 24: Deskriptivní statistiky jednotlivých kategorií strategií zvládnání dotazníku CTK

	C. aktivním hledáním řešení	C. odpoutáním se, zapomenutím	C. stažením se do sebe	C. emočním nezvládnutím/pod	C. aktivní/asertivní	C. tajejním	C. hledáním informací
N Platné	314	316	302	312	315	316	314
Chybějící	8	6	20	10	7	6	8
M	1,73	1,23	1,31	1,19	1,58	1,23	0,50
SD	0,55	0,61	0,55	0,69	0,64	0,62	0,54
Zešikmení ^{*)}	-0,20	0,46	0,34	0,41	0,11	0,42	1,07
Strmost ^{**)}	-0,03	0,05	0,47	-0,34	-0,34	0,35	0,66
Minimum	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Maximum	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	2,50

^{*)} S.E. = 0,15

^{**)} S.E. = 0,31

Tabulka č. 25: Průměry jednotlivých kategorií vnímaného konfliktu

pohlaví		Prob. s rodiči	Prob. s vrstevníky	Prob. se školou	Prob. s učiteli	Prob. s nov. pocity	Prob. v rodině
Muž	M	0,40	0,57	0,78	0,53	1,03	0,63
	SD	0,43	0,49	0,52	0,48	0,55	0,47
Žena	M	0,47	0,52	0,70	0,35	1,14	0,79
	SD	0,61	0,42	0,51	0,43	0,51	0,53
Celkem	M	0,44	0,54	0,74	0,44	1,09	0,71
	SD	0,54	0,45	0,52	0,50	0,47	0,50

Tabulka č. 26: Průměry jednotlivých kategorií strategií zvládání

pohlaví		C. aktivním hledáním	C. odpoutání se, zapom.	C. stažením se do sebe	C. emočním nezvládnutím	C. aktivní	C. tajením	C. hledáním informací
Muž	M	1,69	1,32	1,33	1,14	1,54	1,26	0,51
	SD	0,56	0,57	0,67	0,67	0,56	0,58	0,57
Žena	M	1,76	1,17	1,30	1,24	1,61	1,20	0,49
	SD	0,55	0,63	0,54	0,71	0,70	0,66	0,52
Celkem	M	1,73	1,23	1,31	1,19	1,58	1,23	0,50
	SD	0,55	0,61	0,55	0,69	0,64	0,62	0,54

Co se týče normality rozložení, vykazují téměř všechny kategorie větší či menší zešikmení. Nejvíce zešikmené jsou kategorie týkající se vnímání problému, kategorie strategií zvládání se až na dvě výjimky (c. emočním nezvládnutím a c.hledáním informací) blíží spíše normálnímu rozložení. Tyto výsledky jsou obdobné jako pro škály dotazníku CPIC a robustnost logistické regrese umožňuje i tak jejich využití. Pro úplnost jsou v následující tabulce č. 27 uvedeny korelace mezi jednotlivými kategoriemi.

Tabulka č. 27: Korelace jednotlivých kategorií dotazníku CTK

r	Prob. s rodiči	Prob. s vrstevníky	Prob. se školou	Prob. s učiteli	Prob. s novými pocity	Prob. v rodině	C. aktivním hledáním řešení	C. odpoutáním se, zapomenutím	C. stažením se do sebe	C. emočním nezvládnutím/podl.	C. aktivní	C. tajejným
Problémy s vrstevníky	0,22*											
Problémy se školou	0,28**	0,41**										
Problémy s učiteli	0,15*	0,57**	0,47**									
Problémy s novými pocity	0,24**	0,33**	0,35**	0,16**								
Problémy v rodině	0,23**	0,41**	0,30**	0,35**	0,10							
Coping aktivním hledáním řešení	0,43	-0,12	0,01	-0,14*	0,21**	-0,10						
Coping odpoutáním se, zapomenutím	0,18**	0,21**	0,28**	0,12	0,24**	0,05	0,05					
Coping stažením se do sebe	0,21**	0,17**	0,18**	0,09	0,22**	0,13*	-0,03	0,24**				
Coping emočním nezvládnutím/podlehnutím	0,26**	0,31**	0,30**	0,28**	0,40**	0,25**	0,80	0,34**	0,28**			
Coping aktivní	-0,09	0,05	-0,07	0,16*	0,08	0,06	0,26**	0,01	0,01	0,23**		
Coping tajejným	0,17**	0,07	0,17**	0,06	0,08	0,19**	-0,03	0,28**	0,40**	0,08	-0,16**	
Coping hledáním informací	0,07	0,03	0,08	-0,07	0,09	0,20**	0,27**	0,04	0,10	0,19**	0,14*	0,15*

**Korelace je významná na hladině 0,01.

* Korelace je významná na hladině 0,05.

Co se týče vnitřní konzistence dotazníku, vykazují jednotlivé kategorie v dotazníku konzistenci spíše nižší, ale stále je možné s některými z nich pracovat. Jedná se o ty škály, jejichž hodnota Crombachova alfa přesahuje hodnotu 0,65³³ (viz tabulka č. 28) a v tabulce jsou vyznačeny tučně.

³³ Pro posouzení vhodnosti hodnoty Cronbachova alfa byly použity následující údaje, které uvádí Řeháková (2006): hodnota alfa pod 0,60 je nepřijatelná, mezi 0,60 – 0,65 je nežádoucí, mezi 0,65 – 0,70 je nejmenší přijatelná, mezi 0,70 – 0,80 je slušná, mezi 0,80 – 0,90 je velmi dobrá.

Tabulka č. 28: Vnitřní konzistence jednotlivých kategorií dotazníku CTK

Škály 1. části dotazníku CTK	Cronbachovo alfa	Škály 2. části dotazníku CTK	Cronbachovo alfa
Problémy s vrstevníky	0,663	Coping aktivním hledáním řešení	0,668
Problémy s rodiči	0,820	Coping odpoutáním se, zapomenutím	0,725
Problémy se školou	0,580	Coping stažením se do sebe	0,452
Problémy s učiteli	0,655	Coping emoční nezvládnutí/podlehnutí	0,572
Problémy s novými pocity	0,680	Coping aktivní	0,774
Problémy v rodině	0,689	Coping tajejním	0,669
		Coping hledáním informací	-0,035

5.1.4 Škála Neuroticismus

Základní popisné statistiky týkající se této škály jsou uvedeny v tabulce č. 29, včetně její reliability, jež je uspokojivá. Dle histogramu (viz příloha č. 4) je možné považovat rozložení této škály za blízké normálnímu. V tabulce č. 30 jsou uvedeny průměrné hodnoty dle pohlaví respondentů, které jsou si velmi blízké.

Tabulka č. 29: Deskriptivní statistiky škály Neuroticismus

Neuroticismus	
N Platné	319
Chybějící	3
M	2,24
SD	0,61
Zešikmení ^{*)}	-0,07
Strmost ^{**)}	-0,46
Minimum	1,00
Maximum	4,00
Reliabilita (Cronbachovo alfa)	0,824

^{*)} S.E. = 0,14, ^{**)} S.E. = 0,27

Tabulka č. 30: Průměry škály Neuroticismus dle pohlaví

	Neuroticismus	
	M	SD
Muž	1,58	0,54
Žena	1,70	0,59

5.2 Výsledky explorační analýzy³⁴

Další část práce se zabývá výsledky explorační analýzy, k níž byla použita binární logistická regrese.

Vzhledem k novosti tématu byly provedeny predikce pro všechny kategorie strachů na základě osmi subškál dotazníku CPIC, pohlaví, vybraných kategorií vnímání konfliktu (Problémy s vrstevníky, rodiči, s učiteli, s novými pocity a v rodině) a strategií zvládání (aktivní hledání řešení, odpoutání, aktivní/asertivní zvládání a zvládání tajemím) a také neuroticismu.

V prvním kroku logistické regrese byl kontrolován vliv pohlaví a neuroticismu.

Druhý krok kontroloval vliv škály Vlastnosti konfliktu pomocí jejich subškál Frekvence, Intenzita a Řešení konfliktu. V třetím kroku logistické regrese byl kontrolován vliv subškál Ohrožení, Schopnosti zvládání a Triangulace tvořící škálu Ohrožení. V dalším kroku byla provedena kontrola vlivu škály Obviňování, která je tvořena subškálami Obsah konfliktu a Sebeobviňování.

Dále byl kontrolován vliv vybraných kategorií z dotazníku CTK v samostatném bloku a výsledky jsou také samostatně prezentovány. Tyto kroky byly provedeny nejprve u každé kategorie strachu pro celý vzorek, poté pro každé pohlaví zvlášť. Ve všech krocích byl také proveden test dobré shody Hosmer-Lemeshow.

5.2.1 Strach spojený s budoucím životem

Na základě údajů z tabulky č. 31 je zřejmé, že subškála Triangulace představuje signifikantní³⁵ prediktor strachu z budoucího života pro celý zkoumaný vzorek. Na základě těchto výsledků je tedy možné říci, že nutnost stranit jednomu rodičů 3,5 krát zvyšuje šanci na výskyt skóru 1 v kategorii strach spojený s budoucím životem, tedy 3,5 krát se zvyšuje šance, že respondent daný strach uvede.

V tabulce č. 32 jsou popsány základní údaje týkající se jednotlivých bloků.

³⁴ Všechny níže uvedené signifikance jsou na 5% hladině významnosti.

³⁵ Pro větší přehlednost jsou signifikantní výsledky v tabulkách zvýrazněny.

Tabulka č. 31: Výsledky logistické regrese pro strach týkající se budoucího života

	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
Pohlaví	-0,335	0,333	1,011	0,315	0,715
Neuroticismus	0,038	0,272	0,019	0,889	1,039
Frekvence	-0,020	0,492	0,002	0,967	0,980
Intenzita	-0,280	0,468	0,357	0,550	0,756
Řešení	0,292	0,362	0,650	0,420	1,339
Ohrožení	-0,055	0,573	0,009	0,924	0,947
Účinnost zvládání	-0,563	0,392	2,065	0,151	0,570
Triangulace	1,234	0,536	5,301	0,021	3,436
Sebeobviňování	0,491	0,706	0,483	0,487	1,634
Obsah	-0,474	0,654	0,526	0,468	0,623
Konstanta	-2,135	1,049	4,140	0,042	0,118

df je ve všech případech rovno 1

Tabulka č. 32: Základní údaje týkající se jednotlivých bloků logistické regrese pro strach z budoucího života

	-2Log likelihood	Cox & Snell R ²	Nagelkerke R ²	Hosmer-Lemeshow	Signifikance bloku vzhledem k celkovému modelu
Pohlaví a neuroticismus	269,107	0,005	0,008	3,178 (0,923)	0,475
Vlastnosti konfliktu	268,167	0,008	0,013	3,191 (0,922)	0,816
Ohrožení	261,141	0,030	0,052	7,179 (0,517)	0,071
Obviňování	260,545	0,032	0,055	1,037 (0,998)	0,742

Také pro chlapce představuje subškála Triangulace prediktor strachu z budoucího života (viz tabulka č. 33). Na základě těchto výsledků je tedy možné říci, že nutnost stranit jednomu rodičů osmkrát zvyšuje šanci na výskyt skóru 1 v kategorii strach spojený s budoucím životem, tedy osmkrát se zvyšuje šance, že chlapec daný strach uvede. Pro dívky je signifikantním prediktorem tohoto strachu subškála Účinnost zvládání³⁶ (viz tabulka č. 33). Šance na uvedení strachu z budoucího života se u dívek 3,5 krát zvyšuje, pokud výše skórují na subškále Účinnost zvládání, tedy pokud konflikt lépe zvládají.

V tabulce č. 34 jsou popsány základní údaje týkající se jednotlivých bloků dle pohlaví respondentů. U chlapců nabývá signifikantní hodnoty test dobré shody pro škálu Vlastnosti konfliktu, jež značí, že pro výsledky týkající se této škály se model neshoduje s daty.

³⁶ Pro zřejmější interpretaci byla na základě prvních výsledků tato škála použita nerekódovaná.

Tabulka č. 33: Výsledky logistické regrese pro strach týkající se budoucího života dle pohlaví

		B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
Chlapci	Neuroticismus	-0,093	0,495	0,036	0,850	0,911
	Frekvence	-1,635	0,983	2,767	0,096	0,195
	Intenzita	1,201	0,855	1,971	0,160	3,322
	Řešení	0,954	0,593	2,584	0,108	2,595
	Ohrožení	-1,681	0,973	2,986	0,084	0,186
	Účinnost zvládání	0,540	0,673	0,643	0,423	1,716
	Triangulace	2,150	1,012	4,513	0,034	8,585
	Sebeobviňování	-0,293	1,088	0,073	0,787	0,746
	Obsah	-0,100	0,942	0,011	0,915	0,905
	Konstanta	-4,109	1,791	5,265	0,022	0,016
Dívky	Neuroticismus	0,118	0,343	0,118	0,731	1,125
	Frekvence	0,504	0,623	0,655	0,418	1,656
	Intenzita	-1,041	0,622	2,807	0,094	0,353
	Řešení	-0,024	0,489	0,002	0,961	0,977
	Ohrožení	0,999	0,783	1,629	0,202	2,715
	Účinnost zvládání	1,255	0,544	5,322	0,021	3,509
	Triangulace	1,191	0,692	2,965	0,085	3,291
	Sebeobviňování	0,678	1,007	0,453	0,501	1,969
	Obsah	-0,523	0,972	0,290	0,590	0,593
	Konstanta	-6,530	2,378	7,540	0,006	0,001

df je ve všech případech rovno 1

Tabulka č. 34: Základní údaje týkající se jednotlivých bloků logistické regrese pro strach z budoucího života dle pohlaví

		-2Log likelihood	Cox & Snell R ²	Nagelkerke R ²	Hosmer- Lemeshow	Signifikance bloku vzhledem k celkovému modelu
Chlapci	Neuroticismus	118,085	0,000	0,000	4,051 (0,853)	0,957
	Vlastnosti konfliktu	114,508	0,023	0,043	18,557 (0,017)	0,311
	Ohrožení	108,126	0,064	0,118	4,514 (0,808)	0,094
	Obviňování	107,898	0,065	0,120	13,673 (0,091)	0,892
Dívky	Neuroticismus	150,982	0,000	0,001	6,409 (0,601)	0,795
	Vlastnosti konfliktu	148,596	0,015	0,025	11,689 (0,166)	0,496
	Ohrožení	139,386	0,071	0,115	15,298 (0,054)	0,027
	Obviňování	138,942	0,073	0,120	8,203 (0,414)	0,801

Z těchto výsledků je zřejmé, že jedna signifikantní subškála ze škály sice zvýší signifikanci celého bloku (škály), ale v případě celého vzorku nedošlo k takovému zvýšení, aby se celá škála jevila jako signifikantní v rámci celého modelu. U dívek však došlo k významnému navýšení signifikance díky jedné subškalě pro celou škálu. To je zřejmě ovlivněno tím, že i druhá subškála Triangulace se u dívek blíží signifikanci.

5.2.2 Strach z kritiky a selhání

Subškála sebeobviňování představuje pro celý vzorek signifikantní prediktor strachu z kritiky a selhání (viz tabulka č. 35). Vyšší skóry na subškále Sebeobviňování 1,5 krát snižují šanci na uvedení strachu z kritiky a selhání. Základní informace o jednotlivých subškálách pro všechny respondenty jsou popsány v tabulce č. 36. Z této tabulky je zřejmé, že signifikance jedné subškály (ze dvou tvořících škálu) již značně přispívá k signifikanci celé škály (bloku).

Tabulka č. 35: Výsledky logistické regrese predikující výskyt strachu z kritiky a selhání

	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
Pohlaví	-0,325	0,317	1,047	0,306	0,723
Neuroticismus	0,076	0,264	0,084	0,773	1,079
Frekvence	-0,379	0,483	0,616	0,433	0,684
Intenzita	0,155	0,446	0,121	0,728	1,168
Řešení	-0,155	0,369	0,175	0,675	0,857
Ohrožení	0,608	0,525	1,341	0,247	1,836
Účinnost zvládání	0,272	0,370	0,543	0,461	1,313
Triangulace	0,515	0,525	0,962	0,327	1,674
Sebeobviňování	-1,919	0,840	5,220	0,022	0,147
Obsah	0,904	0,638	2,010	0,156	2,470
Konstanta	-1,808	1,054	2,942	0,086	0,164

df je ve všech případech rovno 1

Tabulka č. 36: Základní údaje týkající se jednotlivých bloků logistické regrese pro strach z kritiky a selhání

	-2Log likelihood	Cox & Snell R ²	Nagelkerke R ²	Hosmer-Lemeshow	Signifikance bloku vzhledem k celkovému modelu
Pohlaví a neuroticismus	288,172	0,005	0,009	6,413 (0,601)	0,438
Vlastnosti konfliktu	287,479	0,008	0,012	10,821 (0,212)	0,875
Ohrožení	283,531	0,020	0,033	12,502 (0,130)	0,267
Obviňování	277,128	0,040	0,066	15,180 (0,056)	0,041

Výsledky uvedené v tabulce č. 37 poukazují na skutečnost, že pro dívky je specifickým prediktorem tohoto strachu také subškála Sebeobviňování. Je tak možné říci, že sebeobviňování se za konflikt rodičů u dívek 48 krát snižuje šanci na uvedení tohoto strachu. Základní údaje o jednotlivých blocích jsou uvedeny v tabulce č. 38.

Tabulka č. 37: Výsledky logistické regrese predikující výskyt strachu z kritiky a selhání u dívek

	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
Neuroticismus	-0,024	0,347	0,005	0,944	0,976
Frekvence	-0,268	0,630	0,181	0,670	0,765
Intenzita	0,441	0,573	0,592	0,442	1,554
Řešení	-0,750	0,525	2,043	0,153	0,472
Ohrožení	0,818	0,705	1,345	0,246	2,265
Účinnost zvládání	0,428	0,499	0,735	0,391	1,534
Triangulace	0,460	0,683	0,455	0,500	1,585
Sebeobviňování	-3,029	1,407	4,633	0,031	0,048
Obsah	1,651	1,020	2,618	0,106	5,212
Konstanta	-1,411	1,458	0,936	0,333	0,244

df je ve všech případech rovno 1

Tabulka č. 38: Základní údaje týkající se jednotlivých bloků logistické regrese pro strach z kritiky a selhání u dívek

	-2Log likelihood	Cox & Snell R ²	Nagelkerke R ²	Hosmer- Lemeshow	Signifikance bloku vzhledem k celkovému modelu
Neuroticismus	159,680	0,000	0,000	8,149 (0,419)	0,976
Vlastnosti konfliktu	155,339	0,027	0,043	6,494 (0,592)	0,227
Ohrožení	152,223	0,046	0,072	9,130 (0,331)	0,374
Obviňování	145,866	0,083	0,131	4,065 (0,851)	0,042

Tabulka č. 39 poukazuje na skutečnost, že prediktorem výskytu toho strachu u chlapců je obecně pojatý vnímaný konflikt s rodiči. Vyšší skóry v kategorii Problémy s rodiči tak u chlapců 5,5 krát zvyšuje šanci na uvedení strachu ze selhání a kritiky. Základní údaje o tomto bloku pro muže jsou uvedeny v tabulce č. 40.

Tabulka č. 39: Výsledky logistické regrese z dotazníku CTK predikující výskyt strachu z kritiky a selhání u chlapců

	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
Problémy s vrstevníky	0,085	0,738	0,013	0,908	1,089
Problémy s rodiči	1,712	0,753	5,169	0,023	5,538
Problémy s učiteli	-1,306	0,792	2,720	0,099	0,271
Problémy s novými pocity	0,978	0,894	1,196	0,274	2,659
Problémy v rodině	0,415	0,758	0,300	0,584	1,515
Aktivní hledání řešení	0,535	0,565	0,897	0,343	1,708
Odpoutání se	0,863	0,590	2,140	0,144	2,371
Aktivní/asertivní zvládání	-0,512	0,603	0,721	0,396	0,599
Zvládání tajemím	0,197	0,560	0,124	0,724	1,218
Konstanta	-2,524	1,413	3,188	0,074	0,080

df je ve všech případech rovno 1

Tabulka č. 40: Základní údaje týkající se bloku z dotazníku CTK pro strach z kritiky a selhání u chlapců

	-2Log likelihood	Cox & Snell R ²	Nagelkerke R ²	Hosmer- Lemeshow	Signifikance bloku vzhledem k celkovému modelu
CTK-muži	90,597	0,147	0,238	7,330 (0,064)	0,501

5.2.3 Strach z konfliktu

Na základě hodnot z tabulky č. 41 je zřejmé, že u chlapců obě subškály tvořící škálu Obviňování vystupují jako signifikantní prediktory tohoto strachu. Je tak možné říci, že vyšší skóre na subškále Sebeobviňování 2,5 tisíckrát zvyšují šanci na výskyt strachu z konfliktu, zatímco subškála Obsah konfliktu šanci na výskyt tohoto strachu 1000 krát snižuje. Je ovšem nutné vzít v úvahu malý výskyt tohoto strachu ve vzorku (ze 146 chlapců jej uvedlo 5), kdy i nepatrné zvýšení skóre na každé subškále u jednotlivých respondentů vede k extrémnímu vzrůstu šance na výskyt strachu.

Tabulka č. 42 uvádí základní údaje o jednotlivých blocích vstupujících do logistické regrese u chlapců, přičemž se zřetelně projevila signifikance škály Obviňování, která nabývá hodnoty 0,008.

Tabulka č. 41: Výsledky logistické regrese predikující výskyt strachu z konfliktu u chlapců

	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
Neuroticismus	-0,048	0,942	0,003	0,960	0,954
Frekvence	0,492	2,565	0,037	0,848	1,635
Intenzita	-2,959	2,247	1,735	0,188	0,052
Řešení	-2,976	2,333	1,628	0,202	0,051
Ohrožení	4,848	2,811	2,974	0,085	127,474
Účinnost zvládnání	-0,156	1,392	0,013	0,911	0,856
Triangulace	-6,868	3,866	3,156	0,076	0,001
Sebeobviňování	7,847	3,239	5,871	0,015	2558,913
Obsah	-7,195	3,618	3,954	0,047	0,001
Konstanta	5,114	4,928	1,077	0,299	166,390

df je ve všech případech rovno 1

Tabulka č. 42: Základní údaje týkající se jednotlivých bloků logistické regrese pro strach z konfliktu u chlapců

	-2Log likelihood	Cox & Snell R ²	Nagelkerke R ²	Hosmer- Lemeshow	Signifikance bloku vzhledem k celkovému modelu
Neuroticismus	43,232	0,004	0,018	11,527 (0,174)	0,410
Vlastnosti konfliktu	41,430	0,016	0,065	6,229 (0,622)	0,615
Ohrožení	38,435	0,036	0,141	3,853 (0,870)	0,392
Obviňování	28,710	0,096	0,380	7,603 (0,473)	0,008

5.2.4 Strach z budoucích romantických vztahů

Dle výsledků uvedených v tabulce č. 43 je možné pro celý vzorek považovat za prediktor tohoto strachu subškálu Obsah konfliktu. Vyšší skóry na této škále (tedy dle dítěte se rodiče hádají kvůli něčemu, co provedlo ono) zvyšují téměř 8,5krát šanci na výskyt strachu z budoucích romantických vztahů, tj. dítě bude v této kategorii skórovat 1.

V tabulce č. 44 jsou uvedeny významné hodnoty logistické regrese pro každou ze škál tvořící celkovou konfliktovost. Na základě této tabulky je zřejmé, že ani jeden z bloků vstupujících do logistické regrese signifikantně nepřispívá k predikci strachu z budoucích romantických vztahů. Ačkoliv se u škály Obviňování hodnota signifikantní blíží právě díky jedné její signifikantní subškále.

Tabulka č. 43: Výsledky logistické regrese predikující výskyt strachu z budoucích romantických vztahů

	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
Pohlaví	0,064	0,527	0,015	0,904	1,066
Neuroticismus	0,890	0,474	3,519	0,061	2,434
Frekvence	0,691	0,785	0,774	0,379	1,995
Intenzita	0,175	0,739	0,056	0,812	1,192
Řešení	-0,522	0,592	0,777	0,378	0,593
Ohrožení	-2,001	1,170	2,925	0,087	0,135
Účinnost zvládání	-0,052	0,631	0,007	0,934	0,949
Triangulace	0,218	0,854	0,065	0,799	1,244
Sebeobviňování	-2,411	1,461	2,725	0,099	0,090
Obsah	2,135	0,939	5,166	0,023	8,457
Konstanta	-3,042	1,952	2,430	0,119	0,048

df je ve všech případech rovno 1

Tabulka č. 44: Základní údaje týkající se jednotlivých bloků logistické regrese pro strach z budoucích romantických vztahů

	-2Log likelihood	Cox & Snell R ²	Nagelkerke R ²	Hosmer- Lemeshow	Signifikance bloku vzhledem k celkovému modelu
Pohlaví a neuroticismus	133,791	0,012	0,032	8,676 (0,370)	0,165
Vlastnosti konfliktu	132,503	0,016	0,044	5,654 (0,686)	0,732
Ohrožení	127,811	0,030	0,085	6,831 (0,555)	0,196
Obviňování	122,434	0,047	0,132	11,564 (0,172)	0,068

U dívek je však možné pozorovat signifikantní hodnotu kontrolního prediktoru Neuroticismus (viz tabulka č. 45), jenž téměř šestkrát zvyšuje šanci na výskyt strachu týkajícího se budoucího romantického vztahu. V tabulce č. 46 jsou uvedeny základní hodnoty a signifikance pro jednotlivé bloky, přičemž je zde zřejmá signifikance škály Neuroticismus, protože škála vstupuje sama jako první blok logistické regrese.

Tabulka č. 45: Výsledky logistické regrese predikující výskyt strachu z budoucího romantického vztahu u dívek

	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
Neuroticismus	1,745	0,756	5,322	0,021	5,725
Frekvence	0,578	1,173	0,243	0,622	1,783
Intenzita	-0,089	1,132	0,006	0,937	0,915
Řešení	-0,571	0,838	0,464	0,496	0,565
Ohrožení	-4,621	2,662	3,012	0,083	0,010
Účinnost zvládnání	-0,920	0,952	0,935	0,334	0,398
Triangulace	0,971	1,289	0,568	0,451	2,641
Sebeobviňování	-2,333	2,464	0,896	0,344	0,097
Obsah	2,884	1,717	2,821	0,093	17,879
Konstanta	-1,967	3,206	0,376	0,540	0,140

df je ve všech případech rovno 1

Tabulka č. 46: Základní údaje týkající se jednotlivých bloků logistické regrese pro strach z budoucího romantického vztahu u dívek

	-2Log likelihood	Cox & Snell R ²	Nagelkerke R ²	Hosmer- Lemeshow	Signifikance bloku vzhledem k celkovému modelu
Neuroticismus	65,144	0,025	0,071	4,639 (0,795)	0,045
Vlastnosti konfliktu	63,638	0,034	0,097	2,750 (0,949)	0,681
Ohrožení	56,628	0,076	0,215	3,909 (0,865)	0,072
Obviňování	53,152	0,096	0,272	3,216 (0,920)	0,176

5.2.5 Strach z osamělosti

Výsledky popsané v tabulce č. 47 umožňují predikci strachu z osamělosti na základě subškály Řešení konfliktu³⁷ u dívek, jež vykazuje signifikantní hodnotu. Je tedy možné říci, že vyšší skóry na škále Řešení konfliktu tříkrát zvyšují šanci na udání strachu z osamělosti, tedy lepší vyřešení konfliktu zvyšuje šanci na výskyt strachu z osamělosti.

Základní informace o jednotlivých blocích logistické regrese a jejich signifikance pro dívky jsou shrnuty v tabulce č. 48. Na základě této tabulky je ovšem nutné brát výše popsaný výsledek s jistými omezeními, protože škála Vlastnosti konfliktu, do níž subškála Řešení spadá, vykazuje signifikanci v testu dobré shody, tedy existuje zde rozdíl mezi modelem a daty. Signifikantní výsledek v testu dobré shody se u dívek objevuje také pro škálu Ohrožení a škálu Obviňování. To v podstatě znemožňuje validní interpretaci výsledků pro dívky, protože model není ve shodě s daty.

Tabulka č. 47: Výsledky logistické regrese predikující výskyt strachu z osamělosti u dívek

	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
Neuroticismus	0,467	0,344	1,846	0,174	1,595
Frekvence	0,633	0,593	1,138	0,286	1,883
Intenzita	0,599	0,554	1,172	0,279	1,821
Řešení	1,142	0,514	4,941	0,026	3,134
Ohrožení	-0,332	0,713	0,217	0,641	0,717
Účinnost zvládání	0,116	0,479	0,058	0,809	1,123
Triangulace	0,069	0,671	0,010	0,919	1,071
Sebeobviňování	-0,090	0,967	0,009	0,926	0,914
Obsah	0,015	0,867	0,000	0,986	1,015
Konstanta	-7,095	2,388	8,827	0,003	0,001

df je ve všech případech rovno 1

Tabulka č. 48: Základní údaje týkající se jednotlivých bloků logistické regrese pro strach z osamělosti u dívek

	-2Log likelihood	Cox & Snell R ²	Nagelkerke R ²	Hosmer- Lemeshow	Signifikance bloku vzhledem k celkovému modelu
Neuroticismus	157,601	0,013	0,021	7,685 (0,465)	0,149
Vlastnosti konfliktu	151,354	0,051	0,081	25,748 (0,001)	0,100
Ohrožení	151,099	0,053	0,083	20,345 (0,009)	0,968
Obviňování	151,083	0,053	0,083	18,678 (0,017)	0,992

³⁷ Pro zřejmější interpretaci byla na základě prvních výsledků tato škála použita nerekódovaná.

Na základě tabulky č. 49 je dále možné říci, že u dívek zvyšuje šanci na uvedení tohoto strachu také vyšší skórování v kategorii Problémy v rodině, přičemž šance na uvedení strachu z osamělosti se zvyšuje 3,3 krát. Základní údaje o tomto bloku pro dívky jsou uvedeny v tabulce č. 50.

Tabulka č. 49: Výsledky logistické regrese z dotazníku CTK predikující výskyt strachu z osamělosti u dívek

	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
Problémy s vrstevníky	-0,010	0,389	0,001	0,979	0,990
Problémy s rodiči	0,781	0,720	1,179	0,278	2,185
Problémy s učiteli	-0,025	0,766	0,001	0,974	0,976
Problémy s novými pocity	-0,008	0,576	0,000	0,988	0,992
Problémy v rodině	1,197	0,525	5,202	0,023	3,310
Aktivní hledání řešení	0,625	0,515	1,475	0,225	1,869
Odpoutání se	0,424	0,442	0,919	0,338	1,528
Aktivní/asertivní zvládání	-0,269	0,399	0,454	0,501	0,764
Zvládání tajemím	-0,815	0,479	2,891	0,089	0,443
Konstanta	-3,555	1,353	6,906	0,009	0,029

df je ve všech případech rovno 1

Tabulka č. 50: Základní údaje týkající se bloku z dotazníku CTK pro strach z osamělosti u dívek

	-2Log likelihood	Cox & Snell R ²	Nagelkerke R ²	Hosmer-Lemeshow	Signifikance bloku vzhledem k celkovému modelu
CTK - ženy	117,911	0.138	0,211	5,750 (0,368)	0,675

5.2.6 Strach týkající se aktuálního romantického vztahu

Aktivní/asertivní zvládací strategie představuje prediktor pro výskyt strachu týkající se aktuálního romantického vztahu pro celý vzorek. Vyšší skóry v kategorii Aktivní/asertivní zvládání dvakrát zvyšují šanci na uvedení tohoto strachu (viz tabulka č. 51). Základní údaje o tomto bloku pro celý vzorek jsou uvedeny v tabulce č. 52.

Tabulka č. 51: Výsledky logistické regrese z dotazníku CTK predikující výskyt strachu týkající se aktuálního romantického vztahu

	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
Problémy s vrstevníky	0,216	0,419	0,264	0,607	1,241
Problémy s rodiči	-0,161	0,627	0,066	0,797	0,851
Problémy s učiteli	0,389	0,573	0,462	0,497	1,476
Problémy s novými pocity	0,578	0,579	0,996	0,318	1,782
Problémy v rodině	0,392	0,482	0,661	0,416	1,480
Aktivní hledání řešení	-0,484	0,428	1,282	0,257	0,616
Odpoutání se	0,034	0,421	0,007	0,936	1,035
Aktivní/asertivní zvládání	0,746	0,377	4,116	0,042	2,147
Zvládání tajemím	0,027	0,411	0,004	0,948	1,027
Konstanta	-2,218	1,172	3,582	0,058	0,109

df je ve všech případech rovno 1

Tabulka č. 52: Základní údaje týkající se bloku z dotazníku CTK pro strach týkající se aktuálního romantického vztahu

	-2Log likelihood	Cox & Snell R ²	Nagelkerke R ²	Hosmer-Lemeshow	Signifikance bloku vzhledem k celkovému modelu
CTK	159,048	0,041	0,081	9,990 (0,134)	0,266

Výsledky uvedené v tabulce č. 53 poukazují na skutečnost, že pro dívky jsou specifickým prediktorem tohoto strachu také kategorie Aktivní/asertivní zvládání. Vyšší skóre v kategorii Aktivní/asertivní zvládání, tak se šance na uvedení tohoto strachu pětkrát zvyšují. Základní údaje o bloku dotazníku CTK pro dívky jsou uvedeny v tabulce č. 54.

Tabulka č. 53: Výsledky logistické regrese z dotazníku CTK predikující výskyt strachu týkající se aktuálního romantického vztahu u dívek

	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
Problémy s vrstevníky	-0,198	0,577	0,118	0,731	0,820
Problémy s rodiči	-0,862	1,050	0,674	0,412	0,422
Problémy s učiteli	1,902	0,981	3,757	0,053	6,702
Problémy s novými pocity	0,718	0,812	0,783	0,376	2,051
Problémy v rodině	-0,447	0,716	0,390	0,532	0,640
Aktivní hledání řešení	-1,179	0,796	2,191	0,139	0,308
Odpoutání se	-0,609	0,725	0,706	0,401	0,544
Aktivní/asertivní zvládání	1,632	0,674	5,857	0,016	5,116
Zvládání tajemím	0,096	0,633	0,023	0,879	1,101
Konstanta	-1,718	1,720	0,998	0,318	0,179

df je ve všech případech rovno 1

Tabulka č. 54: Základní údaje týkající se bloku z dotazníku CTK pro strach týkající se aktuálního romantického vztahu u dívek

	-2Log likelihood	Cox & Snell R ²	Nagelkerke R ²	Hosmer- Lemeshow	Signifikance bloku vzhledem k celkovému modelu
CTK-ženy	69,646	0,136	0,273	14,891 (0,650)	0,061

Pro dvě kategorie strachů nebyly nalezeny žádné prediktory jak u celkového vzorku, tak pro obě pohlaví zvlášť. Jedná se o kategorii strach ze ztráty či ohrožení rodiny a strach ze ztráty či ohrožení přátelství.

6 Interpretace výsledků a diskuze

Z výše popsaných výsledků je zřejmé, že tato studie prokázala pouze omezenou možnost predikce specifických strachů v adolescenci na základě vnímání rodičovského konfliktu a strategií zvládání. Výsledky také poukazují na skutečnost, že prediktorem je nejčastěji pouze jedna subškála a není možné predikovat výskyt všech osmi kategorií strachu.

V případě neobvyklých výsledků byla dodatečně provedena korelace proměnných pomocí neparametrického Spearmanova korelačního koeficientu ρ^{38} .

Strach z budoucího života

Na základě výše uvedených výsledků je možné považovat subškálu Triangulace za prediktor strachu z budoucího života jak pro celý zkoumaný soubor, tak i pro chlapce. Vyšší míra nutnosti stranit některému z rodičů, jež představuje zatažení do konfliktu, osmkrát zvyšuje šanci na uvedení strachu z budoucího života u chlapců. Zároveň se také hodnota signifikance subškály Ohrožení blíží statistické významnosti (0,084). Tyto výsledky jsou tak konzistentní s poznatky zahraničních autorů (Cummings et al., 1994; Atkinson et al., 2009), kteří poukazují na skutečnost, že chlapci vnímají rodičovský konflikt jako situaci ohrožující jejich nezávislost a vlastní osobu, tedy i jejich výhledy do budoucnosti. Pro chlapce je také obtížnější vyrovnat se s vnějšími okolnostmi, pokud nad nimi nemají kontrolu. Vnímané ohrožení pak může být spojeno s pocitem neschopnosti efektivně se vypořádat s těžkostmi, které život přináší (Grych & Fincham, 1990).

³⁸ Síla asociace byla hodnocena následovně: Malá asociace se pohybuje v rozmezí 0,1 až 0,3; střední asociace v rozmezí 0,3 až 0,7 a velká zahrnuje hodnoty 0,7 až 1 (Hendl, 2004).

Vzhledem k tomu, že i u dívek se subškála Triangulace blíží statistické signifikanci (0,085), je možné uvažovat o tom, že ohrožení vlastní osoby rodičovským konfliktem je v adolescenci společné oběma pohlavím. Tento jev může být vysvětlován procesem hledání vlastní identity, což je pro adolescenci typické, a je spojen s představami o budoucnosti a směřování v dalším životě (Macek, 2003). Nutnost stranit jednomu z rodičů tak může být adolescenty vnímáno jako ohrožení jejich osoby (ve své jedinečnosti) v rámci rodiny. Zároveň je však nutné také zmínit, že tyto dvě proměnné (strach z budoucího života a subškála Triangulace) spolu pozitivně korelují, ačkoliv síla korelace je pouze minimální.³⁹

U dívek vystupuje jako signifikantní prediktor tohoto strachu subškála Účinnost zvládání, jejíž vyšší skóry 3,5 krát zvyšují šanci na výskyt strachu z budoucího života. Vzhledem k neobvyklosti tohoto výsledku, který říká, že lepší schopnost zvládat rodičovský konflikt zvyšuje šanci na výskyt strachu z budoucího života, byla dodatečně provedena korelační analýza těchto dvou proměnných, která ovšem neprokázala signifikantní korelaci. Pro tento jev je tedy nutné hledat jiné vysvětlení. Za možný zdroj tohoto nejasného výsledku by mohla být považována samotná subškála Účinnost zvládání, resp. její jednotlivé položky, které se zaměřují jak na způsob, jakým dítě intervenuje do konfliktu rodičů, tak na to, jak samo dítě konflikt zvládá. Není tedy zcela jasné, čeho se výsledný skór této škály týká, protože je rozdíl ve schopnosti pomoci rodičům konflikt vyřešit a ve vnímání rodiny jako bezpečné základny pro budoucí život, jež umožňuje vývoj individuality adolescentní dívky (Cummings et al., 2006).

Strach z kritiky a selhání

Pro všechny respondenty představuje subškála Sebeobviňování prediktor strachu z kritiky a selhání, přičemž vyšší skóry na této subškále 1,5 krát snižují šanci na výskyt daného strachu. Na základě těchto výsledků je možné uvažovat o tom, zda v adolescenci tato subškála skutečně měří, nakolik jsou konflikty rodičů odvozeny od chování dítěte nebo zda se zde spíše projevuje adolescentní egocentrismus, kdy se adolescent považuje za střed světa, k němuž se soustředí zájem všech ostatních (Freud, 2006; Westenberg et al., 2007). Spíše egocentrickému vysvětlení by také odpovídal poznatek Kimové, Jacksona, Conrada a Hunterové (2008), kteří poukazují na skutečnost, že adolescenti se obecně za konflikt rodičů méně obviňují.

³⁹ Korelace je signifikantní na hladině 0,01, přičemž Spearmanovo ρ nabývá hodnoty 0,146.

Také pro dívky představuje tato subškála signifikantní prediktor strachu z kritiky a selhání. Zjištěný výsledek je možné interpretovat následovně: obviňování sebe sama za konflikt rodičů 48 krát snižuje šanci, že dívka uvede strach z kritiky a selhání. I v tomto případě je možné uvažovat spíše o vlivu adolescentního egocentrismu. K této myšlence přispívá také poznatek Bickhamové a Fiesové (1997), jež upozorňují na skutečnost, že na rozdíl od mladších dětí jsou starší děti díky rozvinutějším kognitivním schopnostem schopné realističtěji zhodnotit svůj příspěvek ke konfliktu rodičů.

Specificky pro chlapce nevystupuje žádná ze subškál dotazníku CPIC jako signifikantní prediktor, což může být spojeno s menší tendencí chlapců obviňovat se za rodičovský konflikt (Kerig, 1998). Jako signifikantní prediktor k uvedení strachu z kritiky a selhání ovšem pro chlapce vystupuje kategorie Problémy s rodiči dotazníku CTK, která 5,5 krát zvyšuje šanci na uvedení tohoto konfliktu. Vzhledem k položkám, které tuto kategorii sytí, je možné se domnívat, že jde do určité míry o rodičovský styl, který může mít vliv na obavy z kritiky a selhání. Brewin, Firth-Cozensová, Furnham a McManus (1998) uvádějí, že respondenti, kteří měli v dospělosti problémy s přílišnou kritikou sebe sama, měli v adolescenci problémové vztahy s rodiči, kteří byli příliš kritičtí a nepodporující. Dále je možné, že u chlapců díky adolescentnímu egocentrismu také vystupuje spíše důležitost konfliktu, který se týká přímo jich a jejich rodičů, než rodičů samotných.

Strach z konfliktu

Na základě výsledků této studie by bylo možné považovat za signifikantní prediktor tohoto strachu u chlapců škálu Obviňování, přičemž vyšší skóry na subškále Obsah konfliktu šanci na uvedení strachu 1000 krát snižují, zatímco vyšší skóry na subškále Sebeobviňování šanci 2,5 tisíckrát zvyšují. Malá četnost této kategorie strachu má ovšem za následek, že i minimální navýšení na jedné ze subškál vede k extrémnímu vzrůstu šance na výskyt strachu. Proti tomuto zjištění mluví také výsledky zahraničních studií, které považují sebeobviňování se za konflikt rodičů spíše za záležitost dívek než chlapců (Kerig, 1998).

Vzhledem k tomu, že počet pěti chlapců, kteří uvedli strach z konfliktu, byl dostatečný k tomu, aby se jedna škála projevila jako signifikantní prediktor (i když extrémním způsobem), bylo by vhodné zaměřit se na tento jev v širším měřítku, aby bylo reálné potvrdit možnost predikovat strach z konfliktu pouze u chlapců na základě rodičovského konfliktu. Pouze u chlapců se totiž další dvě subškály blíží statistické významnosti (Ohrožení – 0,085, Triangulace – 0,076). Bylo by tak možné uvažovat o tom, že strach z konfliktu představuje

specifický typ strachu, k němuž jsou v tomto kontextu náchylnější chlapci. Nutno ovšem dodat, že obecně jsou na následky rodičovského konfliktu v adolescenci náchylnější dívky (Davies & Lindsay, 2004), zatímco větší vliv konfliktu na chlapce lze pozorovat v mladším věku (Cummings et al, 1994).

V souvislosti s tím, že výzkumy týkající se vlivu rodičovského konfliktu na děti akcentují spíše senzitivizaci (např. El-Sheikh, 1997; Cummings & Davies, 2008) ke konfliktům než navyknutí si na ně, není zřejmě odůvodněné předpokládat, že by byl minimální výskyt strachu z konfliktů dán adaptací adolescentů na konfliktní situaci. Celkově malá četnost výskytu tohoto strachu ve vzorku je spíše dána nutností selekce respondentů dle použitých metod (viz kapitola Výzkumný soubor na str. 33).

Strach týkající se budoucích romantických vztahů

U všech respondentů představuje subškála Obsah konfliktu prediktor tohoto strachu, přičemž vyšší skóry subškály téměř 8,5 krát zvyšují šanci na výskyt strachu z budoucích romantických vztahů. Je tedy možné, že v případě, kdy se adolescent domnívá, že hádky rodičů vznikají na základě toho, jak se chová či co dělá ve škole, si o sobě vytvoří mínění jako o špatném člověku, který není hoden lásky a péče druhých. Tento jeho pohled pak může vyústit v obavu, zda najde partnera či partnerku pro další život, když dělá věci, kvůli kterým se ostatní hádají. V tomto případě by se nemělo jednat o možnou záměnu s egocentrismem adolescentů, protože subškála Obsah konfliktu (např. rodiče se často hádají kvůli věcem, které dělám ve škole) je více konkrétní než subškála Sebeobviňování (např. když se rodiče hádají, můžu za to obvykle já).

Strach týkající se budoucího romantického strachu představuje jedinou z osmi kategorií strachů, u níž se projevila škála Neuroticismu. V případě dívek vyšší skóry na kontrolní škále neuroticismus téměř šestkrát zvyšují šanci na uvedení tohoto strachu. Tento strach je zřejmě spojený s určitým tlakem společnosti na adolescentní dívky týkající se budoucího partnerského života, jenž má směřovat k budoucímu naplnění role ženy jako manželky a matky (Davies & Lindsay, 2004). U úzkostnějších dívek, které skórují výše na škále neuroticismu, se pak tento tlak může projevit ve strachu z nenalezení vhodného životního partnera. Davis a Lindsayová (2004) také dodávají, že vliv rodičovského konfliktu na dívky se může projevit v jejich vyšší úzkostnosti. V tomto případě by tak rodičovský konflikt působil na strach týkající se budoucích vztahů nepřímo přes úzkostnost.

Strach z osamělosti

Subškála Řešení konfliktu představuje pro dívky signifikantní prediktor výskytu strachu z osamělosti. Lepší vyřešení konfliktu tak třikrát zvyšuje šanci, že dívka daný strach uvede. Vzhledem k tomuto výsledku byla provedena také korelace těchto dvou proměnných pro dívky, avšak výsledná korelace nebyla signifikantní. Zároveň u škály Vlastnosti konfliktu, do níž subškála Řešení spadá, vykazuje signifikantní hodnotu v testu dobré shody, tedy data a statistický model nejsou shodná. Tento poznatek tak neumožňuje validní interpretaci. Společně se signifikantními výsledky testu dobré shody pro další dvě škály CPIC u dívek je možné zvažovat, zda celkový výsledek pro dívky není jen dílem náhody. Zároveň je také možné uvažovat o tom, zda není strach z osamělosti spojený s vývojovým obdobím adolescence obecně (Johnson et al., 2001).

Pro dívky je zároveň signifikantním prediktorem toho strachu kategorie Problémy v rodině dotazníku CTK, přičemž riziko výskytu tohoto strachu více jak třikrát zvyšuje. Je tedy možné říci, že šance na uvedení strachu z osamělosti se u dívek zvyšuje s vnímanými problémy v celé rodině, nejen ve vztahu rodičů. Tento výsledek odpovídá závěrům studie Johnsona, Lavoie a Mahoneyové (2001), kteří poukazují na skutečnost, že rodičovský konflikt a snížená soudržnost rodiny plynoucí z problémů v rodině vedou u adolescentů ke zvýšení pocitu osamělosti a sociální izolaci. Tato spojitost je navíc silnější pro dívky než pro chlapce.

Strach týkající se aktuálního romantického vztahu

Jak pro celý soubor, tak pro dívky, představuje signifikantní prediktor pro výskyt tohoto strachu kategorie Aktivní/asertivní strategie zvládání, přičemž šanci na výskyt tohoto strachu pro celý soubor zvyšuje dvakrát a pro dívky pětkrát. Vzhledem k neobvyklosti tohoto výsledku, který říká, že schopnost zvládat stresové situace aktivně a asertivně zvyšuje šanci na výskyt strachu týkajícího se aktuálního romantického vztahu, byla dodatečně provedena korelační analýza těchto dvou proměnných, která ovšem neprokázala signifikantní korelaci. Pro tento jev je tedy nutné hledat jiné vysvětlení. Vzhledem k tomu, jakými položkami je tato škála sycena (např. Otevřeně usiluji o to prosadit si svou), je možné, že určitý nádech agrese/síly může na romantické partnery respondentů působit jako ohrožení, což se dále promítá do vztahu, který nemusí působit stabilním dojmem a adolescenti o něj mohou mít obavu. Zároveň by bylo možné zamýšlet se nad tím, zda asertivní/aktivní strategie zvládání není obrannou pro nejisté ego adolescenta, pro něž by byl strach týkající se aktuálního

romantického vztahu, zejména strach ze ztráty přítele/přítelekyně příznačný (Freud, 2006; Mentzos, 2012).

Zatímco strach z budoucích romantických vztahů je možné predikovat na základě subškály Obsah konfliktu, pro strach o aktuální romantický vztah nebyl nalezen v rámci dotazníku CPIC žádný signifikantní prediktor. Toto zjištění je v rozporu s názory zahraničních autorů (Mann & Gilliom, 2002; Steinberg et al., 2006), kteří předpokládají, že nejistota ze vztahu s rodiči se přenesení do partnerského vztahu adolescenta. Vysvětlením by bylo, že adolescenti ve zkoumaném vzorku nezažívají rodičovský konflikt v takové míře, aby došlo k narušení citové vazby ke každému z rodičů, a proto také nedochází k pocitu ohrožení aktuálního romantického vztahu. Do budoucnosti by proto bylo vhodné pro přesnější sledování této souvislosti zařadit také sledování citové vazby k rodičům jako jedné z možných proměnných.

Strach spojený s ohrožením či ztrátou rodiny

Na základě výsledků logistické regrese není možné predikovat výskyt tohoto strachu. Je tedy možné předpokládat, že pro adolescentní respondenty z longitudinální studie EPSLAC nepředstavuje konflikt rodičů hrozbu pro stabilitu rodiny. Dále se nabízí myšlenka, že tito adolescenti nejsou vystaveni tak destruktivnímu rodičovskému konfliktu, který by ohrozil jejich emoční jistotu (Mann & Gilliom, 2002). Zároveň se zde také může promítat skutečnost, že adolescenti nevnímají celkově rodičovský konflikt negativně a nemají tak strach z rozpadu vztahu s rodiči (Steinberg et al., 2006).

Strach z ohrožení či ztráty přátelství

Na základě nesignifikantních výsledků analýzy je možné říci, že v testovaném vzorku není strach z ohrožení a ztráty přátelství ovlivňován rodičovským konfliktem. Jedná se tedy zřejmě o strach spojený s normativním vývojem v adolescenci, pro kterou je charakteristický příklon k přátelům (Doyle et al., 2003), a tudíž je i obava o jejich ztrátu či ohrožení vývojově podmíněna a lpění na vrstevnických vztazích je obecným rysem. Přesto někteří autoři poukazují na opak a považují strach ze ztráty přátelství za nenormativní (Westenberg et al., 2007).

Shrnutí

Na základě výše uvedených poznatků je zřejmé, že ačkoliv průměrné hodnoty na subškálách CPIC jsou u chlapců a dívek velmi podobné, jejich vliv na výskyt jednotlivých strachů je rozdílný. Tento poznatek je ve shodě s výsledky dříve provedených studií (např. Cummings et al., 1994; Davies et al., 1999; Atkinson et al., 2009), které poukazují na odlišný vliv rodičovského konfliktu na chlapce a dívky. Co se týče rozdílů mezi pohlavími, uvádějí dívky více strachů než chlapci, což je ve shodě s výsledky zahraničních výzkumů (např. Gullone, 1999; Evans et al., 1999; Muris et al., 2000). Pierce a Kirkpatrick (1992 cit. dle Michalčáková, Lacinová, Bouša & Kotková, 2010) však poukazují na skutečnost, že se může jednat o efekt tradiční genderové socializace. Je tedy možné, že se v tomto případě jedná spíše o ochotu o straších vypovídat než o rozdíl v počtu skutečných strachů.

Celkové výsledky této studie jsou do určité míry překvapující, a je tedy vhodné uvažovat o dalších vlivech, které mohou působit na analýzu jako celek. Za jeden z těchto vlivů lze považovat rozdílné úrovně obecnosti jak dvou základních metod – dotazníku CPIC a Koláče strachu a tak metody doplňkové – dotazník CTK. Zatímco CPIC je formulovaný relativně obecně a na základě 37 položek se snaží postihnout 8 dimenzí konfliktu, metoda Koláč strachu představuje specifické strachy, k jejichž zobecnění došlo až po kategorizaci. Vzhledem k tomu, že všechny subškály CPIC jsou dostatečně reliabilní a hodnoty Cohehova Kappa pro shodu posuzovatelů vykazují také dostatečné hodnoty, je pravděpodobné, že výsledky nejsou způsobeny faktickými nedostatky těchto dvou hlavních měřicích nástrojů. Naproti tomu dotazník CTK nevykazuje ve svých škálách tak vysokých reliabilit a zároveň se snaží na základě 61 otázek postihnout 6 kategorií vnímaných problémů a 7 kategorií strategií zvládnání, což vede ke vzniku kategorií, které jsou syceny např. jen třemi položkami.

K získaným výsledkům přispívá také malá četnost jednotlivých kategorií strachu, protože pomocí logistické regrese lze podstatně lépe predikovat, pokud se predikovaný jev vyskytuje alespoň v 50 % případů (Field, 2002). K malému množství signifikantních prediktorů může přispívat také fakt, že v modelech s více prediktory se může vliv jednotlivých prediktorů více rozložit mezi ně a dochází tak k „vyrušování“ vlivu navzájem.

Tématem k zamyšlení je také samotný vzorek tvořený respondenty longitudinální studie ELSPAC. Vzhledem k tomu, že z původních 883 respondentů jen 322 v 15 letech vyplnilo dotazník NEO a v 17 letech se účastnilo metody Koláč strachu a byl jim administrován dotazník CPIC, bylo by možné u určitých specifických pro tento vzorek. Jak uvádí např. Davies a Woitachová (2008), rodiče, kteří mezi sebou mají časté konflikty, často upozadňují zájmy a život svých dětí, protože valná část jejich energie je

věnována manželským problémům. Bylo by tedy možné domnívat se, že adolescenti, kteří se stále účastní longitudinální studie, mají rodiče, kteří mají zájem na tom, aby jejich děti na vyšetření docházeli. Tento předpoklad je možné doložit také průměry jednotlivých škál, které se pohybují spíše na nižších hodnotách.

K problematice výzkumného souboru se také vztahuje neochota adolescentů vypovídat o svých emocích a tendence k jejich maskování (Gullone, 1999), která by mohla ovlivnit výskyt jednotlivých specifických strachů. Sheltonová a Harold (2008) také poukazují na tendenci adolescentů k “maskování” konfliktu rodičů v případě, že se za konflikt cítí odpovědní. Proto raději zakrývají známky distresu či se snaží změřit jejich význanost, aby se nestaly terčem hostility rodičů. Tato tendence je silnější u dívek. Zároveň také autoři poukazují na skutečnost, že v případě, kdy adolescenti vypovídají o svých strategiích zvládnání, mohou být zahanbeni tím, že používají nefunkční strategie, a proto jejich užívání zatají.

Kromě výše uvedených problematických momentů studie je její slabou stránkou relativně malý počet respondentů vzhledem k počtu prediktorů, jež vstupovaly do analýzy.

IV. Závěr

Na základě výše zmíněných poznatků je možné říci, že tato studie poukazuje na určitou omezenou možnost predikce specifických strachů v adolescenci na základě vnímání rodičovského konfliktu s minimálním vlivem strategií zvládnání. Jako signifikantní prediktory vystupují zejména některé subškály dotazníku CPIC.

Subškála Triangulace představuje významný prediktor strachu spojeného s budoucím životem jak pro celý vzorek, tak pro chlapce, přičemž šanci na uvedení strachu zvyšuje. U dívek pro tento strach vystupuje jako signifikantní prediktor subškála Účinnost zvládnání, jež šanci také zvyšuje.

Subškála Sebeovíňování u celého vzorku a dívek snižuje šanci na uvedení strachu z kritiky a selhání.

Subškály Obsah konfliktu a Sebeobviňování, tvořící škálu Obviňování, představují signifikantní prediktory strachu z konfliktu u chlapců, ale působí opačnými směry.

Subškála Obsah konfliktu vystupuje také jako významný prediktor strachu týkajícího se budoucích romantických vztahů, přičemž šanci na výskyt strachu u celého vzorku zvyšuje.

Subškála Řešení konfliktu u dívek představuje prediktor strachu z osamělosti, ovšem vzhledem k signifikantnímu výsledku testu dobré shody nelze tento výsledek považovat za validní.

Z dotazníku CTK se jako signifikantní prediktory ukázaly kategorie Problémy s rodiči, Problémy v rodině a Aktivní/asertivní zvládání. Všechny kategorie zvyšují šanci na uvedení určitého specifického strachu; Problémy s rodiči zvyšují šanci na uvedení strachu z kritiky a selhání u chlapců, Problémy v rodině zvyšují šanci na uvedení strachu z osamělosti u dívek a Aktivní/asertivní strategie zvládání zvyšuje šanci na uvedení strachu týkajícího se aktuálního romantického vztahu jak u dívek, tak u celého vzorku.

Kontrolní prediktor neuroticismus se projevil jako signifikantní pro dívky u strachu týkajícího se budoucích romantických vztahů a šanci na výskyt zvyšuje.

Pro kategorie strach týkající se strachu ze ztráty či ohrožení rodiny a strachu ze ztráty či ohrožení přátelství nevystupují žádné subškály jako signifikantní prediktory.

Na základě těchto výsledků a výše uvedené interpretace je zřejmé, že téma možnosti predikce specifických strachů adolescentů působením rodičovského konfliktu s ohledem na zvládací strategie by si zasloužilo hlubší prozkoumání se zařazením dalších konstruktů do analýzy a s větším počtem respondentů. Nicolotti a její kolegyně (2003) uvádějí, že vzhledem k rozporupným výsledkům týkajících se role strategií zvládání dětí v rámci rodičovského konfliktu je možné, že významnější úlohu než samotné strategie zvládání zde hrají další fenomény, jako je např. vnímaná kontrola dětí nad celou situací či přijímání odpovědnosti za konflikt rodičů. Inspirující by také mohl být např. výzkum Steinbergové, Davilové a Finchama (2006), kteří do problematiky vnímání rodičovského konfliktu v souvislosti s romantickými vztahy vřazují také citovou vazbu či zapojením výchovného rodičovského stylu (Plunkett & Henry, 1999). Do budoucna bylo také vhodné uskutečnit další studie s větším počtem respondentů a za použití dalších výzkumných nástrojů, jako je např. specifický dotazník zjišťující strategie zvládání v rámci rodičovského konfliktu (např. the Security in Interparental Subsystem Scale – SIS, Shelton & Harold, 2008). Dále by bylo vhodné budoucí studie doplnit o informace i od dalších členů rodiny, nejen od samotných adolescentů.

Dalším tématem pro další výzkum je také zaměření se na kvalitativní metody. Konflikty a strachy představují základní témata psychodynamických teorií a jejich kvantitativní pojetí tak může být poněkud simplexní. Proto by bylo do budoucna vhodné zaměřit se na tuto problematiku optikou kvalitativního výzkumu.

Na základě výše uvedeného je zřejmé, že existuje mnoho faktorů, které přispívají k psychickým a fyzickým problémům dětí a adolescentů v kontextu rodičovského konfliktu. Tyto faktory se týkají jak dětí/adolescentů samotných, tak jsou také spojeny s širším rodinným kontextem. Proto je nutné mít tyto skutečnosti na mysli při intervencích, které se dětí z těchto rodin týkají a zahrnout do řešení jak rodinu jako celek, tak její subsystémy. Výsledky této studie a jí podobných tak mohou být užitečné pro pracovníky poradenských programů, kteří se zabývají prevencí a intervencí z rodinné perspektivy. Např. vzdělávání rodičů ohledně efektivnějšího konstruktivního řešení konfliktu a možných důsledků jejich konfliktů na děti by mohlo pomoci zmírnit destruktivní vliv konfliktů (Goeke-Morey, Cummings & Papp, 2007), omezit výskyt určitých strachů a pomoci vybudovat efektivnější strategie zvládání protože maladaptivní strategie zvládání dětí a adolescentů představují rizikový faktor pro rozvoj psychopatologie v dospělosti (Garnefski, Legerstee, Kraaij, van den Kommer, & Teerds, 2002; Kraaij, Garnefski, deWilde, Dijkstra, Gebhardt, Maes & Doest, 2003). V neposlední řadě je pro všechny, kdo pracují s dětmi a adolescenty, důležité uvědomit si zásadnost samotného rodičovského konfliktu vzhledem k zjištěním, že je to rodičovský konflikt a ne rozvod jako takový, co ovlivňuje celkové přizpůsobení se adolescentů (Michael, Torres & Seemann, 2007).

V. Seznam použité literatury

1. Allen, J. P., & Land, D. (1999). Attachment in adolescence. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications* (319–336). New York: Guilford Press.
2. Atkinson, E., Dadds, M., Chipuer, H., & Dawe, S. (2009). Threat is a Multidimensional Construct: Exploring the Role of Children's Threat Appraisals in the Relationship Between Interparental Conflict and Child Adjustment. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37, 281-292.
3. Balaščíková, V., & Blatný, M. (2003). Determinanty výběru strategií zvládnání. Zprávy –Psychologický ústav AV ČR 9 (2).
4. Baumgartner, F. (2001). Zvládanie stresu – coping. In: Výrost, J., Slaměník, I. (eds.). *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Grada.
5. Benson, M., Buehler, C., & Gerard, J. (2008). Interparental Hostility and Early Adolescent Problem Behavior: Spillover Via Maternal Acceptance, Harshness, Inconsistency, and Intrusiveness. *The Journal of Early Adolescence*, 28, 428-454.
6. Bergh, van der, B., Mulder, E., Mennes, M., & Glover, V. (2005). Antenatal maternal anxiety and stress and the neurobehavioural development of the fetus and child: links and possible mechanisms. A review. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 29, 237–258.
7. Berman, S., Weems, C., & Stickle, T. (2006). Existencial anxiety in Adolescents: Prevalence, Structure, Association with Psychological Symptoms and Identity Development. *Journal of Youth and Adolescence*, 35, 303-310.
8. Bickham, N. L., & Fiese, B. H. (1997). Extension of the Children's Perceptions of Interparental Conflict Scale for Use With Late Adolescents. *Journal of Family Psychology*, 11, 246-250.

9. Blackman, N., & Koval, J. (2000). Interval estimation for Cohen's kappa as a measure of agreement. *STATISTISC IN MEDICINE*, 19, 723-741.
10. Blatný, M., & Osecká, L. (1998). Zdroje sebehodnocení a životní spokojenosti: osobnost a strategie zvládnání. *Československá psychologie* 42 (5), 350-394.
11. Bokhorst, C., Westenberg, P., Oosterlaan, J., & Heyne, D. (2008). Changes in social fears across childhood and adolescence: Age-related differences in the factor structure of the Fear Survey Schedule for Children-Revised. *Journal of Anxiety Disorders*, 22, 135-142.
12. Bouldin, P., & Pratt, C. (1998). Utilizing parent report to investigate young children's fears: A modification of the Fear Survey Schedule for Children II: A research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 39, 271-277.
13. Bradford, K., Vaughn, L., & Barber, B. (2008). When There Is Conflict Interparental Conflict, Parent-Child Conflict, and Youth Problem Behaviors. *Journal of Family Issues*, 29, 780-805.
14. Breckenridge, M.E., & Vincet, E.L. (1960). *Child development. Psychological and psychologic growth through adolescence* (4. vydání). Philadelphia: W. B. Saunders Company.
15. Brewin, CR., Firth-Cozens, J., Furnham, A., & McManus, C. (1992). Self-Criticism in Adulthood and Recalled Childhood Experience. *Journal of Abnormal Psychology*, 3, 561-566.
16. Coiro, M., & Emery, R. (1998). Do Marriage Problems Affect Fathering More than Mothering? A Quantitative and Qualitative Review. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 1, 23-40.

17. Crockenberg, S., & Langrock, A. (2001). The role of specific emotions in children's responses to interparental conflict: A test of model. *Journal of Family Psychology, 15*, 163-172.
18. Cummings, E. M., Davies, P. T., & Simpson, K. S. (1994). Marital Conflict, Gender, and Children's Appraisals and Coping Efficacy as Mediators of Child Adjustment. *Journal of Family Psychology, 8*, 141-149.
19. Cummings, E. M., Davies, P. (2002). Effects of marital conflict on children: Recent advances and emerging themes in process-oriented research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 43*, 31-63.
20. Cummings, E., Schermerhorn, A., Davies, P., Goeke-Morey, M., & Cummings, J. (2006). Interparental Discord and Child Adjustment: Prospective Investigations of Emotional Security as an Explanatory Mechanism. *Child Development, 77*, 132-152.
21. Curtis, G., Magee, W., Eaton, W., Wittchen, H., & Kessler, R. (1998). Specific fears and phobias. *British Journal of Psychiatry, 173*, 212-217.
22. David, K., & Murphy, B. (2004). Interparental Conflict and Late Adolescents' Sensitization to Conflict: The Moderating Effects of Emotional Functioning and Gender. *Journal of Youth and Adolescence, 33*, 187-200.
23. Davies, P., & Cummings, E. (1994). Marital Conflict and Child Adjustment: An Emotional Security Hypothesis. *Psychological Bulletin, 116*, 387-411.
24. Davies, P., Myers, R., Cummings, E., & Heindel, S. (1999). Adult Conflict History and Children's Subsequent Responses to Conflict: An Experimental Test. *Journal of Family Psychology, 13*, 610-628.
25. Davies, P., Forman, E., Rasi, J., & Stevens, K. (2002). Assessing Children's Emotional Security in the Interparental Relationship: The Security in the Interparental Subsystem Scales. *Child Development, 73*, 544-562.

26. Davies, P., & Lindsay, L. (2004). Interparental Conflict and Adolescent Adjustment: Why Does Gender Moderate Early Adolescent Vulnerability? *Journal of Family Psychology*, 18, 160-170.
27. Davies, P., Sturge-Apple, L., Winter, M., Farrell, D., & Cummings, E. (2006). Child Adaptational Development in Contexts of Interparental Conflict Over Time. *Child Development*, 77, 218-233.
28. Davies, P., & Woitach, M. (2008). Children's Emotional Security in the Interparental Relationship. *Current Directions in Psychological Science*, 17, 269-274.
29. Doige, N. (2002). Classics Revisited: Freud's the Ego and the Id and "Inhibitions, Symptoms and Anxiety". *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 50, 281-293.
30. Doyle, A., Brendgen, M., Markiewicz, D., & Kamkar, K. (2003). Family Relationships as Moderators of the Association between Romantic Relationships and Adjustment in Early Adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 23, 316-340.
31. Drapela, V. (2008). *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál.
32. Drvota, S. (1971). *Úzkost a strach*. Praha: Avicenum.
33. Durecová, K. (2000). Psychoterapie úzkosti a strachu z pohledu jednotlivých směrů a přístupů – Behaviorální přístupy. In Vymětal, J. (Ed.), *Speciální psychoterapie (Úzkost a strach)* (s. 44-78). Praha: Psychoanalytické nakladatelství.
34. El-Sheikh, M. (1997). Children's Responses to Adult-Adult and Mother Child Arguments: The Role of Parental Marital Conflict and Distress. *Journal of Family Psychology*, 11, 165-175.
35. Evans, D. W., Gray, F. L., & Leckman, J. F. (1999). The Rituals, Fears and Phobias of Young Children: Insights from Development, Psychopathology and Neurobiology. *Child Psychiatry and Human Development*, 29, 261-276.

36. Field, A. (2002). *Discovering Statistics Using SPSS for Windows*. London: SAGE.
37. Fincham, F. D., Grych, J. H., & Osborne, L. N. (1994). Does Marital Conflict Cause Child Maladjustment? Directions and Challenges for Longitudinal Research. *Journal of Family Psychology*, 8, 128-140.
38. Folkman, S., Lazarus, R.S., Gruen, R.J., & DeLongis, A. (1986). Appraisal, Coping, Health Status, and Psychological Symptoms. *Journal of Personality and Social Psychology* 50 (3), 571-579.
39. Freud, A. (2006). *Já a obranné mechanismy*. Praha: Portál.
40. Garnefski, N., Legerstee, J., Kraaij, V., van den Kommer, T., & Teerds, J. (2002). Cognitive coping strategies and symptoms of depression and anxiety: a comparison between adolescents and adults. *Journal of Adolescence*, 25, 603-611.
41. Gelhaar, T., Seiffge-Krenke, I., Borge, A., Cicognani, E., Cuhna, M., Loncaric, D., Macek, P., Steinhausen, H., & Metzke, W. (2007). Adolescent coping with everyday stressors: A seven nation study of youth from central, eastern, southern, and northern Europe. *European Journal of Developmental Psychology*, 4 (2), 129-156.
42. Goeke-Morey, M. C., Cummings, E. M., & Papp, L. M. (2007). Children and Marital Conflict Resolution: Implications for Emotional Security and Adjustment. *Journal of Family Psychology*, 21, 744-753.
43. Gullone, E. (1999). The Assessment of Normal Fear in Children and Adolescents. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 2, 91-106.
44. Gullone, E. (2000). The development of normal fear: A century of research. *Clinical Psychology Review*, 20, 429-451.
45. Gullone, E., & Lane, B. (2002). The Fear Survey Schedule for Children-II: A Validity Examination across Response Format and Instruction Type. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 9, 55-67.

46. Grych, J. H., & Fincham, F. D. (1990). Marital Conflict and Children's Adjustment: A Cognitive-Contextual Framework. *Psychological Bulletin*, 108, 267-290.
47. Grych, J. H., Seid, M., & Fincham F. D. (1992). Assessing Marital Conflict from the Child's Perspective: The Children's Perception of Interparental Conflict Scale. *Child Development*, 63, 558-572.
48. Hall, C., Lindzey, G., Loehlin, J., & Manosevitz, M. (1997). *Psychológia osobnosti. Úvod do teórií osobnosti*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
49. Han, H-R. (2009). Measuring Anxiety in Children: A Methodological Review of the Literature. *Asian Nursing Research*, 3, 49 – 62.
50. Harris, B. (1979). Whatever Happened to Little Albert? *American Psychologist*, 34, 151-160.
51. Hendl, J. (2004). *Přehled statistických metod zpracování dat. Analýza a metaanalýza*. Praha: Portál.
52. Hines, A. (1997). Divorce-Related Transitions, Adolescent Development, and the Role of the Parent-Child Relationship: A Review of the Literature. *Journal of Marriage and Family*, 59, 375 - 388.
53. Hřebíčková, M., & Urbánek, T. (2001). *Big five. NEO pětifaktorový osobnostní inventář (podle NEO Five-Factor Inventory P.T. Costy a R. R. McCraee)*. Praha: Testcentrum.
54. Charvát, J. (1970). *Život, adaptace a stress*. Praha: Avicenum.
55. Ching, Y. K. (1996). Focus Group Study on Adolescents' Responses to Interparental Conflict. *Asian Journal of Counselling*, 4, 43-53.

56. Johnson, H. D., Lavoie, J. C., & Mahoney, M. (2001). Interparental Conflict and Family Cohesion: Predictors of Loneliness, Social Anxiety, and Social Avoidance in Late Adolescence. *Journal of Adolescent Research*, 16, 304-318.
57. Kerig, P. (1998). Moderators and Mediators of the Effects of Interparental Conflict on Children's Adjustment. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26, 199-212.
58. Kim, K., Jackson, Y., Conrad, S. & Hunter, H. (2008). Adolescent Report of Interparental Conflict: The Role of Threat and Self Blame Appraisals on Adaptive Outcome. *Journal of Child and Family Studies*, 17, 735-751.
59. Kim, K., Jackson, Y., Hunter, H., & Conrad, S. (2009). Interparental Conflict and Adolescent Dating Relationships. The Role of perceived Threat and Self-blame Appraisals. *Journal of Interpersonal Violence*, 24, 844-865.
60. Kleinknech, R., & Bernstein, D. (1978). The Assessment of Dental Fear. *Behavior Therapy*, 9, 626-634.
61. Kohoutek, M., Mareš, J., & Ježek, S. (n.d.). *CTK- popis copingového dotazníku použitého v brněnském psychologickém vyšetření ve studii ELSPAC*.
62. Kraaij, V., Garnefski, N., deWilde, E., Dijkstra, A., Gebhardt, W., Maes, S., & Doest, L. (2003). Negative Life Events and Depressive Symptoms in Late Adolescence: Bonding and Cognitive Coping as Vulnerability Factors? *Journal of Youth and Adolescence*, 32, 185-193.
63. Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2000). Interparental Conflict and Parenting Behaviors: A Meta-Analytic Review. *Family Relations*, 49, 25-44.
64. Křivohlavý, J. (2004). *Jak zvládat stres*. Praha: Grada Avicenum.
65. Kulísek, P. (2000). Problémy teorie raného citového přilnutí (attachment). *Československá psychologie*, 44, 404-423.

66. Lacinová, L., Michalčáková, R., & Ježek, S. (2009). Škála dětské percepce konfliktu mezi rodiči: Česká verze dotazníku pro adolescenty. *Československá psychologie*, 53, 68-83.
67. Lahey, B. (2009). Public Health Significance of Neuroticism. *American Psychologist*, 64, 241-256.
68. Lane, B., & Gullone, E. (1999). Common fears: A comparison of Adolescents' Self-generated and Fear Survey Generated Fears. *The Journal of Genetic Psychology*, 2, 194-204.
69. Larson, R., Moneta, G., Richards, M., & Wilson, S. (2002). Continuity, Stability and Change in Daily Emotional Experience Gross Adolescence. *Child Development*, 73, 1151-1165.
70. Lazarus, R. S. (1999). *Stress and emotions*. London: Springer publishing company.
71. Li, H., & Zhang, Y. (2008). Factors Predicting Rural Chinese Adolescents' Anxieties, Fears, and Depression. *School Psychology International*, 29, 376-384.
72. Loučka, M., & Vančura, J. (2011). Koncept smrti u dětí: Komponenty a determinanty. *Československá psychologie*, 55, 1, 38-48.
73. Macek, P. (2003). *Adolescence* (2. vydání). Praha: Portál.
74. Mann, B., & Gilliom, L. (2002). Emotional Security and Cognitive Appraisals Mediate the Relationship Between Parents' Marital Conflict and Adjustment in Older Adolescents. *The Journal of Genetic Psychology*, 165, 250-271.
75. Margolin, G., Oliver, P., & Medina, A. (2001). Conceptual Issues in Understanding the Relation between Interparental Conflict and Child Adjustment. In J. H. Grych, & F. Fincham (Eds.). *Interparental conflict and child development: Theory, research and applications* (s. 9-38). New York: Cambridge University Press.

76. Mentzos, S. (2012). *Přehled psychodynamiky. Funkce psychických poruch*. Praha: Porátl.
77. Merckelbach, H., de Jong, P., Muris, P., & van den Hauten, M. (1996). The Etiology of Specific Phobias: A Review. *Clinical Psychology Review*, 16, 337-361.
78. Michalčáková, R. (2007). *Strachy v období rané adolescence*. Brno: Barrister & Principal.
79. Michalčáková, R., Lacinová, L., Bouša, O., & Kotková, M. (2010). Strachy a citová vazba k rodičům v období rané adolescence. *E-psychologie*, 4, 16-29.
80. Michael, K., Torres, A., & Seemann, E. (2007). Adolescents' Health Habbits, Coping Styles and Self-Concept Are Predicted by Exposure to Interparental Conflict. *Journal of Divorce and Remarriage*, 48, 155-174.
81. Morris, A., Silk, J., Steinberg, L., Myers, S., & Robinson, L. (2007). The role of the family context in the development of emotion regulation. *Social Development*, 16, 361-388.
82. Muris, P., Merckelbach, H., & Collaris, R. (1997). Common Childhood Fears and Their Origin. *Behaviour Research and Therapy*, 35, 929-937.
83. Muris, P., Merckelbach, H., Mayer, B., & Prins, E. (2000). How serious are common childhood fears? *Behaviour Research and Therapy*, 38, 217 – 228.
84. Muris, P., Merckelbach, H., Ollendick, T., King, N., Meesters, C., & van Kessel, C. (2002a). What is the Revised Fear Survey Schedule for Children measuring? *Behaviour Research and Therapy*, 40, 1317-1326.
85. Muris, P., Merckelbach, H., Jong, P., & Ollendick, T. (2002b). The etiology of specific fears and phobias in children: A critique of non-associative account. *Behaviour Research and Therapy*, 40, 185-195.

86. Muris, P., Bodden, D., Merckelbach, H., Ollendick, T., & King, N. (2003). Fear of the beast: A prospective study on the effects of negative information on childhood fear. *Behaviour Research and Therapy*, 41, 195-208.
87. Neimeyer, R., Wittkowski, J., & Moser, R. (2004). Psychological research on death attitudes: An overview and evaluation. *Death Studies*, 28, 309-340.
88. Nicolotti, L., El-Sheikh, M., & Whitson, S. (2003). Children's coping with marital conflict and their adjustment and physical health: vulnerability and protective functions. *Journal of Family Psychology*, 17, 315-326.
89. Nigg, J. T., Nikolas, M., Miller, T., Burt, S. A., Klump, K. L., & von Eye, A. (2009). Factor Structure of the Children's Perception of Interparental Conflict Scale for Studies of Youths With Externalizing Behavior Problems. *Psychological Assessment*, 21, 450-456.
90. O'Brien, M., Bahadur, M., Gee, C., Balto, K & Erber, S. (1997). Child Exposure to Marital Conflict and Child Coping Responses as Predictors of Child Adjustment. *Cognitive Therapy and Research*, 21, 39-59.
91. Piaget, J., & Inhelderová, B. (2001). *Psychologie dítěte*. Praha: Portál.
92. Peleg-Popko, O., & Dar, R. (2001). Marital quality, family patterns, and children's fears and social anxiety. *Contemporary Family Therapy*, 23, 465-487.
93. Plunkett, S., & Henry, C. (1999). Adolescent Perceptions of Interparental Conflict, Stressors, and Coping as Predictors of Adolescent Family Life Satisfaction. *Sociological Inquiry*, 69, 599-620.
94. Praško, J. (2005). *Úzkostné poruchy. Klasifikace, diagnostika a léčba*. Praha: Portál.
95. Praško, J., & Kosová, J. (1998). *Kognitivně-behaviorální terapie úzkostných stavů a depresí*. Praha: Grada.

96. Pryor, J., & Pattison, R. (2007). Adolescents' perceptions of parental conflict: The downside of silence. *Journal of family studies*, 13, 72-77.
97. Reese-Weber, M., & Hesson-McInnis, M. (2008). The Children's Perception of Interparental Conflict Scale Comparing Factor Structures between Developmental Periods. *Educational and Psychological Measurement*, 1-16.
98. Rhoades, K. (2008). Children's Responses to Interparental Conflict: A Meta-Analysis of Their Associations With Child Adjustment. *Child Development*, 79, 1942-1956.
99. Roberts, B., Caspi, A., & Moffitt, T. (2001). The kids are alright: Growth and stability in personality development from adolescence to adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, 670-683.
100. Rogge, J. (1999). *Dětské strachy a úzkosti*. Praha: Portál.
101. Řeháková, B. (2000). Nebojte se logistické regrese. *Sociologický časopis*, 36, 475-492.
102. Sejrková, E. (1999). Tradice brněnského longitudinálu pokračuje. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 34, 265-269.
103. Sieffge-Krenke, I. (2006). Coping with relationship stressors: the impact of different working models of attachment and links to adaptation. *Journal of Youth and Adolescence* 35 (1), 25-39.
104. Shelton, K., & Harold, G. (2007). Marital Conflict and Children's Adjustment: The Mediating and Moderating Role of Children's Coping Strategies. *Social Development*, 16, 497-512.
105. Shelton, K., & Harold, G. (2008). Pathways Between Interparental Conflict and Adolescent Psychological Adjustment: Bridging Links Through Children's Cognitive Appraisals and Coping Strategies. *The Journal of Early Adolescence*, 28, 555-582.

106. Schwartz, C., Snidman, N., & Kagan, J. (1999). Adolescent Social Anxiety as an Outcome of Inhibited Temperament in Childhood. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38, 1008-1015.
107. Smékal, V. (2004). *Pozvání do psychologie osobnosti*. Brno: Barrister & Principal.
108. Smékal, V., & Macek, P. (Eds.). (2002). *Utváření a vývoj osobnosti: Psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno: Barrister & Principal.
109. Smékal, V., Lacinová, L., & Kukla L. (Eds.). (2004). *Dítě na prahu dospívání*. Brno: Barrister & Principal.
110. Steinberg, S., Davila, J., & Fincham, F. (2006). Adolescent Marital Expectations and Romantic Experiences: Associations With Perceptions About Parental Conflict and Adolescent Attachment Security. *Journal of Youth and Adolescence*, 35, 333-248.
111. Stroufe, L. A. (1977). Wariness of Strangers and the Study of Infant Development. *Child Development*, 48, 731-746.
112. Sturge-Apple, M., Davies, P., Cichetti, D., & Cummings, E. (2009). The role of mothers' and fathers' adrenocortical reactivity in spillover between interparental conflict and parenting practices. *Journal of Family Psychology*, 23, 215-225.
113. Švancara, J. 1979. *Emoce, city, motivace*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
114. Vavrda, V. (2000). Ontogeneze úzkosti a strachu. In Vymětal, J. (Ed.), *Speciální psychoterapie (Úzkost a strach)* (s. 44-78). Praha: Psychoanalytické nakladatelství.
115. Vymětal, J. (2004). *Úzkost a strach u dětí. Jak jim předcházet a jak je překonávat*. Praha: Portál.

116. Westenberg, P., Drewes, M., Goedhart, A., Siebelink, B., & Treffers, P. (2004). A developmental analysis of self-reported fears in late childhood through mid-adolescence: Social-evaluative fears on the rise? *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 481-495.
117. Westenberg, P., Gullone, E., Bokhorst, C., Heyne, D., & King, N. (2007). Social evaluation fear in childhood and adolescence: Normative development course and continuity of individual differences. *British Journal of Developmental Psychology*, 25, 471-483.
118. Williams, K., & McGillicuddy-De Lisi, A. (2000). Coping Strategies in Adolescents. *Journal of Applied Developmental Psychology* 20 (4), 537-549.
119. Wolke, D. (1998). Psychological development of prematurely born children. *Archives of Disease in Childhood*, 78, 567-570.
120. Wu, A., Tang, C., & Kwok, T. (2002). Death Anxiety among Chinese Elderly People in Hong Kong. *Journal of Aging and Health*, 14, 42-56.
121. Zimet, D., & Jacob, T. (2001). Influences of Marital Conflict on Child Adjustment: Review of Theory and Research. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 4 (4), 319-335.

ABSTRAKT RIGORÓZNÍ PRÁCE

Název práce: Rodičovský konflikt a specifické strachy v adolescenci s ohledem na strategie zvládání

Autor práce: Mgr. Lenka Dvorská

Počet stran a znaků: 97 stran, 207 220 znaků

Počet příloh: 4

Počet titulů použité literatury: 121

Abstrakt

Tato práce se zaměřuje na možnost predikce specifických strachů v adolescenci na základě vnímaného rodičovského konfliktu s ohledem na strategie zvládání adolescentů, které vystupují jako kontrolní proměnná. Studie má explorační charakter. Vnímaný rodičovský konflikt je měřen pomocí dotazníku CPIC (Children's Perception of Interparental Conflict), strachy jsou zjišťovány metodou Koláč strachu a dotazník CTK (Coping Tomáše Kohoutka) posuzuje strategie zvládání. Data od 322 respondentů studie ELSPAC ve věku 17 let poukazují na možnost predikce specifických strachů (strach z osamělosti, s. ze ztráty či ohrožení rodiny, s. ze ztráty či ohrožení přátel, s. z kritiky a selhání, s. z budoucího života, s. týkající se aktuálního romantického vztahu, s. týkající se budoucího romantického vztahu, s. z konfliktu) na základě některých subškál dotazníku CPIC a CTK. Na základě logistické regrese představují subškály Sebeobviňování, Obsah konfliktu, Řešení konfliktu, Triangulace, Problémy s rodiči, Problémy v rodině a Aktivní/asertivní zvládání signifikantní prediktory pro některé ze strachů. Vzhledem k tomu, že pro strachy týkající se ohrožení či ztráty rodiny a přátel nevystupují žádné subškály jako signifikantní prediktory, nabízí se zde náměty k dalším výzkumům, které jsou naznačeny v závěru práce.

Klíčová slova:

adolescence, specifické strachy, vnímaný rodičovský konflikt, strategie zvládání, logistická regrese

ABSTRACT OF THESIS

Title: Interparental conflict and specific fears in adolescence considering coping strategies

Author: Mgr. Lenka Dvorská

Number of pages and characters: 97 pages, 207 220 characters

Number of appendices: 4

Number of references: 121

Abstract:

This contribution deals with the possibility of prediction of specific fears in adolescence on the basis of the perception of interparental conflict. This study has an explorative character. Perceived interparental conflict is measured by the Children's Perception of Interparental Conflict scale (CPIC), fears are found out by using a method called the "Cake of fears" and coping strategies are measured by the Coping Tomáše Kohoutka (CTK). Data gathered from 322 17-year old respondents of ELSPAC study indicates the possibility of prediction of specific fears (fear of loneliness, f. of losing family, f. of losing friends, f. of criticism and failure, f. of future life, f. considering actual romantic relationship, f. considering future romantic relationship, f. of conflict) on the basis of some CPIC's and CTK's subscales. According to the logistic regression the subscales Self-blame, Content of conflict, Resolution of conflict, Triangulation, Problems with parents, Problems within family and Active/assertive coping represent significant predictors for certain fears. There are found no significant predictors for fears of losing family and fears of losing friends. There are thus presented themes for future researches, which are suggested in conclusion of this paper.

Key words:

adolescence, specific fears, perceived interparental conflict, coping strategies, logistic regression

Přílohy

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Syntaxy jednotlivých subškál a škál dotazníku CPIC

Příloha č. 2: Syntax jednotlivých škál dotazníku CTK

Příloha č. 3: Syntax pro škálu Neuroticismus dotazníku NEO

Příloha č. 4: Histogram – škála Neuroticismus

Příloha č. 1: Syntaxy jednotlivých subškál a škál dotazníku CPIC

Subškály dotazníku CPIC

Subškála Frekvence konfliktu (Čím víc, tím víc konfliktu.)

COMPUTE K_CPIC_FRQ=MEAN.4(CPIC01, CPIC03_R, CPIC09_R, CPIC11_R).

Subškála Intenzita konfliktu (Čím víc, tím vyšší intenzita.)

COMPUTE K_CPIC_INT=MEAN.4(CPIC16_R, CPIC02, CPIC12_R, CPIC13_R, CPIC04).

Subškála Řešení konfliktu (Čím víc, tím lepší rozuzlení.)

COMPUTE K_CPIC_RES=MEAN.2(CPIC06_R, CPIC14_R, CPIC17).

Subškála Obsah konfliktu (Čím víc, tím víc se rodiče hádají o mě.)

COMPUTE K_CPIC_CON=MEAN.2(CPIC19_R, CPIC23_R, CPIC26_R).

Subškála Sebeobviňování (Čím víc, tím víc za to můžu já.)

COMPUTE K_CPIC_SBL=MEAN.3(CPIC37, CPIC25_R, CPIC28_R, CPIC32_R).

Subškála Účinnost zvládnání konfliktu (Čím víc, tím líp se s hádkou dokážu vypořádat.)

COMPUTE K_CPIC_CPN=MEAN.4(CPIC05_R, CPIC15, CPIC18, CPIC07, CPIC08).

Subškála Triangulace (Čím víc, tím víc jsem nucen nikomu nestránit.)

COMPUTE K_CPIC_TRG=MEAN.3(CPIC21_R, CPIC33_R, CPIC29_R, CPIC36_R, CPIC34_R, CPIC31_R, CPIC22_R).

Subškála Ohrožení (Čím víc, tím víc se při hádkách rodičů bojím.)

COMPUTE K_CPIC_THR=MEAN.4(CPIC20_R, CPIC24_R, CPIC27_R, CPIC30_R, CPIC35_R).

Škály dotazníku CPIC

Škála Vlastnosti konfliktu

COMPUTE K_CPIC_2VL = K_CPIC_FRQ + K_CPIC_INT+K_CPIC_RES_R, kdy

COMPUTE K_CPIC_RES_R = 4-K_CPIC_RES.

Škála Obviňování

COMPUTE K_CPIC_2OB = K_CPIC_SBL + K_CPIC_CON.

Škála Ohrožení

COMPUTE K_CPIC_2OH = K_CPIC_THR + K_CPIC_CPN_R +K_CPIC_TRG, kdy

COMPUTE K_CPIC_CPN_R = 4-K_CPIC_CPN.

Příloha č. 2: Syntax jednotlivých škál dotazníku CTK

Škály problémů

Problémy s vrstevníky

COMPUTE K_CTK_P1=mean.3(kh14,kh13,kh16,kh17)-1.

Problémy s rodiči

COMPUTE K_CTK_P2=mean.4(kh08,kh23,kh05,kh22,kh03)-1.

Problémy se školou

COMPUTE K_CTK_P3=mean.4(kh09,kh07,kh12,kh20,kh21)-1.

Problémy s učiteli

COMPUTE K_CTK_P4=mean.2(kh10,kh11,kh08)-1.

Problémy s novými pocity

COMPUTE K_CTK_P5=mean.5(kh28,kh25,kh24,kh27,kh26,kh15)-1.

Problémy v rodině

COMPUTE K_CTK_P6=mean.3(kh01,kh02,kh04,kh19)-1.

Škály copingových strategií

Coping aktivním hledáním řešení

COMPUTE K_CTK_C1=mean.4(ki22,ki07,ki24,ki10,ki12)-1.

Coping odpoutáním se, zapomenutím

COMPUTE K_CTK_C2=mean.5(ki18,ki16,ki30,ki14,ki23,ki11)-1.

Coping stažením se do sebe

COMPUTE K_CTK_C3=mean.2(ki34,ki32,ki26)-1.

Coping emoční nezvládnání/podléhání

COMPUTE K_CTK_C4=mean.2(ki13,ki29,ki35)-1.

Coping aktivní/asertivní

COMPUTE K_CTK_C5=mean.2(ki01,ki05,ki09)-1.

Coping tajejním

COMPUTE K_CTK_C6=mean.2(ki04,ki20,ki27)-1.

Coping hledáním informací

COMPUTE K_CTK_C7=mean.2(ki19,ki21)-1.

Příloha č. 3: Syntax pro škálu Neuroticismus dotazníku NEO

COMPUTE K_NEO_N=MEAN.9(KF01R, KF06, KF11, KF16R, KF21, KF26, KF31R, KF36, KF41, KF46R, KF51, KF56).

Příloha č. 4: Histogram – škála Neuroticismus

